

Univerzita Palackého Olomouc
Filozofická fakulta
Katedra Historie

Martin Král

Základní školství v okrese Šternberk a jeho národnostní
a politické problémy v letech 1918–1938

Magisterská diplomová práce

Studijní obor: Historie

Vedoucí práce: prof. PhDr. Miloš Trapl, CSc.

Olomouc 2009

Prohlašuji tímto, že jsem tuto bakalářskou práci zhotovil samostatně a použil jsem zdrojů uvedených v seznamu použité literatury a pramenů.

Ve Šternberku

2009

podpis:

Rád bych poděkoval mému vedoucímu magisterské diplomové práce panu profesorovi Miloši Traplovi za jeho cenné rady a připomínky. Dále všem pracovníkům archivů, které jsem při shromažďování pramenů navštívil, především těm ze Státního okresního archivu v Olomouci. Za vstřícný postoj děkuji pracovníkům muzea Komenského v Přerově.

Obsah

Úvod	5
1. Vznik Československa a budování nové školské organizace	10
1.1 Obecné školství a jeho reforma	13
1.1.1 Menšinové školství a jeho transformace	17
1.1.2 Německé školství a učitelstvo za první republiky	18
1.2 Postavení učitelstva a boj o vysokoškolské vzdělání	20
2. Politický okres Šternberk.....	26
2.1 Poměry v okrese po vzniku republiky	26
2.2 Nástin vývoje okresu do roku 1938	32
2.3 Politické rozvrstvení v okrese	34
2.4 Zemědělství a hospodářství	35
2.5 Kulturní a společenský život	37
3. Stav školství v roce 1918.....	37
4. České národní školství v letech 1918–1938	46
5. České menšinové školství v letech 1918–1938	61
5.1 Česká menšinová škola ve Šternberku 1918–1928	61
5.2 Česká menšinová škola ve Šternberku 1928–1938	72
5.3 České menšinové školství v letech 1918–1928	77
5.4 České menšinové školství v letech 1928–1938	88
6. Německé školství v letech 1918–1938	93
7. Organizace školního roku.....	101
8. Charitativní sbírkové akce ve školách	107
9. Sociální pomoc	109
10. Škola a kulturní činnost	116
11. Škola a náboženství	123
Závěr.....	129
Seznam pramenů a literatury	134
Seznam příloh.....	140
Přílohy	141
Resumé	142
Místní rejstřík	143

Úvod

Důvodů, proč jsem si vybral toto téma, je několik. Pocházím ze Šternberka, narodil jsem se v něm, stále v něm žiji, a proto mám k němu vřelý citový vztah. Již má bakalářská diplomová práce se týkala města a okresu. Sice je pravda, že se netýkala školské, ale soudní oblasti, přesto jsem se při ní seznámil se složitými národnostními vztahy (březnové události roku 1919 aj.), které jsou s okresem neoddělitelně spojeny. Školská otázka představuje v okrese dosud opomíjené a nezpracované téma, ať už z příčiny složitých národnostních a politických vztahů. V souvislosti s tím mě zaujalo najít odpověď na otázku, jestli německé školství trpělo diskriminací ze strany státu, jak se postupně konstituovalo a vyvíjelo české menšinové školství. Soudní okres Šternberk může být považován pro své smíšené složení za prototyp podobných okresů. Otázka základního školství je zajímavá i z jiných příčin. Nevztahuje se výlučně jen na oblast školství, ale dotýká se i ostatních oblastí. Stejně jako v devatenáctém století zůstává po celé období trvání Československé republiky stále citlivou problematikou. Diplomová práce je prvním pokusem o celkový pohled na německé a české základní školství v soudním okrese Šternberk v letech 1918–1938. Mimo pedagogické úkoly základní školy jsem se snažil podrobněji zachytit každodenní život škol, jejich vývoj a vztahy s okolím.

Problematika základního školství v soudním okrese Šternberk v letech 1918–1938 je téma, kterým se jako červená niť vine složité soužití vyplývající z národnostní struktury smíšeného regionu. V této souvislosti narazí badatel, zkoumající toto téma, dříve či později na úskalí týkajících se pramenů i zpracování tématu v literatuře. Nejprve se zaměříme na hodnocení dosavadního stavu zpracování tématu v samotné literatuře. Pro pochopení obecných a širších souvislostí prvorepublikové období se v současné době nabízí několik stěžejních prací.¹ Pokud jde o celkový přehled vývoje a změn československého školství během sledovaného období, existuje řada přehledných prací. Ze starší literatury zůstávají stále cenné práce Otakara Kádnera.² Z novějších lze připomenout Jaroslava Kopáče³

¹ Mezi nejlepší syntetické zpracování bezesporu patří; Kárník Zdeněk.: České země v éře první republiky (1918–1938). Díl I–III., dále Antonín Klimek: Velké dějiny země Koruny české. Sv 13–14. Pro poznání školské správy a struktury je přínosná reprezentativní publikace Deset let Československé republiky. Svazek 3, Praha 1928. Další zdroj pro poznání obecných otázek školství představují internetové stránky poslanecké sněmovny parlamentu ČR www.psp.cz/eknih, kde je umístěna digitální knihovna poslaneckých tisků a stenoprotokolů.

² Kádner, Otakar: Vývoj a dnešní soustava školství. Díl 2, Sfinx Praha 1931. Jako editor Týž: Československá vlastivěda. Díl X Osvěta, Sfinx Praha 1931.

³ Kopáč, Jaroslav: Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918–1928, UJEP Brno 1971.

a Zdenku Veselou.⁴ Z německých autorů se problematiky školství dotýkají a alespoň krátce jej v souvislosti s národnostní otázkou hodnotí dva autoři, stojící za pozornost. Ze starší literatury je to pohled přímého účastníka života první republiky, německého sociálního demokrata Johanna Wolfganga Brügela.⁵ Z novější literatury stojí za pozornost práce Ferdinanda Seibta.⁶

Základní přehled s krátkým komentářem v oblasti školské legislativy nabízí Slovník veřejného práva československého a dobové příručky s příslušným komentářem.

Co se týče regionálního zpracování školství v okrese Šternberk, žádná práce zahrnující území celého regionu prozatím neexistuje. Objevily se sice už práce zaměřené na určité území okresu, avšak jejich primárním cílem nebylo podat nové informace, ale spíše shrnout vývoj škol v delším časovém období (19 a 20. století), proto je můžeme zařadit mezi práce kompilačního charakteru.⁷

Další základní informace nám mohou ve stručnosti poskytnout jednotlivé regionální publikace mapující dějiny jednotlivých obcí, prožívajících po roce 1989 novou renesanci. Pokud mluvíme o bývalém soudním okrese Šternberk, tak i toto období dějin okresu i města čeká na plnohodnotné a podrobnější zpracování.⁸ O některých dílčích tématech již bylo pojednáno dříve. Jako například o počátek vzniku samostatného státu a jeho dopadech v okrese, taktéž o fungování německé správy v rámci provincie Sudetenland⁹ a tragických březnových událostech roku 1919. Naopak činnost a fungování městské samosprávy ve městě Šternberk v průběhu dvaceti let a soužití obou národností ve smíšeném okrese čeká na své objektivní zhodnocení.¹⁰ Ze starší produkce zůstávají stále

⁴ Veselá, Zdenka: Vývoj české školy a učitelského vzdělání. MU Brno 1992, Týž: Příspěvek k dějinám českého školství. Praha 1984.

⁵ Brügel, Johann W.: Češi a Němci 1918–1938. Academie Praha 2006.

⁶ Seibt, Ferdinand: Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Academia Praha 1996.

⁷ Za takový příklad můžeme považovat diplomovou práci Věry Martinů: Vývoj základního školství na Šternbersku. PdF UP Olomouc 1980, kde je podán základní přehled o vývoji škol od jejich počátků až po sedmdesátá léta 20. století. Další práce zaměřující se na školní obvody Bohuňovic a Dolan Mileny Šlapalové: Historický vývoj školství na okrese Olomouc (školní obvod Dolany, Bohuňovice). Zlín 1974.

⁸ V rámci dějin Moravy Bartoš, Josef – Trapl, Miloš: Vlastivěda Moravská; Svobodný stát a okupace. Muzejní a vlastivědná společnost Brno 2004. Základní pomůckou pro soudní okres Šternberk zůstává Bartoš, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III., Profil Ostrava 1972.

⁹ Čermák, Miloslav: Ohlas vzniku Československé republiky ve Šternberku. In: Střední Morava, sv. 2, Olomouc 1968, s. 44–51. Koudela, Miroslav: K činnosti tzv. Výkonného výboru německého Národního shromáždění ve Šternberku na podzim 1918. In: OAO 1988, Olomouc 1989, s. 57–73. Koudela, Miroslav: 4. březen 1919 ve Šternberku. In: Kulturní zpravodaj města Šternberka 1989, č. 3, s. 11–13. Pro březnové události je cenná publikace: Knaibl, Jan: Vzpomínky státního zástupce. Olomouc 1932.

¹⁰ Pokusem o shrnutí národnostní problematiky a působení českých národních spolků v národnostně smíšených oblastech Československa je sborník Sommer, Karel (ed.) a kol.: České národní aktivity v pohraničních oblastech první československé republiky. FF UP Olomouc, Slezský ústav Slezského zemského muzea, Šenov u Ostravy 2003.

přínosné vlastivědné práce Zdeňka Opluštila i publikace související s působením Národní jednoty ve zdejších okresech.

Základním pramenem jsou archivní fondy. Mezi nimi existuje značná diference, jak z hlediska jejich zachovalosti, tak z hlediska jejich informační hodnoty. Právě otázka zachovalosti archivních fondů pro moje téma představuje největší problém a limitující faktor. Několik konkrétních zmínek týkajících se obecného školství ve šternberském okrese najdeme ve fondu Zemské školní rady v Moravském zemském archivu v Brně. Další školskou instancí a nižším článkem na úrovni okresů byly okresní školní rady (výbory) a nejnižší instancí na úrovni obce byly místní školní rady. Fondy okresních školních rad lze z hlediska informační hodnoty diferencovat na informačně cennější, což splňuje fond okresního školního výboru Olomouc–venkov, přestože české obecné školství pod něj patřilo pouze v letech 1918–1922. Z hlediska zachovalosti a informační hodnoty zůstává nevýznamný fond Okresní školní rady Šumperk, ve kterém se nachází torzovité materiály až od roku 1932. Ve fondu Okresního školního výboru ve Šternberku jsou pro období první republiky zachovány jen malé zlomky, vztahující se k soudnímu okrese Uničov. Minimální informační hodnotu pro naše téma představuje fond Okresního školního výboru v Litovli. Fondy místních školních rad, pokud se vůbec dochovaly, neobsahují nic přínosného pro pochopení jejich funkce a vzájemného vztahu s místní školou.

Jestliže je stav zachovalosti českých okresních školních rad či výborů neuspokojivý, tak u německých institucí stejného typu by se dal nazvat tristním. Německá okresní školní rada ve Šternberku sice prokazatelně působila, ale poslední archiválie ve fondu pochází z roku 1915. To samé platí i o místních školních radách. Je nutné konstatovat, že fondy místních školních rad mají pro výzkum školství spíše okrajový význam.

V soudním okrese Šternberk připadal největší poměr z počtu českých škol na menšinové školy. Ty nepodléhaly okresním školním radám či výborům, ale spravovaly je zvláštní instituce, inspektoráty podřízené přímo ministerstvu školství a národní osvěty v Praze. Nezpracovaný fond inspektorátu pro státní menšinové školy se sídlem v Olomouci poskytuje cennou pramennou základnu, a to jak po statistické stránce svými výročními zprávami, tak i stručnými informacemi o stavu jednotlivých menšinových škol obsažených ve zprávách o prohlídkách škol. Zajímavé je i celkové hodnocení stavu školství a otázka výstavby školních budov.

Základním archivním pramenem zůstávají fondy jednotlivých škol. Nejlepším informačním pramenem jsou školní kroniky. Přestože jejich přínos je rozdílný, protože

záleželo na osobnosti a pečlivosti toho kdo je vedl, zůstávají základním pramenem pro poznání běžného života školy. Většinou je zde zachycen kromě prvotního určení školy (fungování školy, personální obsazení) i širší funkce (kulturní, společenská). Někdy si kronikář všimá a zachycuje soužití obou národností, mnohdy se vyskytují i krátké poznámky k místní německé škole. Pokud se nedochovala žádná školní kronika, může se badatel spolehnout prakticky jen na třídní výkazy. Další typy archiválií obsažené ve fondech škol pro nás mají zanedbatelný význam, částečnou výjimku snad tvoří protokoly ze školních konferencí. Tato konstatování se hlavně vztahují na fondy českých škol.

Stav zachovalosti fondů německých škol je oproti tomu tristní. Z velkého množství německých škol, které se vyskytovaly na území soudního okresu Šternberk, se materiálů dochovalo málo. Většina škol, u kterých víme o jejich existenci se žádné fondy nedochovaly. U malého počtu škol je uchována školní kronika. Jestliže se fondy dochovaly, mnohdy pro naše téma obsahují jen málo významnou archiválii, nebo je fond časově vymezen tak, že sledované období zcela chybí či zachycuje krátký úsek. Částečnou náhradou a záchytným bodem pro německé školství zůstávají schematismy, které mohou doplnit kusé informace o jednotlivých školách.

Příčin špatného stavu archiválií německé provenience můžeme hledat celou řadu. Úbytky i ztráty můžeme připisat na vrub druhé světové války a poválečné situace, kdy materiály nebyly považovány za natolik významné, aby je bylo potřebné zachovat.

Všechny doposud jmenované archivní fondy a archiválie vznikly z činnosti školských a správních institucí. Z dalších fondů můžeme tyto informace ještě doplnit z archivů měst a obcí, popřípadě okresního úřadu Šternberk a Olomouc–venkov, i když jde spíše o jednotlivé zmínky.

Pro výzkum základního školství můžeme využít také prameny z regionálního tisku. Jedná se o noviny reflektující politický a kulturní život v rámci prvorepublikového období. Z české produkce je zajímavým informačním zdrojem tiskový orgán Národní jednoty pro východní Moravu Stráž Moravy, který je sice zaměřen na celý okrsek působnosti Národní jednoty, ale najdeme zde také články o menšinovém školství ve šternberském okrese. S tímto úzce souvisí i každoroční výroční zprávy Národní jednoty, kde je věnovaná pozornost i jednotlivým odbočkám. Samozřejmě, že při přístupu k těmto informacím prezentovaných v tištěných médiích musí mít badatel na paměti nacionálně vyhraněnou funkci a zaměření, a podle toho k nim přistupovat. Národní jednota se považovala za jediného mluvčího a obhájce českých menšin v pohraničí a ve vnímání německých spoluobčanů se nedovedla oprostít od zažitých stereotypů stejně jako podobné organizace

na německé straně. Další regionálně zaměřené noviny Litovelský, Šternberský a Šumperský kraj přináší informace o okrese pravidelně od roku 1929. Poslední zmínku si zaslouží olomoucký Pozor, který přináší lokální informace ze šternberského okresu. Z německé strany je to sociálně demokratický Volkswacht, vycházející nejprve v Šumperku, po přestěhování redakce potom ve Šternberku.

Téma diplomové práce je vymezeno léty 1918–1938 a geograficky oblastí soudního okresu Šternberk. Hlavním výzkumným cílem je zachytit vývoj českého a německého základního školství. Základním školstvím jsou myšleny obecné či národní školy. Měšťánské školy, kterých bylo v okrese minimum, můžeme zařadit do nižšího stupně střední školy, a proto na ně bude brán zřetel jen v případě, pokud se dotknou našeho tématu. Soudní okres Šternberk patřil mezi národnostně smíšené okresy, kde školská otázka patřila mezi nejfrekventovanější a nejkontroverznější téma. Pro německé nacionální strany představovalo školství jednu z hlavních zbraní, které často používaly při svých výpadech proti státu. Jakákoliv redukce tříd, popřípadě zrušení obecné školy byla prezentována jako záměrný důsledek protiněmecké a diskriminační státní politiky. Otázkou zůstává, do jaké míry byla redukce či rušení německých škol na okrese objektivní příčinou neudržitelnosti v důsledku malého počtu dětí navštěvující tyto školy, nebo za problémem můžeme hledat i národnostní motivy. Odpovědět na tuto otázku je jedním z dílčích úkolů předkládané práce.

Vzhledem k výše citovaným problémům, které se vážou k pramenné základně a studiu německého školství, nelze do této problematiky proniknout tak, jak by si autor přál. Proto půjde především o postihnutí hlavních vývojových tendencí a vzájemné koexistence obou školství v soudním okrese Šternberk.

V soudním okrese působilo, jak už vyplývá z jeho národnostního složení především německé školství. České menšinové školství se po vzniku Československého státu začalo budovat od nuly. I přestože na něj není zaměřena výlučná pozornost, věnuji mu nejvíce prostoru. Menšinové školství je v takto národnostně exponovaném místě nerozlučně spojeno s působením Národní jednoty pro východní Moravu. Národní jednota poskytovala menšinovým školám hmotnou podporu. Mnohdy stavbu školy sama zrealizovala a pomáhala dalšími podpůrnými akcemi. Je nutné zdůraznit i další faktor, jenž je spjat s menšinovým školstvím, a tím je myšleno provádění pozemkové reformy v obcích obydlených převážně německými obyvateli.

Při hodnocení shromážděných pramenů nemůžeme opomenout jeden z limitujících faktorů předkládané práce. Tím je nedostatek memoárové literatury,¹¹ která slouží k poznání tehdejšího myšlení českých i německých obyvatel okresu. Přes jmenované překážky může diplomová práce naznačit východiska pro podrobné studium školství v bývalém soudním a politickém okrese Šternberk.

Na závěr objasním strukturu předkládané diplomové práce. Obecná část popisuje základní vývoj obecného školství v organizační a legislativní oblasti. Samotná kapitola byla věnována materiálnímu a profesnímu postavení učitele v první republice. Kapitola o soudním okrese Šternberk ve stručnosti shrnuje národnostní problematiku, politické, hospodářské a sociální rozvrstvení. V druhé části diplomové práce jsem věnoval zvláštní pozornost českému národnímu školství, německému školství a menšinovému školství. V první kapitole jsem bilancoval stav českého a německého školství na počátku vzniku Československé státní, jeho počáteční problémy a jinou výchozí pozici. V jednotlivých kapitolách jsem zachytil vývoj českého i německého školství. Tématické kapitoly jsem věnoval organizačním otázkám, škole a kultuře, sociální oblasti a náboženské otázce. Hlavním důvodem pro zařazení těchto tématických kapitol byla větší přehlednost ve struktuře práce a možnost načrtnout širší obraz škol v kulturním, sociálním a náboženském kontextu. V případě pojednání problematiky společně s obecným vývojem školství by se výklad zbytečně rozmělnil a stal se nepřehledný.

1. Vznik Československa a budování nové školské organizace

Vzniku československého státu na „troskách“ Rakouska-Uherska předcházelo několik klíčových událostí probíhajících uvnitř mnohonárodnostní říše. Češi a Slováci nebyli první, kdo začal s demontáží monarchie. Českému převratu 28. října 1918 předcházela německý převrat, začínající 21. října formováním států Německého Rakouska, počítající s pohraničními německými oblastmi Českých zemí. Současně s těmito událostmi se daly do pohybu události v Uhrách i jejich horní části.

Moc v Českých zemích převzal do svých rukou Národní výbor vydávající první zákon státu, jehož přijetím se stal nejvyšším zákonodárným orgánem. Tím formování základů nového státu neskončilo, ale teprve začalo. Bylo nutné vybudovat novou konstrukci státní moci, což prozatím splňoval Národní výbor sestavený podle výsledků voleb z roku 1911.

¹¹ Výjimku tvoří; Hlůzová, Vlasta (ed.): Vzpomínání na školu. Almanach k 80. výročí českého školství ve Šternberku. ZŠ Dr. Hrubého 2, Šternberk 1999.

Zároveň s tímto orgánem souběžně existovala i vláda zahraniční. Prvním významným legislativním aktem bylo přijetí prozatímní ústavy stvořené ve spěchu, která stanovila nejvyšším orgánem jednokomorové Národní shromáždění rozmnožením Národního výboru bez Němců odmítajících v něm účast.¹²

Mezi dvanácti správními úřady zřízenými zákonem z 9. listopadu 1918¹³ figuroval i Úřad pro správu školství a národní osvěty. Nedlouho poté se začaly správní úřady označovat znovu jako ministerstva. Jeho formování provázely velké obtíže, i když oproti jiným ministerstvům (zahraničních věcí, národní obrany) nevznikal zcela nově na „zelené louce“. Obtíže se týkaly dvou oblastí, personálního obsazení a samotného sídla ministerstva. První úředníci pocházeli jak ze řad domácích úředníků slyšících na výzvu Národního výboru (zejména z řad profesorů), tak z řad českých úředníků z vídeňského Ministerstva kultu a vyučování, kteří nabídli své služby ku prospěchu nového státu. Prvním ministrem školství a národní osvěty se od 14. listopadu 1918 stal sociální demokrat Gustav Habrman, státním tajemníkem profesor František Drtina. Ministerstvo školství bylo dočasně umístěno na několika místech, až později se situace v 2. polovině 20. let vyřešila.¹⁴

V kompetenci ministerstva školství a národní osvěty byl dohled nad veškerým školstvím, mimo zemědělského školství patřícího pod ministerstvo zemědělství. Dále do jeho působnosti spadaly osvětové věci a záležitosti umění (zahrnující ochranu památek, archivnictví, muzejnictví, archeologie a vše, co se týkalo literatury, divadelnictví, hudby, umění a lidové výchovy). Ministerstvo bylo rozděleno na prezidium a osm (později sedm) odborů. K prezidiu bylo přiřčeno studijní oddělení pro zásadní otázky týkající se především organizace školství, vzdělání učitelstva, didaktických věcí, sjednocení učebních osnov apod. Jednotlivé odbory spravovaly veškerý okruh otázek týkajících se obecného, středního, odborného, technického a vysokého školství včetně vědeckých a učitelských ústavů a oblasti národní osvěty. Pro připravované reformy byly zřízeny jednotlivé komise.¹⁵

¹² Konečná podoba a mocenská struktura byla zakotvena v ústavě z roku 1920. V dalších oblastech probíhalo odstrižení od Rakouska v oblasti měnové (měnová odluka a zavedení vlastní měny 1919), v hospodářské nostrifikace průmyslu, v zemědělské legislativní kroky k plánované pozemkové reformě a v sociální zavedením sociálních opatření pro zaměstnance. Zahraničně politické uznání hranic bylo potvrzeno mírovou smlouvou v červnu 1919 s Německem ve Versailles, v září 1919 podepsáním smlouvy v Saint-Germain s Rakouskem a s Maďarskem v červnu 1920 v Trianonu.

¹³ Zákon č. 2 Sb. z. a n.

¹⁴ Deset let Československé republiky. Svazek 3, Praha 1928, s. 345. Roztříštěnost úřadu přirozeně nepřispívala k hladkému chodu. Až získáním budov v Karmelitské ulici č. 5 a 7 k dosavadní budově č. 8 ve stejné ulici a vybudováním písnárny a účtárny se situace vyřešila.

¹⁵ Janák, Jan-Hledíková, Zuzana: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. SPN Praha 1989, s. 420.

Úkoly, které bylo potřeba řešit, přecházely do nového státu z předchozího období. Lze je rozdělit na čtyři oblasti. Prvním úkolem bylo vyrovnat rozdíly mezi jednotlivými částmi republiky a zvýšit početní stav škol. Druhý úkol souvisel s novým řešením vztahu stát-církev ve školské oblasti. Třetí se týkal obsahovému přizpůsobení učebních osnov moderním požadavkům a demokratickým principům. Čtvrtým a pro učitele zdaleka nejdůležitějším úkolem se stalo vyřešení otázky dlouhá léta požadovaného vysokoškolského vzdělání. Tak by se daly ve stručnosti vzpomenout hlavní otázky, které čekaly na své řešení. My si budeme všimnout jen problémů bezprostředně souvisejících s obecným školstvím na území českých zemí.¹⁶

Než přejdeme k těmto otázkám, podíváme se jak vypadala celá struktura školských úřadů na ostatních úrovních. Nejvyššími školskými orgány v zemi i nadále zůstávaly zemské školní rady. Až do roku 1928, kdy byla zrušena zemská školní rada v Opavě s působností pro Slezsko, existovaly zemská školní rada pro Čechy se sídlem v Praze a zemská školní rada v Brně pro oblast Moravy a po roce 1928 i Slezska.¹⁷ Předsedou zemské školní rady byl přednosta zemské správy politické nebo jím určený zástupce. Dělili se na dvě národní sekce a mimo společných schůzí obou sekcí konaly také zvláštní schůze sekcí. Funkční období volených členů trvalo 6 let. Složení tohoto orgánu sestávalo z volených zástupců zemského výboru, zástupců Prahy a Brna a z jmenovaných členů navržených ministerstvem školství a národní osvěty schválených vládou. Jednalo se o zemské školní inspektory, referenty pro administrativní a ekonomické věci, zástupce církve a zástupce učitelstva. Působností byla zemská školní rada nejvyšším dohlížejícím školním úřadem v zemi a spadaly pod ni školy a ústavy v působnosti okresních školních úřadů, učitelské ústavy, cvičné a střední školství. Do její působnosti patřilo až do roku 1920 menšinové školství a v roce 1929 příbylo pomocné školství. Mimo to jí příslušel dozor nad okresními a místními školními úřady, učitelskými ústavami a cvičnými školami i jejich správa, schvalování učitelů, podávání dobrozdání o učebních osnovách a učebnicích pro obecné i střední školství a podávání výročních zpráv.¹⁸

Okresní školskou správu vykonávaly okresní školní výbory, jež vystřídalý dřívější okresní školní rady.¹⁹ Zřizovaly se pro každý školní okres, zpravidla pro území politického

¹⁶ Veselá, Zdenka: Příspěvek k dějinám českého školství. Praha 1984, s. 170.

¹⁷ Přípravovaná správní reforma na počátku 20. let zavádějící župní zřízení se nerealizovala (mimo Slovenska), a proto definitivní úprava správy byla schválena v roce 1927, rozdělující republiky na 4 země (Čechy, zemi Moravskoslezskou, Slovensko a Podkarpatskou Rus).

¹⁸ Janák, Jan-Hledíková, Zuzana: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. SPN Praha 1989, s. 421. Hácha, Emil a kol.: Slovník veřejného práva československého. Sv. IV, Polygrafie Brno 1935–38, s. 849.

¹⁹ Na základě zákona č. 292/1920 Sb. z. a n.

okresu, ale v národnostně smíšených okresech vznikaly opět dva výbory, nebo se školy přidělily nejbližšímu školnímu okresu stejného jazyka. Složen byl z přednosta okresního úřadu (okresního hejtmána) ve funkci předsedy, z okresních školních inspektorů jako odborných referentů, a ze zástupců učitelstva a občanstva. Zástupce učitelstva a občanstva jmenoval na návrh přednosta okresního úřadu a po slyšení učitelských organizací i s přihlédnutím k posledním výsledkům voleb do Národního shromáždění předseda zemské školní rady. Do jeho působnosti spadaly veřejné národní školy (menšinové školství odejmuto roku 1920) a mateřské školy s opatrovnami. V roce 1927 jim byla odejmuta i trestní pravomoc přecházející na politické orgány. Pro statutární města byly zřízeny městské školní výbory s prakticky stejnou působností a pravomocemi jako u okresních školních výborů.²⁰

Nejnižší instancí školských úřadů byly místní školní rady, v případě menšinového školství místní školní výbory. V roce 1920 byly nově organizovány. Příčinou sporů se stalo zřizování zvláštních místních školních rad pro školy národnostních menšin, které existovaly v jedné obci. Ustanoveno bylo, že rozhodnutí záležitostí výhradně na předsedovi zemské školní rady. Rada se skládala z předsedy, zástupců školy a zástupců školní obce. Zástupce z řad učitelů zvolili samotní učitelé, zástupce občanů volila obecní zastupitelstva obcí, z nichž se skládala školní obec. Předsedu a jeho náměstka volila místní školní rada ze svého středu. V případě zvolení do místní školní rady vznikala povinnost funkci přijmout, jinak hrozila sankce ze strany okresního úřadu. Funkční období rady bylo čtyřleté. Do její působnosti spadaly veřejné obecné a měšťanské školy, mateřské školy a opatrovny. Místní školní rada zastávala dvě funkce. Mimo dohledu nad těmito školami také zastupovala školní obec nebo školu a hájila jejich zájmy a práva jako právnická osoba i před Nejvyšším správním soudem.²¹

1.1 Obecné školství a jeho reforma

Již jsme uvedli, že prvním ministrem školství a národní osvěty se stal Gustav Habrman. Za dobu trvání předmnichovské republiky se vystříдалo osmnáct vlád, z toho tři vlády byly úřednické. Za tuto dobu se na postu ministra vystříдалo na dvanáct osobností,

²⁰ Janák, Jan-Hledíková, Zuzana: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. SPN Praha 1989, s. 421. Hácha, Emil a kol.: Slovník veřejného práva československého. Sv. IV, Polygrafie Brno 1935–38, s. 847–848.

²¹ Hácha, Emil a kol.: Slovník veřejného práva československého. Sv. IV, Polygrafie Brno 1935–38, s. 844–845. Kádner, Oskar: Vývoj a dnešní soustava školství. Díl 2, Sfinx Praha 1931, s. 19.

ale jen jeden z nich nebyl ve funkci ministra školství (Ivan Markovič).²² Ministři byli vybíráni podle politického klíče, a pokud budeme brát v potaz složení jednotlivých vlád, nepřekvapí nás, že jednotliví ministři vystřídali za svou politickou kariéru několik rezortů. Nejvíc ministrů podle stranické příslušnosti patřilo k sociálním demokratům a agrární straně (shodně 4), po dvou ministrech měli národní socialisté a dva ministři byli bez politické příslušnosti. Vraťme se však k hodnocení a působení ministrů školství. Gustav Habrman (1918–1920) sice nebyl odborníkem na oblast školství, ale dokázal se obklopit správnými lidmi, o čemž svědčí účast vynikajícího pedagogického odborníka, profesora Drtiny (jeho odchod z ministerstva v roce 1921 a rozhodnutí vrátit se k vědecké práci znamenalo značnou ztrátu).²³

Definitivní úpravu školské správy, jak už bylo uvedeno, znamenal zákon č. 292/1920 Sb. ze dne 9. dubna, který celostátně sjednotil podmínky řízení školské správy. Kromě této úpravy také výslovně stanovil, „že správa veškerého školství náleží státu a ten ji vykonává ministerstvem školství a národní osvěty“. Zákon současně předával ministerstvu kompetence náležející dosud zemským školním radám a politickým úřadům.²⁴

Posilování dohledu státu nad školstvím souviselo také s úpravou poměru státu a církve. Než měla být otázka vyřešena odlukou státu a církve prosazovaná velkou částí politických stran a veřejností, byly učiněny první kroky vymezující nejnútnejší otázky v oblasti školství. Je nutno poznamenat, že „protiřímské“ hnutí v průběhu 20. let zasáhlo učitelstvo, které svobodomyšlný názor považovalo za znak pokrokovosti. To také patřilo mezi největší příznivce odluky církve od státu.²⁵ Už 25. listopadu 1918 byl vydán ministerský výnos vymezující vliv církve ve školství týkající se řešení otázky náboženských úkonů. Výnos uložil zemským školním radám, aby oznámily obecným, měšťanským, středním školám a učitelským ústavům, že náboženské úkony nejsou součástí výuky, účast na nich je dobrovolná a nemá žádný vliv na známku z mravů ani na prospěch z náboženství. Stejně tak dozor učitelstva při těchto úkonech byl dobrovolný. Dalším výnosem, který pobouřil církve i lidovou stranu, umožňoval odstranění křížů ve třídách. Odstraňování křížů z tříd

²² V roce 1924 byl Rudolf Bechyně nahrazen Ivanem Markovičem, který byl až do demise vlády v roce 1925 ministrem pro sjednocení zákonů a organizaci správy a dočasně správcem ministerstva školství a národní osvěty. Morkes, František: Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích. Pedagogické muzeum J. A. Komenského Praha 2002, s. 24.

²³ Tamtéž, s. 27–28.

²⁴ Tamtéž, s. 29.

²⁵ Opuštění zásady odluky církve od státu v připravované ústavě přivedlo učitelstvo k účasti nejen na protestním shromáždění zorganizované Volnou myšlenkou na Staroměstském náměstí 25. ledna 1920, ale i protestní schůzi pořádanou ve stejný den i stejným programem. Kodetová, Oldřiška – Uherek, Zdeněk: Kapitoly z dějin českého učitelstva (1890–1938). SPN Praha 1972, s. 57.

nebo úplně ze škol vyvolal ostrou reakci ze strany katolických kruhů i katolických rodičů, kteří po celé zemi proti tomu protestovali školními stávkami. Lidová strana na půdě Národního shromáždění požadovala zrušení podle ní nezákonného ministerského výnosu, který se dotýká náboženského cítění rodičů a jejich žáků, a v tomto směru vznesla 20. ledna 1920 skupina jejich poslanců pilný dotaz na ministra školství Habrmana. Ten ve své odpovědi odkazoval na to, že výzdobu školních síní žádný zákon ani ministerský výnos neupravuje podrobně, ale jen povšechně, a také nikde nestanoví jako povinnou výzdobu učeben kříž. Samo ministerstvo nenařídilo odstranit kříže ze škol, jak uvádí v reakci na dotaz, ale není zákonný podklad k vydání nařízení jež by jejich vyvěšení nařizoval. V tomto bodě ministerstvo doporučilo ve sporných otázkách brát ohled na místní podmínky i náboženské cítění obyvatel.²⁶ V roce 1919 byl zákonem z 24. července zrušen celibát literních a industriálních učitelek, ale až do roku 1928 musely učitelky formálně žádat o povolení sňatku u okresní školní rady (svolení dávaly rady automaticky), pokud neměly ukončenou počáteční službu před vykonáním zkoušky učitelské způsobilosti.²⁷ Z dnešního pohledu nelze ani pochopit, jak hluboká to byla změna. Jak výstižně hodnotí jmenované ministerské výnosy Zdeněk Kárník tehdy to znamenalo revoluci.²⁸ Náboženství nadále zůstávalo povinným předmětem pro všechny, mimo děti bezkonfesních a děti s vyznáním státem neuznaným. Rodičům konfesijních byla ponechána možnost zproštění náboženského vyučování, pokud o to požádali u okresního školního úřadu. Od dalších povinných předmětů mohli být žáci osvobozeni jen po dobrozdání lékaře.²⁹

Nejnutnější změny se musely provést v osnovách zeměpisu a dějepisu. Nejdůležitější změny a unifikací tendence byly kodifikovány v roce 1922 v „malém školském zákonu“. Povinná školní docházka byla stanovena na osm let. Mezi povinné předměty³⁰ byly nově zařazeny občanská nauka i výchova a ruční práce. Pro dívky byl zaveden povinně tělocvik, popřípadě nauka o domácím hospodářství. Mezi nepovinné předměty byl zařazen československý jazyk určený pro ústavy s jiným vyučovacím jazykem, s tou výjimkou, že pro určitou školu může být ministerstvem prohlášen jako povinný. Stejně tomu bylo

²⁶ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online] [cit. 17. září 2009]. Dostupné na <<http://www.psp.cz/eknih/ps/stenprot/109schuz/s109013.htm>>

²⁷ Morkes, František: Učitelé a školy v proměnách času. Pedagogické centrum Plzeň 1999, s. 50.

²⁸ Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky. Díl 1. Vznik a budování a zlatá léta republiky (1918–1929). Libri Praha 2000, s. 315–318.

²⁹ Kádner, Otakar: Vývoj a dnešní soustava školství. Díl 2, Sfinx Praha 1931, s. 21–22.

³⁰ Povinné předměty: náboženství, jazyk vyučovací s naukou o písemnostech, zeměpis a dějepis, přírodopis a přírodopis, počty s jednoduchým účetnictvím, měřictví a rýsování, kreslení, krasopis, zpěv. Křivánek, Jan (ed.): Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice československé. Nákladem Ústředního spolku učitelského na Moravě v Brně. Brno 1924, s. 211.

s nepovinnou výukou německého jazyka na českých školách, avšak její začátek byl o rok posunutý (4. školní rok). Během dvacátých let pak byly postupně vydávány nové učební osnovy pro jednotlivé předměty a v roce 1923 byl nově upraven počet týdenních učebních hodin pro jednotlivé typy a stupně škol i pro vyučování po odděleních. Další změny v obsahu učebních osnov proběhly na přelomu 20. a 30. let jejich přizpůsobením moderním pedagogickým požadavkům. Vyučovat po odděleních, bez ohledu na třídy se mohlo jen v náboženství, ručních pracích, tělocviku a nepovinných předmětech. Náklad na národní školy hradily země, které platily s podporou státu učitele: budovy a věcné potřeby hradily obce.

Počet dětí připadajících na třídu byl tímto zákonem stanoven až do školního roku 1931/32. Na jednotřídních školách to bylo šedesát pět, na ostatních sedmdesát. Od školního roku 1932/33 padesát dětí pro jednotřídní školu, pro ostatní školy šedesát. Realizovat vyučování náboženství a dohlížet na něj příslušela církevním úřadům. Přehlédneme-li provedené změny, tak v oblasti vnitřní organizace školství (zkoušení, klasifikace) se, až na drobné změny týkající se zákazu účasti na politických projevech a průvodech a omezení účastí školní mládeže ve cvičení sportovních spolků, které neprovozovaly výhradně kopanou nebo těžkou atletiku a nebyly národnostně, nábožensky a nebo sociálně nesnášenlivé, příliš změn neudálo. Dalším výnosem ministerstva ze dne 19. května 1930, který chtěl zlepšit spolupráci školy a rodiny a více je zainteresovat k vzájemnému pochopení, se stalo doporučení zřizovat na obecných školách rodičovská sdružení.³¹

Vlastně už od převratu i v průběhu 20. let sílilo hnutí za reformu školy. Objevily se i experimentální školy (Kladno, Praha) a konkrétní návrhy pedagogických odborníků na reformu obecné školy. Namátkou můžeme jmenovat návrh moravského pedagoga Josefa Úlehly ovlivněným reformismem na tzv. volnou školu nebo návrh Václava Příhody v roce 1928 na jednotnou vnitřně diferencovanou devítiletou základní školu (jednotnou pro rovnou příležitost ke vzdělání, diferencovanou podle schopností žáků), který znovu oživil debatu o reformě, jelikož ministerstvo školství svolalo v roce 1929 na jeho podkladu anketu. Autorita stoupců jednotné školy na ministerstvu školství (Hodži, Štefánka a Dérer) nestačila k jejímu prosazení. Z politických stran měla podporu jen u sociální demokracie a částečně u KSČ. Jednotný názor na ni nepanoval ani v učitelstvu (učitelstvo národních škol ji podporovalo nejvíce), kde měla menšinu zastánců (drtivá většina učitelů

³¹Kádner, Otakar: Vývoj a dnešní soustava školství. Díl 2, Sfinx Praha 1931, s. 22–23.

měšťanských škol ji nepodporovala stejně jako středoškolští profesori) a zdrženlivě se k ní stavěla univerzitní obec. Do konce existence první republiky tak zůstávala otázka školské reformy hojně diskutovaná, ale nerealizovaná.³²

1.1.1 Menšinové školství a jeho transformace

Po převratové době se přikročilo k řešení otázky menšinových škol a jejich problémů z předchozího období. Národní shromáždění vědomo si nezbytnosti rychlého řešení nejpalčivějších otázek jednomyslně schválilo 3. dubna 1919 zákon o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (též nazývaný *Metelkův*)³³, který stanovil jako podmínku pro zřízení školy, aby v každé obci bylo nejméně 40 školou povinných dětí v tříletém průměru, pokud ve školní obci není veřejné školy s mateřským vyučovacím jazykem. Menšinové školy vydržoval stát a země. Konečné rozhodnutí o zřízení této školy patřilo nejdříve předsedovi zemské školní rady nebo jeho zástupci po vyslechnutí zemského výboru, posléze od roku 1920 rozhodovalo samo ministerstvo (menšinové školství přešlo pod ministerstvo novelou č. 295 Sb., s účinností od 1. ledna 1921, kdy také vznikly inspektoráty menšinových škol podléhající přímo ministerstvu), které mohlo zřídit školu i ve výjimečných případech menšího počtu žáků, než stanovoval uvedený zákon. Na školy dohlížel a vydržoval stát, který pro umístění škol a bydlení jejich správců mohl získat nebo vyvlastnit vyhovující místnosti. Tento zákon pomohl k tomu, že už ve stejném roce mohli být rychle otevřeny obecní, měšťanské a střední školy ve smíšených a převážně německých okresech. Je nutno připomenout, že tento zákon výhradně neplatil jen pro české menšinové školství, ale i pro německé a maďarské menšinové školství, i když nejvíce na něm vydělalo české menšinového školství. Významným dopadem byl zákon i pro národní jednoty a především Ústřední matici školskou, které před převzetím státem české menšinové školství převážně podporovaly, a tím se jim finančně ulevilo.³⁴

³² Veselá, Zdeňka: *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. MU Brno 1992, s. 75–85. K návrhu Václava Příhody viz: Váňová, Růžena: *Československé školství ve 30. letech (Příhodovská refirma)*. Pdf UK Praha 1995.

³³ Podle jeho iniciátora Jindřicha Metelky, člena Zemské školní rady v Praze.

³⁴ Kádner, Otakar: *Vývoj a dnešní soustava školství*. Díl 2, Sfinx Praha 1931, s. 25–26.

1.1.2 Německé školství a učitelstvo za první republiky

Německé učitelstvo se stejně jako německá politická reprezentace po vzniku německých provincií v pohraničí plně přihlásilo k Německému Rakousku a k právu na sebeurčení. Uznávalo sice existenci Československa, ale stejné právo si vyhrazovalo i pro sebe. V tomto směru také postupovala zastřešující organizace německých učitelů obecných a měšťanských škol, Německý učitelský svaz Čech, Moravy a Slezska vyhlášením věrnosti Vídní. Po tom, co tyto snahy skončily nezdarem a němečtí učitelé museli přijmout menšinové postavení v novém státě, se však jejich „nesmiřitelnost a odhodlání „bojovat“ a „bránit se“ zakořenily po roce 1918 nejen ve slovníku sudetoněmeckých učitelů, ale především v jejich myšlenkových obrazech natolik, že neopustily tento argumentační prostor v diskusích o školské reformě“, což se nezměnilo po celou dobu republiky. Není divu, že uvažováním a postojem v boji o národní německou školu se těžko mohli sblížit s českými učiteli, kteří si chránili svou „národní“ školu, a tak mezi oběma učitelskými organizacemi existovala propast. Ta se projevovala tím, že němečtí učitelé oslavovali Hasnerův zákon z roku 1869 a inspiraci pro školskou reformu hledali v rakouských i německých návrzích a na německých konferencích.³⁵

Školská otázka zůstávala po dobu existence první republiky frekventovaným a vděčným tématem pro poslance obou národností. Zvláště poslanci německých nacionálních stran prokazovali největší aktivitu soubojem čísel a statistik. Největší debata o školských otázkách se konala při rozpravě o státním rozpočtu, který, ač představoval ve školské kapitole nezanedbatelnou částku³⁶, nemohl ministry školství s jejich požadovanými nároky plně uspokojit, protože největší váhu při jeho sestavování měli ministři financí, kteří samozřejmě brali ohled na stav státní pokladny a prosazovali co nejmenší výdaje.

Přijetí zákona o menšinovém školství němečtí politici a učitelé přijali jako vyhlášení národního boje nejen ve školské oblasti a v tomto směru argumentovali i němečtí poslanci v Národním shromáždění.³⁷ Uznávali právo zakládat menšinové školy v pohraničí, ale to

³⁵ Kasper, Tomáš: Školsko-politická diskuze v Československu v letech 1918–1933. In: Kasper, Tomáš-Kasperová, Dana: Češi, Němci, Židé v národnostním Československu. Pohledy na školství a vědu. Technická univerzita Liberec 2006, s. 29–31.

³⁶ Že šlo o vysoké částky svědčí i jejich stoupající tendence: 203 miliardy Kč v roce 1920, 846 miliard roku 1924, 924 miliard roku 1929, 979 miliard roku 1933 a 998 miliard roku 1937. Nejvíce, kromě roku 1920 připadalo právě na národní školy (nejvíce roku 1924 32,16 % a roku 1930 30,41% z rozpočtu na školství). Citováno podle Trapl, Miloš: České menšinové školství v letech 1918-1938. In: Sommer, Karel (ed.) a kol.: České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky. Ostrava 2003, s. 111.

³⁷ V podobném duchu mluvil na 146. schůzi německý nacionální poslanec Ernst Schollich (DNP) mimo jiné řekl, že „účelem boje vedeného proti naší škole jest zničení výborně uspořádaného, dobře vyvinutého německého školství. Německý národ má být sražen ze své kulturní výše, jeho mládež má být tělesně a duševně zmrzačena.“ Opřel se i do ustanovení menšinového zákona umožňující právo vyvlastnit předsedovi

nemělo znamenat rušení německých škol nebo bránění zakládání nových. Stejně práva požadovali i pro německé školství. Argumenty českých politických špiček, že zákon není zaměřen v žádném případě proti německému školství, ale napravuje nerovnosti ve školské soustavě z předchozího období a racionalizuje ji, nebyl akceptován, stejně jako očekávaný pokles německého žactva v důsledku poválečného vývoje a v neposlední řadě finanční otázka v důsledku úsporných opatření pro ozdravení státní kasy. Rušení velkého počtu německých škol se mohlo na první pohled zdát hromadné, ale v porovnání údajů toto tvrzení neobstojí. Zakládání českých škol mohlo dráždit německé obyvatele, zvláště když se ve stejném místě německá škola zrušila a její žáci museli v horských oblastech docházet do vzdálenější školy, zatímco česká jednotřídka měla kolem 10 až 13 žáků. Na druhou stranu lze říci, že i na německé straně byly udržovány německé školy s podobně malým počtem žáků. I přesto se vyskytly sporné případy rušení německých škol motivované mnohdy českým nacionalismem, avšak zdrojem českého šovinismu, jak tvrdila německá strana, se zákon rozhodně nestal. Argumenty německých politiků, že pro české menšinové školy se staví honosné paláce, také postrádaly pravdivosti, protože materiální podmínky a umístění českých škol nebylo rozhodně jednoduché a umístění škol do hostinců, stísněných pronajatých prostor nebo budov německých škol mělo do těchto tvrzení hodně daleko. I přes výše uvedené lze pochopit rozhořčení německých učitelů, které vyvolalo přijetí zákona bez účasti německých politiků.³⁸

Snaha o změnu nebo úplné odstranění zákona o menšinových školách se stala cílem všech německých politických stran nejen na půdě parlamentu. Zákon vyvolal reakci vedoucí k rozpracování otázky „sebeurčení“ ve školské otázce. Jádrem těchto požadavků se stala kulturní autonomie a stanovení národních oddělených katastrů, což by znamenalo, že by si své „národní“ školství spravovali Němci sami. Návrh školské autonomie začala vláda a ministerstvo školství v čele s agráříkem Milanem Hodžou (1926–1929) připravovat v roce 1927, ale po odstoupení ministra Hodži se tato iniciativa i přes snahu nástupce a stranického kolegy Antonína Štefánka nerealizovala. Ostatně němečtí „sudetoněmečtí“ politici a učitelé ji odmítali, požadovali totiž po československé politické

zemské školní rady budovu pro menšinovou školu. „Používá se ho bezohledně, a to namnoze proti německým školním budovám, ačkoliv je jasno, že zákonodárci neměli snad nikdy úmyslu užívat k tomu účelu německých tříd. Německé třídy bývají vyvlastňovány, německé školy musejí zaváděti polodenní vyučování, jen aby bylo místo pro několik českých dětí.(...) Ministerstvo potvrdí bez výjimky všechno, co se od něho žádá.“ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online] [cit. 25. září 2009]. Dostupné na <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/146schuz/s146003.htm>>

³⁸ Kasper, Tomáš: Školsko-politická diskuze v Československu v letech 1918-1933. In: Kasper, Tomáš-Kasperová, Dana: Češi, Němci, Židé v národnostním Československu. Pohledy na školství a vědu. Technická univerzita Liberec 2006, s. 35-38.

reprezentaci nespílnitelnou podobu národní samosprávy německého školství podle národního klíče. Rozdíl existoval i v úhlu pohledu na školskou otázku. Československá politická reprezentace viděla problém školské autonomie výhradně jako pedagogický, jak toto stanovisko vyjádřil i ministr školství Ivan Déřer, ale německá učitelská obec ho naopak považovala jako čistě politický problém. Návrhy na toto řešení se objevovaly i nadále, ale po nástupu Henleinovy SdP byla tato otázka zneužita k protistátním cílům. Lze jen souhlasit s tvrzením Tomáše Kaspera, že „ani v republikánském zřídění se nepodařilo změnit dřívější nacionální chápání školské problematiky, neboť ve školské otázce nebyl rozvíjen jiný model nazírání a řešení problému, než jaký vyšel z druhé poloviny 19. století a českou, respektive československou, a německou národnost více dělil, než přibližoval“.³⁹

1.2 Postavení učitelstva a boj o vysokoškolské vzdělání

Nejpálčivějším tématem pro učitele obecných a měšťanských škol se stala dlouho diskutovaná otázka vysokoškolského vzdělání, po kterém učitelstvo volalo dlouhá léta bez viditelného úspěchu. Na otázku pedagogického vzdělání se vyskytly v učitelské obci tři rozdílné koncepce. Konzervativní směr byl pro zachování dosavadního stavu, zachování učitelských ústavů. Představitelé radikálního směru požadovali zrušení učitelských ústavů a přesun vzdělávání učitelů obecných a měšťanských škol na univerzitní půdu. Kompromisní směr trval na vysokoškolském vzdělání, ale na zvláštních vysokých školách, pedagogických akademiích či pedagogických nebo školských fakultách.⁴⁰ Po převratu už v listopadu roku 1918 podali poslanci Smrtka, Udržal a Sonntag návrh, aby ministerstvo školství započalo přípravy k vypracování návrhu vysokoškolského vzdělání učitelstva. Poté se objevila řada konkrétních návrhů. Přesto ministerstvo včele s ministrem Josefem Šustou uspořádalo v únoru 1921 anketu zástupců všech stupňů českých i německých, kde většina učitelstva s vysokoškolským vzděláváním souhlasila. Návrhy reformy se vypracovaly až za působení ministra Bechyně, ale konečný návrh reformy (1925) nebyl parlamentu vůbec předložen. Na reformě byly zastaveny práce a byla rozpuštěna reformní komise. I když se tato otázka ještě několikrát otevřela, nikdy se nerealizovala. Přední

³⁹Kasper, Tomáš: Školsko-politická diskuze v Československu v letech 1918–1933. In: Kasper, Tomáš-Kasperová, Dana: Češi, Němci, Židé v národnostním Československu. Pohledy na školství a vědu. Technická univerzita Liberec 2006, s. 39–41.

⁴⁰ Veselá, Zdeňka: Vývoj české školy a učitelského vzdělání. MU Brno 1992, s. 108–109.

pedagogický odborník Otakar Kádner na začátku třicátých let spatřoval tento krach ve zpolitizování otázky, i když by zavedení vysokoškolského vzdělání nic nebránilo; bylo levnější a české i německé učitelstvo ho beze zbytku schvalovalo.⁴¹

Určitou úlitbu znamenalo otevření jednoletých koedukovaných pedagogických akademií v třicátých letech v Praze, Brně a Bratislavě za přispění sociálně demokratického ministra Ivana Dérera (1929-1934), který byl těmto snahám příznivě nakloněn. Uchazeče o přijetí přijímali akademie po dovršení osmnáctého roku a předložení vysvědčení dospělosti. Jinak základní instancí zůstávaly pro vzdělání učitelů čtyřleté chlapecké nebo dívčí učitelské ústavy (střední školy). Po převratu byly v jejich vyučovacích osnovách udělány nejnnutnější změny. Náboženství bylo omezeno na jedinou hodinu v prvním ročníku, stejně hospodářství na jedinou hodinu ve třetím roce, odstraněna hra na varhany a klavír (v ženských ústavech na housle). Přidáno bylo více učiva v přírodních vědách, kreslení, novinkou bylo zavedení ručních prací výchovných a druhého zemského jazyka.⁴²

Zkouška učitelské dospělosti (maturita) složená na učitelském ústavě nebo na pedagogické akademii opravňovala absolventy k ustanovení učitelem na obecných školách v tzv. čekatelské službě. Teprve po dvacetiměsíční praxi se mohl čekatel ucházet o definitivní ustanovení na škole, pakliže vykonal úspěšně zkoušku učitelské způsobilosti. Při nástupu do služebního poměru musel učitel skládat následující služební přísahu: „Přisahám na svou čest a svědomí, že Československé republice budu vždy věren a její vlády poslušen, že budu veškery státní zákony zachovávatí, vsecky své úřední povinnosti dle platných zákonů a nařízení vykonávatí plně, svědomitě a nestranně, úředního tajemství neprozradím a ve všem jednání jen ku prospěchu státu a zájmu služby budu dbátí“.⁴³

Učitel byl během svého pedagogického působení soustavně sledován školskými úřady, a také hodnocen. O každém (vyjma učitelů patřících do nejvyšší platové kategorie) se vedly tabulky, do kterých se každoročně zaznamenávala jejich kvalifikace. Tu hodnotila pětičlenná komise působící podle druhu školy u ministerstva, zemských nebo okresních školních rad. Základem pro posouzení kvalifikace se stal kvalifikační popis, který vypracoval školní inspektor vykonávající nad čekatelem dozor, v jiném případě jeho přímý nadřízený. V případě, že komise ohodnotila učitele známkou méně uspokojivě nebo neuspokojivě, učiteli byl na 12 měsíců zastaven postup do vyšší platové kategorie či jeho

⁴¹ Kádner, Otakar (ed.): Československá vlastivěda. Díl X, Osvěta, Sfinx Praha 1931, s. 109–110.

⁴² Morkes, František: Postavení učitele v předmnichovském Československu. Ústav pro informace ve vzdělávání Praha 1994, s. 5.

⁴³ Tamtéž, s. 5–6.

definitivní ustanovení. Všechny údaje o kvalifikačních hodnoceních a jiných událostech se vedly v učitelově osobním výkazu u příslušného školského úřadu a provázely jej na všech jeho působištích.⁴⁴

Učitelé na obecných školách měli stanovenou tzv. normální míru vyučovací povinnosti, která byla stanovena na 28 hodin týdně. Vyučovací povinnost byla přesně stanovena i pro správce školy podle počtu tříd, škola s jednou až dvěma třídami 22 hodin, se čtyřmi třídami 20 hodin, pěti až sedmi třídami 18 a s více třídami 17 hodin týdně. Při rozdělování úvazků měl správce škol dbát na tyto základní rady. Třídní učitel měl pokud možno učit ve své třídě co nejvíce povinných i nepovinných předmětů (disponoval-li k nim způsobilostí) a současně co nejvíce hodin. Učitelé stejné školy měli být rovnoměrně vytíženi s přihlédnutím ke své výkonnosti. Platná norma také stanovila, že není zákonných podkladů, aby výše požitků (plat) byla závislá na tom, zda učitel odučí stanovené vyučovací hodiny. Netýkalo se to jen učitelů náboženství a učitelek ručních prací, kteří dostávali plat v plném výměru jen v tom případě, pokud skutečně odučili nejméně osmnáct hodin týdně.⁴⁵

Obsazování učitelských míst se dělo na základě konkurzu. Když bylo ve škole uvolněné učitelské místo vypsalá místní školní rada konkurz. Dbalo se na to, aby bylo obsazení učitelských míst rovnoměrně rozloženo mezi učitele i učitelky. Jednalo-li se o obsazení místa s definitivní systemizací, porovnávalo se na prvním místě služební stáří a kvalifikace učitele, na druhém místě rodinné poměry a zdravotní stav uchazeče. V případě mladšího uchazeče mu byla dána přednost jen v tom ohledu, měl-li lepší kvalifikaci než starší a byla-li kvalifikace staršího nižší než dobrá. Uchazeč o systemizované místo musel mít ukončenou čekatelskou dobu (3 roky po absolutoriu).⁴⁶

S povoláním učitele souvisely jisté výhody, které mohl uplatnit. Nejvíce zdůrazňovanými výhodami byly naturální byty a slevy na železnici. Nárok na naturální byt příslušel jen ředitelům a správcům škol. Nejlépe měly být umístěny přímo ve školní budově a v jejich základním vybavení měly obsahovat alespoň dva pokoje, kuchyň a vedlejší místnosti. Pokud taková možnost nebyla, ředitelům a správcům škol se vyplácelo tzv. příbytečné odstupňované podle velikosti obce. Při přeložení na jinou školu měl správce školy nárok na úhradu nákladů spojenou se stěhováním. Naturální byt neužíval správce školy zadarmo, ale podílel stejně jako běžný nájemník na hrazení energií (topení,

⁴⁴ Morkeš, František: Postavení učitele v předmnichovském Československu. Ústav pro informace ve vzdělávání Praha 1994, s. 8–9.

⁴⁵ Tamtéž, s. 10.

⁴⁶ Tamtéž, s. 22.

světlo, čištění komínů), které mu byly strhávány ze služebního platu. Nárok na zlevněné jízdné na železnici měli pouze učitelé veřejných škol po vyřízení příslušných dokladů na roční slevovou průkazku podle vlastního výběru v první, druhé nebo třetí třídě. Vedlejší učitelé vyučující na školách nepovinné předměty a učitelé náboženství na ni měli nárok pouze v případě, že jejich úvazek nebyl menší než 16 hodin týdně. Do tohoto času se započítávala i doba přesunu mezi jednotlivými působišti.⁴⁷

Spravedlivé finanční ohodnocení učitelů za jejich práci bylo druhou palčivou otázkou a v době existence první republiky hojně diskutovaným tématem. Je to otázka neobyčejně komplikovaná i tím, že platové ohodnocení se mimo učitelů, stupňů a druhů škol lišilo. Nebylo výjimkou, že velké rozdíly existovaly i na stejné škole, kde vedle sebe působili učitelé v čekatelské lhůtě, výpomocní učitelé a definitivní učitelé. Učitelstvo po převratu očekávalo, že politická reprezentace vyslyší jeho prosby a podpoří zlepšení jeho špatných hmotných poměrů zapříčiněných válkou a velkou drahotou. Je třeba říci, že neradostného postavení učitelského stavu si byly vědomy všechny politické strany v Národním shromáždění. Prvním úkolem řešeným těsně po převratových dnech se stalo zlepšení hmotných poměrů učitelů a jejich rodin pomocí drahotných příspěvků. Iniciativní návrh podala 21. listopadu 1918 na půdě Národního shromáždění skupina poslanců z řad učitelů a několik dalších poslanců (Smrtka, Konečný, Houser, Bechyně, Udržal ad.) s obsahem, aby bylo učitelstvo postaveno na roveň s úřednictvem a požívalo stejného služebního ohodnocení i penzijních požitků. Tento návrh, ale narazil na odpor ministra financí Aloise Rašína, kterému vadila jeho finanční náročnost. Odkazoval také na to, že úprava učitelských platů není záležitostí státu, ale záležitostí země. Přesto byl návrh na drahotní příspěvek Národním shromážděním 22. ledna 1919 schválen. Odmítavé stanovisko zastával Rašín i v otázce celkové úpravy učitelských platů, ale návrh zákona, který tuto otázku řešil se projednával těsně před obecními volbami, což utlumilo možné výhrady jeho odpůrců. Zákon z 23. května 1919, č. 274, též nazývaný paritní, definitivně upravoval služební příjmy učitelů obecných a měšťanských škol. Učitelé byli postaveni na roveň úřednictvu a náležely jim také stejné služební i penzijní požitky, výhody a časový postup. Další zvyšování platů mělo automaticky platit i pro učitele. Do doby než převezme stát náklady na školství, měly země dostat přiměřené finanční zálohy.⁴⁸

⁴⁷ Morkeš, František: Postavení učitele v předmnichovském Československu. Ústav pro informace ve vzdělávání Praha 1994, s. 24–25.

⁴⁸ Kopáč, Jaroslav: Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918–1928, UJEP Brno 1971, s. 25–26.

Paritní zákon významně pomohl k lepšímu hmotnému zabezpečení učitelů, ale velké výhrady proti němu měla agrární a národně demokratická strana. Zpochybnění paritního zákona přišlo 28. října 1920, kdy ministr financí Karel Engliš učitelům sdělil, že připravovaný drahotní příspěvek pro úřednictvo se nebude v plné míře vztahovat na učitelstvo. Jednalo se o jasné porušení ustanovení paritního zákona, kde platí pro učitelstvo stejné ohodnocení a výhody. Protiakce československé obce učitelské, která se s argumenty proti porušení paritního zákona obrátila na ústavní a stranické činitele skončila neúspěchem, protože kompromisní návrh pohřbil senát, na něhož zapůsobila hrozba Engliše, že v případě jeho přijetí společně s dalšími neakceptovatelnými návrhy podá demisi.⁴⁹

Působnost paritního zákona se porušila zákonem upravujícím nouzové příspěvky v důsledku mimořádných poměrů státních a jiných veřejných zaměstnanců z 21. prosince 1921. Tímto zákonem se snižovaly mimořádné a nouzové výpomoci učitelů o 20 až 30% v porovnání s ostatními veřejnými a státními zaměstnanci. Vezmeme-li v potaz, že tyto výpomoci tvořily významnou část celkového příjmu učitele (50% i více), tak ve výsledku kleslo učitelstvo z pěti úřednických kategorií do nejnižší kategorie E. Stalo se to za úřadování agrárníka Vavro Šrobára (1921–1922). Když tehdejší předseda vlády Edvard Beneš přijal učitelkou delegaci protestující proti připravovanému zákonu, tvrdil, že úsporná opatření vyžadují od učitelů určité oběti, které by měli učitelé přinést (na rozdíl od dělníků) už pro svou inteligenci. Místopředseda poslaneckého agrárního klubu Jan Malypetr je také odmítl s tím, že přece „mají možnost vedlejších výdělků“. Nemůžeme se divit, že přijetí zákona vyvolalo u učitelstva bouřlivou reakci. Začalo se snažit všemi možnými prostředky zvrátit pro sebe nepříznivý stav. Učitelé zahájili určitou pasivní rezistenci a omezili své aktivity ve veřejné práci, což citelně omezilo činnost řady spolků. Tlak učitelů a vzbuzení zájmu o jejich situaci v široké veřejnosti pozitivně ovlivňoval chování politických stran, zejména vládních, jenž svůj postoj začaly postupně měnit. Aby neztratili tvář, poslanci a senátoři koaličních stran z řad učitelů podali návrh na zrušení paragrafu, který znevýhodňoval učitele oproti úřednickému stavu. To se však nestalo předmětem jednání vlády a Národního shromáždění, tím by totiž koaliční strany přiznaly svou chybu. Přesto se začalo pracovat na kompromisní předloze v součinnosti učitelských odborů napojených na koaliční strany se záměrem omezit vliv Československé obce

⁴⁹ Kopáč, Jaroslav: Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918–1928, UJEP Brno 1971, s. 37.

učitelské.⁵⁰ Učitelé a úředníci v reakci na to začali budovat silné odborové ústředí.⁵¹

Reparační zákon z 13. července 1922 (zákon vstoupil v platnost zpětně od 1. června) přinesl učitelům obecných a měšťanských škol rozdílné pocity. Jmenování učitelé byli zařazeni do společné platové skupiny C. Zákon však reparoval pouze platy učitelstva obecných škol, takže učitelé obecných škol byli, narozdíl od učitelů měšťanských škol, celkem spokojeni.⁵²

Mimo to se za působení sociálně demokratického ministra Rudolfa Bechyněho (1922–1924) muselo z úsporných důvodů šetřit i zavedením tzv. systemizace. Podle ní měly být vždy na tři roky dopředu stanoveny závazné počty pracovníků, které neměly být překročeny. Toto opatření se během hospodářské krize pro učitele ukázalo jako relativně výhodné, protože jim z toho důvodu nehrozilo hromadné propouštění. Přesto se však mladých učitelů, které školy produkovaly víc než bylo potřeba, dotkla krize nejvíce. Učitelé platy se na pořad jednání dostávali i nadále, ale nemělo by smysl vyjmenovávat všechna opatření v této oblasti, proto jsme se zabývali těmi, které nejvýznamněji změnilly platové ohodnocení a v základních obrysech určili jeho kontury až do konce první republiky.⁵³

Učitelé platy se skládaly z více složek. Služné představovalo základ platu, činovné představovalo kombinaci drahotního příplatku podle místa působení a ocenění náročnosti výuky na konkrétní škole. Výchovné tvořily rodinné přídatky. Definitivní učitelé obecných a měšťanských škol byli zařazeni do jedné z jedenácti platových tříd s automatickým postupem po třech letech, pokud nebyl kvalifikační komisí pozastaven. Roční příjem začínal od 9 000 až po 27 600 Kčs v 11. platovém stupni. Učitelky domácích nauk a ručních prací začínaly od 9 000, ale nejvyššího platového ohodnocení, tedy 24 000 Kčs dosáhly v 10. stupni. Činovné bylo stanoveno podle místa působení do čtyř kategorií A–D (2 640 až 4 800 Kčs ročně). Pro učitelky domácích nauk a ručních prací od 4 200 do

⁵⁰ Československá obec učitelů založena jako vrcholná zájmová organizace v roce 1920. Druhé ústředí s názvem Svaz učitelů československého vytvořeno v roce 1926. Mimo tyto dvě ústředí zůstávalo mnoho menších organizací, takže struktura stavovských organizací byla značně roztržitá.

⁵¹ Kopáč, Jaroslav: Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918–1928, UJEP Brno 1971, s. 47–52. Morkes, František: Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích. Pedagogické muzeum J. A. Komenského Praha 2002, s. 34–35.

⁵² Kodetová, Oldřiška-Uherek, Zdeněk: Kapitoly z dějin českého učitelství (1890–1938). SPN Praha 1972, s. 77.

⁵³ Úsporným opatřením nebylo konce a tyto tendence obsahoval tzv. restriční zákon z 22. prosince 1924 postihující státní a veřejné učitele a učitelky. Počítal se snížením počtu zaměstnanců o 10% převáděním zaměstnanců do důchodu nebo jejich odchodem do jiných zaměstnání. Posledním zákonem upravujícím platové podmínky byl přijat 24. června 1926.

2 316 Kčs. Výchovné přídavky byly při jednom nezaopatřeném dítěti 1 800 Kčs a při více dětech 3 000 Kčs. Ředitelé dostávali navíc roční přídavky.⁵⁴

2. Politický okres Šternberk

Politický okres Šternberk se skládal ze dvou soudních okresů, a to soudního okresu Šternberk a soudního okresu Uničov. Pokud jde o přírodní podmínky, tak se většina soudního okresu Šternberk rozkládá na pohoří Nízký Jeseník s nejvyšším vrcholem Slunečnou (797 m) a jihozápadní část stejného okresu se soudním okresem Uničov přísluší k Hornomoravskému úvalu. Celé území pak patří k povodí Moravy.⁵⁵

Okresní hejtmanství sídlilo ve Šternberku a v obou soudních okresech, ve Šternberku i Uničově, sídlily také okresní soudy spadající spolu s dalšími soudními okresy pod obvod Krajského soudu v Olomouci. Celkem patřilo pod okresní hejtmanství 73 obcí (Uničov 35, Šternberk 38), avšak v roce 1919 po sloučení Stádlu s Moravskou Huzovou 72 obcí. V roce 1924 pak ještě došlo k úpravě okresních hranic se sousedními politickými okresy Olomouc (katastr Lašťan, Šternova a Bělkovic) a Litovel (katastr Želechovic a Pňovic, Benkov a Střelice).⁵⁶

2.1 Poměry v okrese po vzniku republiky

Vznik Československa 28. října 1918 byl v okrese Šternberk přijat značně rozdílně. Je třeba připomenout, že zprávy o vzniku státu přicházely s denním zpožděním. Do regionu se donesly především díky místním, které převrat zastihl v Olomouci. Zatímco v českých vesnicích vypuklo nefalšované a neskrývané veselí, jiná atmosféra zavládla v obcích a městech s německou většinou. Ta se v žádném případě neztotožnila s novým státem a nárokovala si právo na sebeurčení. Naděje se vkládaly do nově konstituovaného Německého Rakouska, u jehož založení asistovali i němečtí poslanci z českých zemí zvolení do říšské rady. Tento nově vzniklý stát měl zahrnovat i německé oblasti českých zemí, proto vznikly v pohraničí postupně čtyři samostatné provincie hlásící se

⁵⁴ Morkes, František: Postavení učitele v předmnichovském Československu. Ústav pro informace ve vzdělávání Praha 1994, s. 13–15.

⁵⁵ Bartoš, Josef. a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III., Profil Ostrava 1972, s. 221.

⁵⁶ Tamtéž, s. 221.

k Německému Rakousku: Deutschböhmen, Deutschsüdmähren, Sudetenland⁵⁷ a Böhmerwaldgau.

Centry německého odporu provincie Sudetenland se v okrese stala města Šternberk a Uničov. Protože zdejší úřady odmítaly jakoukoliv spojitost s novým státem, vznikla česká správní centra pro oba soudní okresy v českých obcích.

Pro soudní okres Šternberk vznikl Okresní národní výbor ve Štěpánově. Delegace výboru vyzvala okresního hejtmana ve Šternberku Temnitschku, aby za sebe a ostatní úřady uznal Československo, ale vrátila se s nepořízenou.⁵⁸

Proto bylo z rozhodnutí zemské správy sídlo okresního hejtmantství přesunuto ze Šternberka do Štěpánova pod vedením dr. Klanicy. Úřad se usídlil v budově místní měšťanské školy, kde úřadoval od 30. listopadu až do 19. prosince 1918.⁵⁹

Na německé straně vznikl 30. října výkonný výbor německého národního shromáždění pro politický okres Šternberk, který ihned převzal moc nad všemi státními institucemi ve městě i v okrese. Jeho předsedou se stal šternberský starosta Johann Langer a ve výboru měly své zástupce všechny německé politické strany. Během své krátké existence musel jako svou hlavní agendu řešit hospodářské a zásobovací problémy.⁶⁰ Zhruba ve stejnou dobu vznikl výkonný výbor také v Uničově pro stejnojmennou oblast soudního okresu. Jeho předsedou byl dr. Karl Marzelli a ve výboru zasedal i uničovský starosta Franz Schischma. Oba výkonné výbory se scházely samostatně, avšak v případech věcí týkajících se celého okresu, konaly společné jednání ve Šternberku. Vznik výkonného výboru jeho politický program a jeho cíle osvětlovala proklamace, která zapadala svými prohlášeními do všeobecné nálady německých politických špiček v ostatních provinciích. Pojďme si ve stručnosti alespoň nastínit nejdůležitější aspekty proklamace. Proklamace se jednohlasně přihlásila k programu Sudetenlandu, ke spojení všech německých oblastí Čech s rakouským státem a jako ospravedlnění tohoto kroku se dovolávala sebeurčovacího práva, a současně tím razantně odmítala připojení k Československu. Co se týče vnitřního uspořádání rakouského státu, stavěla se plně na demokratickou půdu. Tato proklamace

⁵⁷ Sudetenland zahrnoval celé opavské Slezsko, Šumpersko, Bruntálsko, Rýmařovsko, Novojičínsko, část Zábřezska, Šternbersko, větší část Moravskotřebovska a Svitavska. Počítalo se i s východočeským územím (Lanškroun, Králíky) a dokonce s německou enklávou v Olomouci. Zemským hejtmánem byl zvolen opavský poslanec dr. Robert Freissler, zástupcem sociální demokrat Johann Jokl. Spolu s předsedou Národní rady v Šumperku ing. Gustavem Oberleithnerem tvořili zemskou vládu. Výkonným orgánem vlády byl zemský výbor. Působil v něm notář Karl Marzelli z Uničova a Hieronymus Schlossnickel ze Šternberka.

⁵⁸ Opluštil, Zdeněk: Šternbersko: Vlastivědná čítanka. Vyškov 1931, s. 223.

⁵⁹ Tamtéž, s. 225.

⁶⁰ Koudela, Miroslav: K činnosti tzv. Výkonného výboru německého Národního shromáždění ve Šternberku na podzim 1918. In: OAO 1988, Olomouc 1989, s. 59.

byla prezentována 31. října na veřejné manifestaci za hojně účasti tisíců německých obyvatel z celého okresu.⁶¹

V provincii začal vznikat Volkswehr, dobrovolnické ozbrojené složky sestávající převážně z navrátivších se vojáků, přesvědčených nacionalů, studentů a dobrodruhů. Do Šternberka začaly přibývat desítky vojáků vracejících se z fronty a na konci listopadu jejich počet notně převýšil tisíc. Město potýkající se už tak s obtížnými poválečnými podmínkami nemohlo být, a ani nebylo na takovou „invazi“ připraveno. Od samého počátku nepříznivou hospodářskou situaci v provincii ještě více zhoršila opatření československé vlády, jenž zastavila veškerou dopravu procházející provincií. Stejně závažná situace panovala i v Uničově.⁶² Kritickou situaci si uvědomovali i představitelé vojenské rady ve Šternberku, a proto byl výkonný výbor požádán o zajištění nezbytně nutných základních potřeb pro navracející se vojáky, která se týkala přísunu potravin, peněz, zajištění lékařské péče, lůžek, otopu atd. Dalším ulehčením tíživé situace mělo být přiznání alespoň minimální podpory v nezaměstnanosti prosazené s pomocí sociálních demokratů.⁶³

Kritická zásobovací situace panující v okrese kopírovala situaci v celém Sudetenlandu. Tenčily se zásoby uhlí, doprava byla postupně omezována a dodávky uhlí určené pro nezbytný provoz továren byly zabavovány, továrny musely být postupně zavírány, nezaměstnanost stále stoupala a už tak špatná sociální situace se dále zhoršovala.⁶⁴

I přes nepříznivou situaci plynul život v provincii dál svým tempem. Příkladem budování a konsolidace veřejné správy bylo slavnostní shromáždění zástupců německých výkonných výborů ze severní Moravy konající se 11. listopadu ve Šternberku v hotelu Stadthof. Programem jednání byla především koordinace v hospodářské oblasti. O významu a důležitosti akce přesahující lokální rámec vypovídá i účast zemského správce Sudetenlandu dr. Fürera v doprovodu přednosta zemědělského úřadu barona Gottera.⁶⁵

⁶¹ Koudela, Miroslav: K činnosti tzv. Výkonného výboru německého Národního shromáždění ve Šternberku na podzim 1918. In: OAO 1988, Olomouc 1989, s. 60–61.

⁶² Kritickou situaci dokumentovala řada výzev apelující na národní cítění německých rolníků, aby potravinami pomohli zásobovat město. Hospodářská blokáda dopadla tíživěji na podhorské oblasti Šternberska než na zemědělsky vyspělejší české obce.

⁶³ Koudela, Miroslav: K činnosti tzv. Výkonného výboru německého Národního shromáždění ve Šternberku na podzim 1918. In: OAO 1988, Olomouc 1989, s. 64.

⁶⁴ Basel, Ladislav, Fidler, Pavel: Severní Morava a západní Slezsko pod vlivem německého iredentismu do roku 1919. Vlastivědný ústav. Bruntál 1971, s. 45.

⁶⁵ Koudela, Miroslav: K činnosti tzv. Výkonného výboru německého Národního shromáždění ve Šternberku na podzim 1918. In: OAO 1988, Olomouc 1989, s. 64. Na druhou stranu je známá skepse vrcholných politických špiček k otázce životaschopnosti samotné provincie.

Reálná existence provincie se začala pozvolna rozplývat,⁶⁶ když padlo rozhodnutí Československé vlády obsadit odtržené území vojensky. Obsazování proběhlo pokojně a bez obětí na lidských životech. Vedoucí představitelé Uničova (obsazen 16. prosince) i Šternberka⁶⁷ (obsazen 18. prosince) uznali použití ozbrojeného odporu jako zbytečné, a tak do obou měst vstoupilo vojsko, konkrétně 30. vysokomýtský pěší pluk.⁶⁸ Nastalo obsazování a přebírání úřadů správními komisemi a vládními komisaři. Okresní hejtman Temnitschka a další vedoucí představitelé státních úřadů, kteří složili přísahu Německému Rakousku byli zbaveni svých funkcí. Vládním komisařem ve Šternberku byl ustanoven MUDr. Jan Kubelka, primář ústavu choromyslných v blízké Lhotě, jehož úkolem bylo účastnit se jednání městských orgánů a kontrolovat jejich činnost. To byl z české strany prakticky jediný zásah provedený v městských orgánech.⁶⁹

Jestliže obsazování proběhlo bez problémů, neznamená to, že všude zavládl klid. Po obsazení proběhlo několik protestních shromáždění odvolávajících se na sebeurčovací právo. Němečtí nacionálové také využívali všemožnými způsoby vzrůstající nezaměstnanost a tíživou sociální situaci, která postihovala každého bez rozdílu národnosti, pro propagandu, nevyjímaje ani tábory lidu pořádané politickými stranami, kde se agitovalo proti republice.⁷⁰ Politická radikalizace, nedostatek potravin a nezaměstnanost byly příčinou různých nepokojů. Ve Šternberku uspořádali 4. února 1919 sami nezaměstnaní demonstrační průvod do okolních německých vesnic. Asi dvě stě nezaměstnaných požadovalo v blízkosti německých obcí a před sídlem starostů pod pohrůzkou vypálení vydání potravin do tří dnů. Přitom bylo ukradeno několik slepic, brambory, rozbito několik okenních tabulek a několik osob zpolíčkováno.⁷¹

Během února se na celém území Sudetenlandu stupňovala horečnatá aktivita směřující k volbám do rakouského Národního shromáždění. Předzvěstí úsilí byla organizace a příprava na tyto volby. Kartotéčním lístkem pro nadcházející volby byla distribuce letáku

⁶⁶ V prosinci už o činnosti výkonného výboru nejsou žádné zprávy. Jeho úlohu přebírají znovu obnovené městské orgány. Avšak v městských orgánech mají výrazné zastoupení i zástupci výkonného výboru.

⁶⁷ Městská rada vydala proti obsazení českým vojskem formální protest, kde ustupuje násilí, ale němečtí obyvatelé města se podle ní dále cítí být příslušníky Sudetenlandu a Německého Rakouska.

⁶⁸ Někteří představitelé města v čele s okresním komisařem dr. Krepczikem utekli do Rakouska. Zůstal z nich jen páter Dominik Willner (DCVP).

⁶⁹ Koudela, Miroslav: K činnosti tzv. Výkonného výboru německého Národního shromáždění ve Šternberku na podzim 1918. In: OAO 1988, Olomouc 1989, s. 65. Zástupci národních výborů nakonec opustili požadavek, aby měli Češi zastoupení jak v městských tak státních úřadech okresu, protože vzhledem k počtu Čechů to bylo nereálné a zjitřila by se národnostní situace.

⁷⁰ Hned následující den po obsazení 19. prosince se sešlo v katolické spolkovém domě shromáždění, kde zazněl protest proti obsazení vojskem odvolávající se na právo sebeurčení. Podrobněji Čermák, M.: Ohlas vzniku Československé republiky ve Šternberku. In: Střední Morava. Sv. 2. Olomouc 1968, s. 48.

⁷¹ Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938. Karolinum Praha 2008, s. 142.

vyjadřující už svým názvem „Ich bin deutsch und will deutsch bleiben“ skálopevné přesvědčení. Zároveň pro tyto účely obsahovaly nezbytné údaje o jménu a stavu. Jejich distribuci předcházely schůze, na kterých byli voleni okresní důvěrníci pro přípravu voleb. Ve Šternberku se schůze konala již 20. ledna 1919.⁷²

Přípravy voleb se samozřejmě nepodařilo utajit před československými úřady. Československá vláda zaujala jediné možné stanovisko a účast sudetských Němců na těchto volbách zakázala. To pobouřilo německé politické špičky, které nesouhlasily s odmítavým stanoviskem a svůj postoj chtěly realizovat alespoň protestními demonstracemi. Jedinou německou stranou v této době, která mohla vyvést „masy“ do ulic, i když byl postoj stran jednotný, byla jednoznačně sociální demokracie, a proto vyhlásila na 4. března 1919 generální stávku, kterou měly doprovázet protestní demonstrace. Obyvatelstvo bylo o chystané generální stávce informováno pomocí letáků. Je třeba si uvědomit, že v té době probíhala pařížská mírová konference a jednotný postoj Němců měl ukázat, jaká mezi nimi a novým státem zeje hluboká propast. Datum plánované generální stávky nebylo vybráno náhodně, ve stejný den se mělo ve Vídni poprvé sejít rakouské Národní shromáždění.

Na mnoha místech proběhly demonstrace poměrně klidně a bez zvláštních incidentů. Opačná situace nastala ve Šternberku. Státní orgány udělaly vše proto, aby se žádná demonstrace nekonala. Proto ji okresní úřad zakázal, starosta Johann Langer však, přestože jeho rozhodnutí obdržel už v podvečer 3. března, zákaz nerespektoval a dál nechal bez omezení distribuovat letáky s výzvou na demonstraci. Následující den v časných ranních hodinách dav lidí na železničním nádraží zahnal čtyřčlennou vojenskou posádku a neúspěšně si chtěl vynutit zastavení práce. Největší sročení davu, v počtu až šest tisíc lidí, se však vytvořilo na náměstí, kde měl být pronesen protestní řečnický projev. Jenže k tomu nakonec vůbec nedošlo, protože se rozvášněný dav vymkl kontrole a vtrhl na poštovní úřad do okresního hejtmanství a do budovy okresního soudu.

Poštovní úřad, kde se nacházela telefonní centrála a telegraf, byl uzavřen německým poštmistrem už ráno. Tím bylo prakticky znemožněno jakékoliv spojení. Poštministr vzal jeho zavření na vlastní zodpovědnost s tím, „že to si zodpoví sám.“ Ale práci úřadu znovu obnovil přednosta poštovního úřadu, který se nedlouho poté dostavil a ke svému úžasu našel úřad zavřený a bez personálu, kromě dvou oficiálů a jedné slečny od telefonu. Poštovní úřad však nefungoval víc než hodinu a sám přednosta byl donucen na nátlak

⁷² Čermák, Miloslav: Ohlas vzniku Československé republiky ve Šternberku. In: Střední Morava. Sv. 2. Olomouc 1968, s. 48.

dav, který mezitím vtrhl do úřadu, vyřadit z činnosti telegraf, telefonní centrálu a opustit budovu.⁷³

Dav, který vtrhl do budovy okresního hejtmanství a soudu, donutil přítomné úředníky a správce hejtmanství dr. Krajtla okamžitě ukončit úřadování a opustit obě budovy. Opuštění budovy bylo provázeno neustálými protičeskými nadávkami, na dr. Krajtla bylo dokonce několikrát plivnuto. Mimoto dav v úřadě strhával české nápisy a na budově zavlála velkoněmecká vlajka. Dav se dostával nikým neohrožován do stále větší ráže. Přispělo k tomu vedení města a jemu podřízená policie, která nečinně přihlížela a nepodnikla žádný pokus uklidnit rozbouřenou situaci. Dav poté zaútočil na strážnici, kde před svým obklíčením ustoupila dvacetičlenná vojenská hlídka, a odzbrojil ji. Přitom došlo k boji a několika zraněním. Na pomoc musela přijít vojenská jednotka v počtu dvaceti pěti mužů. Velitel se pokusil s nasazenými bodáky a s cílem rozptýlit dav projít náměstím a přilehlými uličkami. Lidé byli několikrát vyzváni k rozchodu. Výsledkem byl jen výsměch a další nadávky. Neznámý člověk, který se chystal odzbrojit svobodníka Plachého, byl na první pokus odražen, ale pak vytáhl pistoli, z níž vyšel smrtelný projektil. Vojáci ihned zareagovali na svobodníkovu smrt a bez vydaného povelu ke střelbě začali střílet. Vojáci poté ustupovali z náměstí směrem k Uničovské ulici a současně se kryli před palbou cílenou na ně z postranních uliček a vrchních pater domů. Zde byl zastřelen i druhý voják, svobodník Böhm, jenž byl německé národnosti. Dav na náměstí rozehnal až velitel posádky, který přispěchal s osmi vojíny, strojní puškou a dvěma výstražnými dávkami shromáždění rozptýlil. Energicky vystupující nadporučík poté vyhnal ze strážnice ukryté četníky a policisty a poslal je do města obnovit pořádek. Definitivní klid ve městě zavládl až po příjezdu vojenských posil z Olomouce. Bilance úterního dopoledne byla tragická. K dvěma obětem z řad vojska, svobodníka Plachého a Böhma připadlo na patnáct lidských obětí z řad civilního německého obyvatelstva a přes dvacet těžce raněných.⁷⁴ Událost výstižně zhodnotil Ferdinand Peroutka. „Srážka s vojskem je vždy nebezpečná, i když vláda sama má snad v úmyslu postupovat mírně. Známa zkušenost s nabitými puškami je ta, že se snadno spouštějí. S tím je třeba počítat také těm, kdo lid proti vojsku vedou. V prostoru mezi demonstranty a vojskem se vždy vytvoří zvláštní ovzduší, které jen nepatrně podléhá rozkazům ústřední vlády a daleko více citům a nervositě.“⁷⁵ Důsledkem

⁷³ Zemský archiv Opava (dále jen ZA), pobočka Olomouc. fond: Krajský soud Olomouc, trestní spisy 1918–1938, Vr VIII 741/19.

⁷⁴ Oběti pocházeli převážně z řad dělnictva a drobných živnostníků. Našli bychom mezi nimi teprve dva šestnáctileté chlapce, dva osmnáctileté dělníky a tři dělnice tabákové továrny.

⁷⁵ Peroutka, Ferdinand: Budování státu II. 1919, 3 vydání. Lidové noviny Brno 1991, s. 500.

demonstrací bylo soudní stíhání obviněných osob.⁷⁶ Mrtvým byl zbudován honosný pomník, u kterého se každý rok v době výročí scházely zástupy lidí.⁷⁷ Oběti střelby se pro sudetoněmecké hnutí staly prvními mučedníky a posloužily ke zrodu mýtu, který posléze využívaly německé nacionalistické strany DNSAP a za hranicemi i NSDAP.⁷⁸ V ostatních místech okresu se demonstrace obešly bez větších incidentů.

2.2 Nástin vývoje okresu do roku 1938

Jak už bylo řečeno, Šternberk patřil k sídelnímu centru soudního okresu i stejnojmennému sídlu politického okresu. Šternberk zasahoval svým vlivem převážně v německé oblasti soudního okresu. Významnější sídelní a kulturní centra pro české obce v soudním okrese nebyla. Částečně tuto roli suplovaly větší obce, především Štěpánov. Většinou však české obce inklinovaly k Olomouci, v případě uničovska pak k Litovli. Pokud jde o soužití v národnostně smíšených oblastech okresu, zdá se, že většina německého obyvatelstva se s novou republikou postupně smířila. To zároveň nepopírá tvrzení, že tu existovala část nacionalisticky zaměřených Němců, kteří její existenci nebyli příznivě nakloněni, ale reprezentovali nepoměrně výraznou menšinu. Jistý odstup tu však u obou národností nadále existoval. Nejvýrazněji se to projevilo ve společenském životě, kde existovala striktní separace. Situace byla mnohdy komplikovanější, než se na první pohled může zdát. Meziválečné období proto čeká ještě na své hlubší zpracování, které by potvrdilo nebo vyvrátilo to, co už bylo výše řečeno. Jisté je, že česká menšina ve Šternberku významně sílila, což dokazovalo sčítání lidu v roce 1921 i 1930. To platilo i o některých obcích spojených s parcelací zemědělské půdy při pozemkové reformě (např. Mladějovice a Lužice).⁷⁹

⁷⁶ Trestné činy politické povahy nebyly vůbec žalovány. Podle Knaibla bylo zatčeno přes 100 osob. Ve velké většině případů šlo o zločiny veřejného násilí. Zbývá dodat, že vyšetřování a soudní projednávání před krajským soudem v Olomouci probíhalo v korektním duchu bez jakéhokoliv protiněmeckého zaměření. Svědčí o tom složení trestní senátu, kde spolu zasedali soudci české i německé národnosti.

⁷⁷ Čermák, Miloslav: Ohlas vzniku Československé republiky ve Šternberku. In: Střední Morava. Sv. 2. Olomouc 1968, s. 44–51. Koudela, Miroslav: 4. březen 1919 ve Šternberku. In: Kulturní zpravodaj města Šternberka 1989, č. 3, s. 11–13. Knaibl, Jan: Vzpomínky státního zástupce. Olomouc 1932, s. 48–58.

⁷⁸ Weger, Tobias: Češi a Němci v ČSR 1918–1938–dějiny a vzpomínání. In: Češi, Němci, Židé v národnostním Československu. Pohledy na školství a vědu. Technická univerzita Liberec 2006, s. 13–16.

⁷⁹ Bartoš, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III., Profil Ostrava 1972, s. 240.

Nejtěžší krizí procházel politický i soudní okres na začátku 30. let v souvislosti s hospodářskou krizí.⁸⁰ Hlavní příčina tkvěla ve struktuře průmyslu, jenž byl zastoupen převážně exportními odvětvími (textilní, dřevařský), která byla hospodářskou krizí postižena nejvíce. Nejkritičtějším obdobím byl rok 1934. Okres patřil s třiceti procenty nezaměstnanými v republice na druhé místo. Nejvíce postiženým odvětvím bylo stavebnictví, což výrazně zpomalilo či spíše zastavilo stavební ruch v obcích okresu. Vedlejším efektem bylo utlumení kulturní aktivity spolků na nezbytně nutnou míru. Tak jako v jiných částech republiky stát pomáhal nezaměstnaným stravovacími akcemi, jež byly okresu od roku 1930 vypláceny formou peněžních dotací. Pořádaly se mléčné akce pro děti, jednorázové nouzové práce a různé sbírky. Největší tíha v péči o nezaměstnané však náležela především obcím.⁸¹ Kontroly stravovací akce provedené okresním hejtmanem ve Šternberku v únoru 1932 a později v prosinci 1936 u zdejšího okresního úřadu práce odhalily, „že podpor ve stravovací akci se zneužívá ve velkém rozsahu a že se tam zahnízdila korupce“.⁸²

Hospodářská krize a vítězný nástup Hitlerovy NSDAP se projevil i v místních poměrech. Největší vliv měla nacistická ideologie zejména na mládež. Nezabránil tomu ani zákaz DNSAP a DNP a jejich rozpuštění 4. října 1933, jejichž zástupci museli v obecních samosprávách opustit své funkce.⁸³ Obrat k horšímu znamenal také nástup hnutí (SHF)⁸⁴ přeměněného na zprvu loajálně se tvářící politickou stranu SdP, která s velkou převahou vůči německým stranám vyhrála parlamentní volby v roce 1935. Ještě více získala v obecních volbách 22. května v roce 1938. To už prakticky bez jediného soupeře z německého tábora. Jediná antifašistická síla schopná odporu, němečtí sociální demokraté, byla již notně oslabena.⁸⁵ Konec první republiky se rychle blížil a o jejím osudu bylo rozhodnuto 30. září v Mnichově. Šternberk byl obsazen 9. října 1938, když byl předtím opuštěn většinou českého obyvatelstva.

⁸⁰ Oslabení průmyslu mělo neblahý vliv i na pokračující stagnaci Šternberka. Zatímco v roce 1921 měl Šternberk 13.172 obyvatel, v roce 1930 12.760. V okrese převažovali živnostníci a malé podniky s počtem do 50 zaměstnanců.

⁸¹ Trapl, Miloš – Bartoš, Josef: *Vlastivěda Moravská. Svobodný stát a okupace. Díl IV. Muzejní a Vlastivědná společnost Brno 2004, s. 72–73.* Zasaženy byly všechny průmyslové odvětví. Hospodářská krize v ČSR propukla oproti sousedním zemím později a trvala déle. V německých okresech patřila nezaměstnanost k nejvyšším a narozdíl od českých okresů trvala déle.

⁸² Citováno v Rákosník, Jakub: *Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938.* Karolinum Praha 2008, s. 243. Ze 3551 uchazečů o poukázky bylo vyloučeno 1579 nevyhovujících podmínkám.

⁸³ Brügel, Johann, W.: *Češi a Němci 1918–1938.* Academia Praha 2006, s. 320.

⁸⁴ Sudetendetsche Heimatsfront-Sudetoněmecká vlastenecká fronta. Založena 1. října 1933, 30. dubna 1935 přejmenována na SdP.

⁸⁵ V březnu 1938 německá agrární strana, německá křesťansko-sociální strana a živnostenská strana splynuly s Henleinovou SdP.

2.3 Politické rozvrstvení v okrese

Politický život byl významně ovlivněn národnostními poměry v okrese a rozdílem mezi úrodnou a chudší horskou částí okresu. V okrese působilo i významné dělnické hnutí, ale vlivem úpadku textilního průmyslu bylo postupně oslabováno.⁸⁶ Mezi německými politickými stranami měly nejprve největší vliv nacionálně a protistátně zaměřené strany jako byli němečtí nacionálové (Deutsche Nationalpartei–DNP) a protofašistická německá národně socialistická strana (Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei–DNSAP). Nejmarkantněji se to projevilo v parlamentních volbách v roce 1920. Poměrně velký vliv měly zpočátku ve Šternberku, později měla DNP oproti DNSAP menší vliv. Němečtí sociální demokraté (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei–DSD) v okrese Šternberk patřili po celých dvacet let k nejsilnější politické straně. Mezi jejich tradiční voličské bašty patřilo průmyslové centrum okresu Šternberk (velkou roli zde hrála přítomnost státní tabákové továrny) a průmyslově vyspělejší obce jako Štěpánov. Němečtí agráři (Bund der Landwirte–BdL) měli voličské zázemí hlavně v zemědělsky vyspělých obcích. Ve volbách se v okrese umísťovali většinou mezi prvním až třetím místem (v roce 1925 se stali nejsilnější stranou). Velký vliv si udržovali křesťanští sociálové (Deutsche christlich soziale Volkspartei–DCVP). Silné postavení si udrželi ve Šternberku a stabilní podporou disponovali i v dalších obcích, například v Děřichově nad Bystřicí. Ostatní německé strany měly spíše okrajový význam. Za zmínku stojí živnostenská strana (Deutsche Gewerbpartei–DGP) kandidující v parlamentních volbách na společné kandidátce pokaždé s jinou politickou stranou. Specifickým případem byly parlamentní volby v roce 1935, kdy je s velkou převahou ovládla sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei–SdP).

Mezi českými politickými stranami měla nejsilnější postavení Československá sociální demokracie (ČSD)⁸⁷ patřící v soudním okrese Šternberk tradičně k nejsilnějším. Voličské zázemí měla obvykle ve Šternberku. Nejsilnější vliv měla v obcích s místním průmyslem, jako byl především Štěpánov, Bohuňovice a Lašřany. Věčně druhou stranou byli agráři (AGR).⁸⁸ K jejich úspěšnosti bezpochyby velkou měrou pomohla prováděná pozemková reforma. Jejich doménou byl venkov s nejvyspělejšími zemědělskými obcemi. Postavení třetí nejsilnější strany si stabilně udržovala lidová strana (ČSL). Za ní pak následovaly

⁸⁶ Bartoš, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III., Profil Ostrava 1972, s. 230.

⁸⁷ Oficiální název Československá sociálně demokratická strana dělnická.

⁸⁸ Od roku 1919 Republikánská strana československého venkova, od roku 1922 přejmenována na Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu.

další politické strany. Zprvu z nich měla nejsilnější postavení národní demokracie (ČND), ale později se popularita strany strmě snižovala. Narozdíl od ní si živnostenská strana (ŽOS)⁸⁹ udržovala poměrně silný a stabilní vliv mezi živnostníky. Nejméně významnou stranu zpočátku představovala národně socialistická strana (ČNS).⁹⁰ Postupem času získávala na síle. Nárůst preferencí byl nejviditelnější ve třicátých letech.

Poněkud jinak se situace vyvíjela v obecních volbách. Specifika byla dána národnostním složením okresu. Výsledky parlamentních voleb kopírovaly politický vliv ve stejné míře v obcích výlučně českých nebo převážně českých. To stejné platilo i o německých obcích. V místech, kde existovala česká menšina, se Národní jednotka snažila působit pro podávání společné kandidátky, aby se zvýšila šance na úspěch v obecních volbách, ale ne vždy se její přání splnilo.⁹¹

2.4 Zemědělství a hospodářství

Soudní okres Šternberk patřil do obilnářské oblasti, ale jen malá část na jihu a západě zasahující do úrodné oblasti Hané, především Hnojice, Lužice, Moravská Huzová, Liboš a Bohuňovice byla zemědělsky vyspělá. Severní a východní část ležela na úpatí Nížkého Jeseníku a byla převážně pokryta lesy. V okrese se pěstovaly především obilniny jako žito, ječmen a pšenice a okopaniny, především brambory. Dařilo se zde také chovu dobytka, zvláště skotu a bravu. Pozadu nezůstával ani chov koní.⁹²

Významným impulzem pro rozvoj zemědělství bylo provádění pozemkové reformy. Parcelace zemědělské půdy proběhla řádným přidělovým řízením. Předpoklad, že o zabranou půdu projeví české etnikum velký zájem, se vyplnil tak jako předpoklad početného zastoupení v místních a obvodních sborech. Na Šternbersku a na Uničovsku se jednalo o významné přesuny v majetkových poměrech. Velkou roli zde sehrálo těsné propojení mezi Pozemkovým úřadem a Národní jednotou pro východní Moravu. Ze šternberského velkostatku bylo přiděleno hlavně českým zájemcům v Renotech a českým menšinám v Lužicích, Hradečné a ve Lhotě u Šternberka na dvě stě padesát tři hektarů půdy. Dalších sto třicet hektarů půdy z velkostatku Šternberk bylo přiděleno českým menšinám v Újezdě a Mladějovicích. Celkem tak bylo v politickém okrese Šternberk

⁸⁹ Od roku 1919 oficiální název Československá živnostensko obchodnická strana středostavovská.

⁹⁰ Do roku 1926 Československá strana socialistická, od roku 1926 Československá strana národně socialistická.

⁹¹ Bartoš, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Svazek III., Profil Ostrava 1972, s. 232–303.

⁹² Tamtéž, s. 226–227.

rozděleno asi dva tisíce čtyři sta osmdesát pět hektarů zemědělské půdy. Pozemková reforma vedla k posílení českého obyvatelstva a oslabení německého, i když se nesplnily katastrofické scénáře německých nacionalistů. Negativem však bylo zvýšení napětí mezi Čechy a Němci, kteří provádění reformy chápali jako velkou křivdu. Jednoznačné pozitivum pozemkové reformy spočívalo ve zlepšení hospodářského a materiálního postavení zemědělců. V konečném důsledku pak měla pozemková reforma pozitivní vliv na modernizaci zemědělství a zavádění moderních technologií a postupů při hospodaření.⁹³

Zatímco pozemková reforma spojená se zemědělskou půdou byla z české strany hodnocena pozitivně, jiný názor existoval na lesní reformu. I přes odpor Národní jednoty a českého obyvatelstva v okrese bylo z rozsáhlého lesního komplexu velkostatku Šternberk-Klášteří Hradisko-Karlovec s rozlohou přes dvanáct tisíc hektarů Lichtensteinovi odebráno asi dva tisíce sedm set dvacet hektarů (polesí Dolany, Lašťany, Krahulčí, Střeň).⁹⁴ Největším pozemkovým vlastníkem i po provedení pozemkové reformy nadále zůstal kníže Liechtenstein.

Co se týče průmyslu, tak soudní okres Šternberk disponoval vyspělejší průmyslem než sousední soudní okres Uničov. Nejdůležitějším průmyslovým odvětvím zůstal i přes trvalý úpadek textilní průmysl. Ještě v roce 1930 bylo ve Šternberku deset tkalcoven. Mezi nejvýznamnější patřila tkalcovna Gröger-Mikulaschek, kterou vedl „přední odborník na barvení sukna“ Herman Grögr, zaměstnávající v době největšího rozmachu v několika provozních budovách až tři sta padesát zaměstnanců.⁹⁵ Dále zde existoval pivovar se sladovnou. Největším podnikem ve Šternberku však byla státní tabáková továrna, zaměstnávající v třicátých letech kolem sedmi set zaměstnanců. Zaměstnanci tabákové továrny měli statut státního zaměstnance s odpovídajícím materiálním a sociálním zajištěním. Mezi významnější odvětví patřil ve Šternberku dřevařský průmysl. To ostatně platilo i v rámci celého politického okresu. Další průmyslová odvětví patřila k méně významným. V dříve významných železárnách a hutích ve Štěpánově se provoz omezoval a podnik zanikl v roce 1932.

V okrese bylo dobře rozvinuté zemědělské družstevnictví (rolnické mlékárny).

⁹³ Sommer, Karel: Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí. In: Sommer, Karel (ed.) a kol.: České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky. Ostrava 2003, s. 78–79.

⁹⁴ Opluštil, Zdeněk: Šternbersko: Vlastivědná čítanka. Vyškov 1931. s. 226–229.

⁹⁵ Hlůzová, Vlasta: Osobnosti Šternberska ve 20. století. Šternberk 2007, s. 22.

Významnou zdravotní institucí byl Zemská ústav pro choromyslné a Vojenská plicní léčebna ve Lhotě u Šternberka. Ve Šternberku působila na svou dobu moderní veřejná nemocnice, stejně jako česká a německá okresní péče o mládež.

2.5 Kulturní a společenský život

I v kulturním a spolkovém životě okresu existovala ostrá dělící linie mezi oběma národnostmi. Další důležitý bod ovlivňující také významně tento život představoval rozdíl mezi nížinatou a horskou oblastí. Nacionálně zaměřenou a jednu z nejvlivnějších organizací představoval Bund der Deutschen Nordmährens. Po vzniku republiky se dostal do defenzivní pozice a jeho politika sloužila k ochraně německé národnosti a zájmů.⁹⁶ Protějškem na české straně byla Národní jednota pro východní Moravu se sídlem v Olomouci. Jejím programovým cílem bylo znovu získat dříve „zněmčené“ kraje a všemožně podporovat české menšiny v národnostně smíšených regionech. Proto byla zvolena politika spíše konfrontačního charakteru, což samozřejmě zvyšovalo napětí v národnostně smíšeném regionu. V českých Němcích neviděla státně spolehlivé a dostatečně loajálně smýšlející občany narozdíl od české menšiny, která byla jediným nositelem státní ideje. Považovala se za nadstranickou organizaci, a když se v roce 1926 jednalo o vstupu německých stran do vlády, rozhodně to odmítla. Je nutno poznamenat, že přes projevy radikálnějšího nacionalismu se soužití mezi Němci a Čechy pomalu zlepšovalo.⁹⁷

Další významné spolky představovaly německé tělocvičné Turnverbandy, český Sokol, katolický Orel a Dělnické tělocvičné jednoty. Ze spolků podporující německé školství i kulturu to byl německý Deutscher Kulturverband, nástupce Shulvereinu. Kromě toho zde existovalo velké množství zájmových spolků. Stačí zmínit hasičské, pěvecké, čtenářské, odborové a náboženské spolky. Jak české tak německé spolky dokázaly v případě hájení svých národních zájmů účinně spolupracovat.

3. Stav školství v roce 1918

Popišme si nejprve celkový stav českého a německého školství těsně po 1. světové válce a po vzniku samostatného státu. Ze třiceti osmi obcí ležících v soudním okrese

⁹⁶ Trapl, Miloš – Bartoš, Josef: Vlastivěda Moravská. Svobodný stát a okupace. Díl IV. Muzejní a Vlastivědná společnost Brno 2004, s. 111.

⁹⁷ Sommer, Karel: Příspěvek k historii Národní jednoty pro východní Moravu v letech 1918–1938. In: Časopis Slezského zemského muzea, série B, 48–1999, s. 1–42.

Šternberk disponovalo českými obecnými (národními) školami osm obcí. Jmenovitě to byly obce Bohuňovice, Hnojice, Lašťany, Liboš, Moravská Huzová, Štarnov, Štěpánov a Žerotín. Všechny uvedené obce se nacházely v jihovýchodním cípu soudního okresu Šternberk, který zasahoval do úrodné oblasti Hané, a žilo v nich až na zanedbatelný počet německého obyvatelstva (výjimku tvořil Štěpánov) výhradně české obyvatelstvo. Obce ležící na úrodné půdě patřily mezi zemědělsky nejvyspělejší v celém regionu. Umístění obecných škol bylo vzhledem k hustotě a rozloze stávajícího území dostačující a lze říci, že k úkolům kladené na obecné školy i plně dostačující.

Školy měly ve svých obcích pevně zapuštěné kořeny a většina z nich měla také delší tradici sahající minimálně do 19. století.⁹⁸ Z obecných škol byla podle organizačního statutu největší ve Štěpánově s pěti třídami, v Bohuňovicích se čtyřmi třídami, Hnojicích se třemi třídami, Lašťanech, Štarnově, Moravské Huzové a Žerotíně se dvěma třídami. V Liboši existovala jednotřídní škola. Další okolní české obce soudního okresu patřily do následujících školních obvodů. Moravská Loděnice a Trusovice ležící v soudním okrese Olomouc–venkov příslušely do Bohuňovic. Obec Březce patřící taktéž do soudního okresu Olomouc–venkov příslušela do školního obvodu Štěpánova. Do Štěpánova byla přiškolená obec Krnov, která předtím patřila k Hnojicím. Přiškolení Krnova ke Štěpánovu se ze strany kompetentních školských orgánů poněkud opozdilo, ale vše se vyřešilo ještě za „starého režimu“, avšak kauza pokračovala dále, a to díky houževnaté snaze jmenované obce, která svými argumenty vytrvale dokazovala nereálnost přiškolení Krnova.⁹⁹ Do školního obvodu

⁹⁸ Nejstarší škola byla založena v Hnojicích, pravděpodobně po roce 1648, Bohuňovice se připomínají před rokem 1696, Štěpánov před rokem 1786, stejného roku založena škola v Moravské Huzové, v roce 1820 založeny školy v Lašťanech a Štarnově, v Liboši roku 1872 a v Žerotíně koncem 19. století.

⁹⁹ Žádost o vyškolení obce Krnova z Hnojic byla podána v červnu 1916, ale vyřízení žádosti bylo zdlouhavé, Krnov byl ke Štěpánovu přiškolen až od 1. září 1918. Státní okresní archiv Olomouc (dále jen SOkA Olomouc), fond: Národní škola Hnojice, školní kronika 1873–1929, s. 235. Zdálo by se, že tímto byla věc vyřízena, ale bylo tomu jinak. Štěpánov se proti rozhodnutí okresní školní rady ze dne 2. července 1918 č. 1425 odvolal. Nevyvracel sice důvody, které vedly k vyškolení Krnova ze školního obvodu Hnojic, ale jako hlavní důvod proti přiškolení uváděl, že by obec musela rozšířit školu. Nic nepomohlo, že jak Krnov tak Hnojice byly ochotni dát Štěpánovu přiměřený příspěvek, který měl odpovídat výši přímé daně odváděné Krnovem. Avšak argument o rozšiřování školy z důvodu přiškolení Krnova byl vyvrácen školskými úřady tím, že se v dalších letech očekává postupný úbytek žactva, čímž by se tento problém samovolně vyřešil. Do celé záležitosti se vložila obecní rada z Krnova, které očividně došla trpělivost a záležitost urgovala 12. března 1920 u Zemské rady v Brně. Z písemné urgencye lze vyčíst velkou nervozitu radních a současně velkou nespokojenost v obci. Obecní rada proto znovu zopakovala stávající argumenty, které podložila novými. Cesta do vzdálenějších Hnojic nevyhovuje, navíc je při nepříznivém počasí neschůdná, a při nedostatku obuvi proto nemohou děti docházet do školy. Jako podporu špatné dostupnosti Hnojic uvádí, že z 18 dětí docházejících do Hnojic zameškalo od začátku vyučování do začátku února 616 půldnů. Dále uvádí, že dalších 12 dětí z obce dochází do Štěpánova. Dalším argumentem pro přiškolení je nově vybudovaná silnice Štěpánov–Krnov. Rozuzlení kauzy přišlo o rok později, kdy obecní zastupitelstvo ve Štěpánově nakonec svůj rekurs 2. října 1920 odvolalo, a rozhodnutí okresní školní rady Olomouc–venkov tak nabylo platnosti od 1. listopadu 1920. Obecní rada Krnova a Štěpánova se měla dohodnout na rozvržení finančních

Moravské Huzové patřila obec Benátky. K Liboši patřila osada Jílkov. Strukov patřící do soudního okresu Šternberk byl přiškolen do školního obvodu obce Pňovice, která patřila do soudního okresu Litovel. Za centrum českého školství lze až do zřízení obecné a měšťanské školy ve Šternberku považovat Štěpánov, kde mimo obecné školy existovala i škola měšťanská a mateřská. Jak je vidět, organizace politických a soudních okresů se s tou školskou v mnohém lišila.

Jak jsme již konstatovali, české školství působilo výhradně v jihovýchodní části soudního okresu Šternberk. Důvody proč tomu tak bylo jsou nasnadě. Tento stav vyplýval z národnostního složení okresu. Jeho severní část tvořilo z velké části německé osídlení s nepatrnými českými ostrůvky. Podmínky proto, aby se zde uchytilo české menšinové školství, příliš reálné nebyly. Přesto tady pokusy založit českou školu před rokem 1918 (především ve Šternberku) tu existovaly, ale největší překážkou pro jejich realizaci představovaly kromě malého počtu i místní německá samospráva, která nechtěla tuto variantu v německém městě připustit.¹⁰⁰ Velký odpor už vzbuzovaly snahy české menšiny sdružovat se ve spolcích a vyvíjet jakoukoliv činnost. Příkladem může být Šternberk, kde se tyto snahy a spolková činnost nepatrné menšiny místních Čechů staly pro německou většinu, zejména pro německé nacionály stejně dráždivé jako rudý hadr pro býka.¹⁰¹

České děti tak museli chodit do německých škol, což podle všeobecného mínění místních představitelů českých menšin vedlo postupem času k jejich odcizení českému jazyku i národu a v konečném důsledku k splnutí s německou většinou.¹⁰² Některé české děti měly to štěstí, že mohly docházet do české školy. Platilo to v případě nepříliš vzdálených obcí jako Lužice nebo Stádlu. Stádelským dětem umožnila po kladném

nákladů a dohodu měla schválit Okresní školní rada Olomouc–venkov. Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA), fond: Zemská školní rada Brno, inv. č. 835, č. k. 361, č. j. 14271.

¹⁰⁰ Pokusy o zřízení české školy ve Šternberku vycházely nejprve z českého spolku Moravan, později transformovaného v odbor Národní jednoty (od roku 1908), ale zůstaly bez výsledku. Petr Zapletal uvádí ještě další a neméně závažné důvody proč tyto snahy ztroskotaly. Byla to „jednak vlažnost českých rodičů, jednak obava, že by české děti byly vydávány násilí ze strany německé, konečně i obava před ztrátou existence u německého zaměstnavatele i ve státních a zemských podnicích“. A dodává: „objektivní posuzovatel plně chápe tyto překážky, neboť je dobře známo, že v tehdejší době vydával se v nebezpečí, kdo měl odvahu na ulici ve Šternberku mluvit česky“. Zapletal, Petr: Trs vzpomínek z počátků české školy ve Šternberku. In: Opluštil, Zdeněk: Z minulosti našeho kraje. Díl I. Bohuňovice 1928, s. 195.

¹⁰¹ Podrobněji Láznička, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968, s. 11–14.

¹⁰² České dítě „chodilo do německé školy (...) žilo stále mezi německými dětmi, kupovalo v německých krámech. Vyrostlý hoch či dívka vstoupili pak do německého závodu či pracovali u německého mistra (...) Když potom dospělý Čech či Češka uzavřeli sňatek-často s osobou německé národnosti-dostali byt v domě jehož německý majitel netrpěl příliší češtví svého nájemníka. A když český člověk zemřel, pomodlil se kněz nad jeho hrobem německy a na hrob se směl dát jen kříž s německým náhrobkem. Tak provázal tlak němečtví českého člověka od kolébky do hrobu“. Láznička, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968, s. 8

vyřízení žádosti odboru Národní jednoty v Moravské Huzové tatáž obec docházet od roku 1911 do zdejší české obecní školy.¹⁰³

Jestliže jsme nastínili stav českého školství po organizační stránce, nesmíme opomenout, v jakých materiálních podmínkách se české školy kolem roku 1918 nacházely. Jako hlavní zdroj informací použijeme shrnutí Kazimíra Šitavance. Z osmi českých škol disponovaly všechny vlastními budovami, navíc Bohuňovice a Štěpánov měly dvě budovy. Soudobým požadavkům na školu ale vyhovovaly jen částečně, protože byly většinou postaveny před čtyřiceti až padesáti lety. Školní budovy nedosahovaly potřebné úrovně z důvodů technických, pedagogických i hygienických, popřípadě přestaly vyhovovat kapacitně.¹⁰⁴

V Bohuňovicích byla školní budova postavena v roce 1864 pro dvě třídy a nová budova školy postavena v roce 1888.¹⁰⁵ Školní budova v Hnojicích byla postavena v roce 1856 a měla tři třídy, sborovnu se zázemím (kuchyně, světnice, spižírna). Při škole byl dvorek a na něm spolu se záchody hospodářská budova s chlévy.¹⁰⁶ V Liboši byla školní budova postavena roku 1872 u rušné cesty do mlýna.¹⁰⁷ V Moravské Huzové stála jednopatrová budova školy od roku 1864 o samotě u okresní silnice z Lužic do Štěpánova. V letech 1883–84 byla realizována přístavba a přestavba objektu. V přízemí se nacházel byt správce školy a v prvním poschodí dvě učebny a kabinet.¹⁰⁸ O tom kdy byla ve Štarnově postavena školní budova a kde sídlila, nemáme zprávy. Víme jen, že na počátku 80. let 19. století byla přízemní budova přestavěna na jednopatrovou. V přízemí se nacházela učebna, dva malé kabinety a větší školní kuchyň. V prvním poschodí se nacházela velká učebna i byt (bez zázemí) pro správce školy.¹⁰⁹ Ve Štěpánově byla školní budova postavena v roce 1865.¹¹⁰ Druhá školní budova řešící přetíženou kapacitu té starší byla postavena v roce 1890 a slavnostně otevřena o rok později.¹¹¹ Celkem měla škola

¹⁰³ Situace souvisela se zřízením pobočky ve Stádle ve stejném roce. Stádlo totiž patřilo do školního obvodu Lužic. Hlavní příčinou pro vznik byl vysoký počet žáků a s tím spojené komplikace při vyučování. Školu ve Stádle měli navštěvovat i děti z českých rodin, ale čeští rodiče s tím nesouhlasili. Kovářová, Stanislava – Vymětalová, Karla – Procházková, Pavlína: Paměti obce Lužice. OÚ Lužice 2002, s. 32–33.

¹⁰⁴ Šitavanc, Kazimír: Školství na Šternbersku. In: Naše Šternbersko. Soubor referátu z hraničářského sněmu ve Šternberku dne 29. května 1930. Olomouc 1930, s. 28.

¹⁰⁵ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1877–1950, s. 1–3.

¹⁰⁶ Minaříková, Heda: Národní škola Hnojice 1853–1955, inventář SOKA Olomouc, s. 4.

¹⁰⁷ Minaříková, Heda: Národní škola Liboš 1872–1953, inventář SOKA Olomouc, s. 3.

¹⁰⁸ SOKA Olomouc, fond: Archiv obce Moravská Huzová, školství 1746–1944, inv. č. 152, sig. III/1, č. k. 7, Protokol o komisionálním šetření z 15. října 1934.

¹⁰⁹ SOKA Olomouc, fond: Okresní školní výbor Olomouc–venkov, Národní škola Štarnov, inv. č. 92, č. k. 63, Zpráva o prohlídce školy 2. června 1939.

¹¹⁰ Kanyza, Jaroslav: 700 let Štěpánova. Štěpánov 1973, s. 32.

¹¹¹ Kráčmar, Jiří: Školy ve Štěpánově do roku 1945. In: Kráčmar, Jiří a kol.: Štěpánov 2001: sborník studií a článků k 800. výročí první písemné zmínky o obci Štěpánovu. Danal Štěpánov 2000, s. 64.

sedm učeben, z toho jich šest vyhovovalo stanoveným požadavkům.¹¹² Nejnovější školní budovou postavenou v roce 1904 se mohli pochlubit v Žerotíně. V přízemí byl byt pro správce školy a jedna malá učebna sloužící také jako tělocvična. V prvním poschodí byly dvě malé učebny, malý kabinet, pokoj pro svobodného učitele a záchody.¹¹³ V Lašřanech stála jednopatrová školní budova s doškovou střechou disponujícími třemi učebnami, kabinetem, bytem pro řídícího učitele, záchody a školní zahradou. Avšak celkový stav školní budovy již na počátku 20. let balancoval na hranici technických, hygienických i kapacitních požadavků doby.¹¹⁴

Vlastní tělocvičny měl jen Štěpánov a Žerotín. Žáci v Bohuňovicích, Hnojicích a Moravské Huzové mohli využívat prostor místních sokoloven. Školní hřiště chybělo jen v Moravské Huzové. Ze školních zahrad plně vyhovovali tři, a to v Hnojicích, Štarnově a ve Štěpánově. Dílny pro chlapce měly Lašřany, Štarnov a měšťanka ve Štěpánově. V těchto obcích se také nacházely školní kuchyně. Osvětlení všech škol bylo dostačující.¹¹⁵ Zajímavé je zjištění, že ve Štěpánově se česká obecná i měšťanská škola dočkala zavedení elektrické energie poměrně pozdě, až počátkem roku 1918, v době kdy už byla elektřina zavedena na faře, radnici, v lékárně, německé škole, hostincích a jak trpce dodává tehdejší správce školy u velké většiny rolníků a dokonce i v malých doškových chaloupkách se svítilo, „jen školy obecná a měšťanská ještě dne 23. 2. 1918 konaly práce při svíčkách“.¹¹⁶

Největší problém škol představovala otázka hygieny, konkrétně školních toalet, které ve velké většině nevyhovovaly požadavkům doby. Lepší situace panovala u pitné vody, i když ve dvou případech, v Moravská Huzové a v Liboši, byla špatné jakosti. Dalším negativem místních škol byla vybavenost staršími typy nábytku. Nábytek vyhovoval pouze ve třech školách. Největším pozitivem byl fakt, že ve všech školách vlastnili hojně využívané školní knihovny, a to jak žákovské tak učitelské. Nejbohatší žákovskou knihovnou se mohli pochlubit ve Štarnově, ve Štěpánově měli naopak velmi dobře vybavenou knihovnu pro učitele. Docházka školní mládeže byla u většiny škol uspokojivá.¹¹⁷

¹¹² SOKA Olomouc, fond: Okresní školní výbor Olomouc–venkov, Národní škola Štěpánov, inv. č. 92, č. k. 63, Zpráva o prohlídce školy 14. března 1939.

¹¹³ SOKA Olomouc, fond: Okresní školní výbor Olomouc–venkov, Národní škola Žerotín, inv. č. 92, č. k. 68, Zpráva o prohlídce školy 13. března 1939.

¹¹⁴ SOKA Olomouc, fond: Okresní úřad Šternberk, Obecná škola Lašřany, Protokol o komisionálním šetření stavu školní budovy ze dne 12. srpna 1929 č. 18785-III-V.

¹¹⁵ Šitavanc, Kazimír: Školství na Šternbersku. In: Naše Šternbersko. Soubor referátů z hraničářského sněmu ve Šternberku dne 29. května 1930. Olomouc 1930, s. 28.

¹¹⁶ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 150.

¹¹⁷ Šitavanc, Kazimír: Školství na Šternbersku. In: Naše Šternbersko. Soubor referátů z hraničářského sněmu ve Šternberku dne 29. května 1930. Olomouc 1930, s. 28–29.

Německé školství mělo v okrese nesrovnatelně lepší výchozí pozici než české. To ostatně není žádné překvapení, protože jak národnostní převaha a s tím související pýcha na vysokou úroveň školství, tak i německá samospráva a hospodářská síla byla na německé straně. Ze třiceti čistě nebo převážně německých obcí nebyla německá obecná škola jen v pěti malých obcích, konkrétně v Komárově, Krahulčím, Krakořicích, Nových Dvorcích a ve Stachově. I ty však nebyly ve svých právech umenšeny a byly přiškoleny do následujících školních obvodů, Krakořice a Komárov příslušely do školního obvodu Mladějovic. Obec Stachov patřila do školního obvodu Lipiny. Do školního obvodu Německé Loděnice¹¹⁸ patřily malé obce Krahulčí a Nové Dvorce. Jednotřídní školy působily v Bělé¹¹⁹, Hlásnici, Chabičově, Lipině, Mutkově, Ondrášově, Řídeči, Sedmi Dvorech, Stádle¹²⁰ a Těšíkově. Dvoutřídní v Babicích, Dalově, Dětrichově nad Bystřicí, Domašově u Šternberka, Hraničních Petrovicích, Lhotě, Lužicích a Mladějovicích. Trojtřídní v Německé Loděnici a Štěpánově. Čtyřtřídní v Domašově nad Bystřicí, Německé Huzové¹²¹ a pětitřídní v Jívové. Z tohoto výčtu německých škol můžeme dvě označit jako menšinové. Je to obecná škola ve Štěpánově a ve Lhotě u Šternberka, kde měli Češi mírnou převahu díky dvěma léčebným ústavům. Budova německé školy v Babicích byla postavena v letech 1891–93.¹²² Velmi moderní budovu školy přestavěnou v roce 1912 disponovala obecná škola v Domašově nad Bystřicí. Byla to dvoupodlažní budova se čtyřmi prostornými učebnami, kabinetem, bytem pro řídicího učitele, tělocvičnou a sklepními prostory. V budově byla po přestavbě zavedena elektřina a vodovod.¹²³ Ve Šternberku působilo pět obecných škol¹²⁴ (dvě dívčí,¹²⁵ dvě chlapecké,¹²⁶

¹¹⁸ Po roce 1949 přejmenovaná na Horní Loděnici.

¹¹⁹ Po roce 1948 obec zanikla.

¹²⁰ Expozitura obecné školy v Lužicích.

¹²¹ Od roku 1919 jen Huzová.

¹²² Dvořák, K.: Z historie i současnosti ZŠ v Babicích. In: Kulturní zpravodaj města Šternberka 1987, č. 11, s. 6.

¹²³ Minaříková, Heda: Národní škola Domašov nad Bystřicí 1925–1953(1960), inventář SOKA Olomouc, s. 3.

¹²⁴ V roce 1890 proběhla reorganizace německého obecného školství, která přetrvala do roku 1938. Dosavadní sedmitřídní dívčí obecná škola byla rozdělena na I. dívčí obecnou (6 tříd) a II. dívčí obecnou školu (5 tříd). Kaňák, Bohdan: I. německá obecná dívčí škola ve Šternberku 1896–1914, inventář SOKA Olomouc, s. 4. Šestitřídní chlapecká obecná škola se rozdělila na I. a II. chlapeckou obecnou školu se šesti třídami. Kaňák, Bohdan: I. německá obecná chlapecká škola ve Šternberku 1816–1941, inventář SOKA Olomouc, s. 4.

¹²⁵ Fond I. německé dívčí školy ve Šternberku nám pro naše časové období neposkytuje informace, protože končí v roce 1914, stejně jako školní kronika. V roce 1918 měla pravděpodobně 6 tříd. O něco lépe je na tom fond II. německé dívčí školy, ve kterém jsme informováni o letech 1931–38. V roce 1918 měla 5 tříd s 10 odděleními.

¹²⁶ Fond I. německé chlapecké školy nás podrobněji zpravuje do roku 1920, kdy končí školní kronika. Pro následující období zůstávají zdrojem třídní výkazy. V roce 1918 měla 6 tříd s 7 odděleními. Ve fondu II. německé chlapecké školy najdeme informace o škole až od roku 1931. V roce 1918 měla 5 tříd s 10 odděleními.

obecná škola Šternberk–Novosady¹²⁷), soukromá obecná škola klášterní pro slabomyslné děti a dvě měšťanské školy (chlapecká a dívčí). Kromě základního školství tu působila německá reálná škola, státní tkalcovská škola a dvě mateřské školy. I přes nedostatek údajů o několika školách, můžeme konfrontovat předložené informace se stavem škol v roce 1919, jelikož početní stavy zůstávaly stejné. V roce 1919 působilo v soudním okrese dvacet osm německých obecných škol s celkem sedmdesáti sedmi třídami, z čehož bylo ve Šternberku pět škol s dvaatřiceti třídami.¹²⁸

Školství v českých zemích monarchie bylo vinou prodlužující se války v nezáviděníhodném postavení, stejně tomu bylo i v okrese Šternberk, kde těžká hospodářská situace doléhala i na školy. Všeobecný nedostatek uhlí se koncem roku 1917 nepříznivě promítl do provozu škol. Většina z nich musela kvůli nedostatečným zásobám topiva významně omezit nebo vůbec přerušit vyučování a čekat na teplejší období.¹²⁹ To ještě významněji přispělo k už tak okleštěnému pedagogickému působení na žáky, které postupem válečných událostí, čím dál častějších úsporných opatření a přesměrování dřívější výhradně vzdělávací funkce ve prospěch válečného úsilí monarchie (sběrové akce bylin, kovů, papíru a dalších) a nedostatku pedagogů vedlo k tomu, že školství značně trpělo. Mimo tyto hlavní negativní příčiny ovlivňující školství v okrese se k tomu přidalo v případě šternberských škol omezení výuky z důvodu zabránění veřejných a školních budov posádkou 35. střeleckého pluku z haličského Zloczowa. V roce 1916 se všechny školy s výjimkou obecné školy na Nových Sadech pro žáky uzavřely.¹³⁰

Mluvíme-li o dopadech války, nelze zapomenout ty, které bezprostředně postihly místní obyvatelstvo. Rozvrácené hospodářství, nedostatek základních potravin a drahota představoval jeden z neradostných důsledků války. Napjatá situace v zásobování neskončila s ukončením válečného konfliktu, ale existovala nadále. Oslabený organismus člověka trpící nedostatkem tuků, cukrů a jiných základních látek pak byl náchylnější k propuknutí či šíření nemocí. Nejvíce ohroženou skupinou byly děti. V Liboši si smrt vybrala dva

¹²⁷ Fond obecné školy v Novosadech sice existuje, ale je vymezen léty 1856-1882.

¹²⁸ Šitavanc, Kazimír: Školství na Šternbersku. In: Naše Šternbersko. Soubor referátu z hraničářského sněmu ve Šternberku dne 29. května 1930. Olomouc 1930, s. 36. Srovnání: Schematismus des deutschen Schulwesens in Mähren und Schlesien 1929. Brno 1929.

¹²⁹ Jednou z výjimek představovala obecná škola v Lašřanech o čemž svědčí následující komentář. „Kdežto mnohé a mnohé školy pro nedostatek topiva musely býti uzavřeny u nás uhlí skoro do března (1918 pozn. autora) vystačí a pak se bude více dříví topiti“. SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašřany, školní kronika 1886-1950, s. 57. Opačným případem, kdy se muselo školní vyučování na určitou dobu zastavit byl Štěpánov. Nejprve bylo školní vyučování díky zužujícím se zásobám uhlí od 8. listopadu 1917 omezeno. Když ale došlo uhlí úplně (4. prosince 1917) a přes četné intervence u místních úřadů nebyl škole žádný přiděl uhlí dodán, provoz byl zastaven a vyučovat se začalo až na jaře 20. března 1918.

¹³⁰ Koudela, Miroslav: Šternberské století 1909–2009. Část 2. Šternberk v posledních letech „starého mocnářství“ (1909–1918). In: Šternberské listy, 1. září 2009, č. 14, , s. 9–10.

životy školáků zdejší školy, u kterých se stejně jako u ostatních obyvatel obce objevila kožní nemoc s mokvajícími vřídky. Jednou z příčin propuknutí nemoci byl již zmiňovaný nedostatek tuků.¹³¹

Největší nebezpečí však představovala epidemie či spíše pandemie španělské chřipky, která se nevyhnula ani českým zemím. V důsledku postupu této nebezpečné nemoci musely být uzavřeny školy na území okresu, protože nemoc zachvátila drtivou většinu žáků i učitelského personálu. Za příklad takto postižené školy může sloužit obecná škola ve Šternberku, která zela prázdnotou od 25. října do 4. listopadu 1918 na popud obvodního lékaře, „ješto skorem všichni děti leží, jsouce nemocní španělskou chřipkou“. Škola pak byla sice otevřena, ale pravidelné vyučování začalo až o více než měsíc později, 14. prosince 1918.¹³² V podobné situaci se nacházela také škola v Bohuňovicích, kde v říjnu hromadně onemocnělo žactvo španělskou chřipkou a kde tento stav setrval až do konce listopadu, než se situace vrátila do normálu.¹³³ V Hnojicích muselo být vyučování díky chřipce přerušeno od 20. října do 3. listopadu.¹³⁴ Stejná situace se nevyhnula ani německým školám. Stejnou chorobou onemocněla v září a říjnu také většina žáků v Mladějovicích.¹³⁵ Uzavření školy a všech čtyř tříd od 5. října 1918 se nevyhnula ani německá obecná škola v Německé Huzové na telefonický příkaz c. k. okresní školní rady, protože chřipka postihla skoro všechny žáky. Vyučování sice začalo zase 5. listopadu, ale jen ve 2. a 4. třídě, neboť kvůli náhlému onemocnění učitelky se v 1. a 3. třídě ani vyučovat nezačalo.¹³⁶ Přerušeno vyučování mezi 13. říjnem a 4. listopadem muselo být i v německé škole v Mutkově, kde onemocněla většina žáků i učitelé.¹³⁷ V I. německé obecné škole ve Šternberku onemocněla v říjnu chřipkou polovina žáků současně se čtyřmi učiteli.¹³⁸ Zvláště u starších žáků prý měla nemoc nejprudší průběh. Proto bylo vyučování výnosem c. k. zemské školní rady v Brně (z 5. října č. 1432) od 4. do 21. října zastaveno.¹³⁹ O tom, jaký panoval stav v ostatních školách ve Šternberku, máme minimum zpráv. Od Stiefa víme, že v ostatních školách obecných, měšťanských i ve škole tkalcovské ve Šternberku byla situace podobná, což znamenalo také jejich uzavření. Chřipka měla na

¹³¹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Liboš, školní kronika 1890–1962, s. 97.

¹³² SOkA Olomouc, fond: Okresní školní výbor Litovel, inv. č. 313, č. j. 1782.

¹³³ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1877–1950, s. 71.

¹³⁴ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Hnojice, školní kronika 1873–1929, s. 262.

¹³⁵ SOkA Olomouc, školní kronika německé obecné školy v Mladějovicích 1908–1928, s. 61.

¹³⁶ SOkA Bruntál, fond: Obecná škola německá Huzová, školní kronika 1909–1945, s. 56. nepracováno.

¹³⁷ SOkA Olomouc, školní kronika německé obecné školy v Mutkově 1899–1944, s. 41.

¹³⁸ Na začátku školního roku 1918/19 čítal celkový stav žactva 413. Nemocných tedy bylo přes 200 žáků, což jistě není zanedbatelný počet.

¹³⁹ SOkA Olomouc, fond: I. německá obecná škola Šternberk, školní kronika 1872–1920, s. 148.

svědomí i blíže nespécifikovaný počet obětí ze školních řad, neboť jak Stief dodává: „bohužel jsme oplakali více obětí této zákeřné nemoci“. Lze předpokládat, že uzavření všech škol ve městě se časově krylo s říjnem a listopadem.¹⁴⁰ Z výše uvedeného je zřejmé, že největší atak chřipky byl ohraničen podzimními měsíci zářím a říjnem, v listopadu postupně odezníval. Co se týče dalších škol na okrese a informací v jakém stavu se na podzim 1918 nacházely, můžeme s jistotou předpokládat, že jejich situace se v mnohém podobala.

Vznik Československa byl v českých obcích radostně přijat a euforie postihla každého bez výjimky. Do následujících oslav a průvodů se zapojily i české školy se vši školní mládeží. Většina oslav měla podobný průběh a přibližně podobný scénář. Žádná oslava se neobešla bez slavnostní mše v místním kostele, průvodu v tradičních krojích za doprovodu hudby a slavnostního projevu, který vyzvedával dějinný význam této události.¹⁴¹ Ve škole v Bohuňovicích oslavovali vyhlášení státu následující den, tedy 29. října tím, že si celý učitelský sbor a žáci udělali vycházku do obecních luk, kde za zpěvu národní hymny večer spálili „památky po staré rakouské škole“.¹⁴² Tento rituální očišťovací akt zapadá do atmosféry doby, kdy panující velká euforie byla podpořená snahou obyvatelstva zbavit se všeho, co by zdánlivě připomínalo existenci „starého“ Rakouska. Tento proces je výstižně nazýván jako „odrakouštění“. Německá část okresu přijala vyhlášení samostatného státu chladně, spíše to pro ně byl nečekaný šok posléze spojený se snahami separovat se od nového státu.

Vznik Československa byl spjat s dalšími efekty, které probíhaly ve školství. Během školního roku 1918/19, zejména na jeho počátku, začalo hromadně vystupovat české žactvo z německých škol. Stejně tomu bylo i ve Štěpánově, kde po vzniku republiky vystoupilo z tamní německé obecné školy a na českou obecnou školu přistoupilo čtyřicet dva žáků. Ti pak přestoupili na českou obecnou školu a byli podle svého stáří a svých schopností rozděleni do jednotlivých tříd.¹⁴³ Ze sto osmi žáků německé školy se tímto početně nezanedbatelným přesunem snížil stav na šedesát šest školou povinných dětí.

¹⁴⁰ Stief, Wilhelm: Geschichte der Stadt Sternberk. Thaygen-Schaffhausen 1934, s. 395.

¹⁴¹ V podobném duchu provedeny oslavy ve Štárnově 10. listopadu (oproti ostatním obcím pozdě). Ve velkém průvodu šla „napřed školní mládež s prapory a kyticemi, pak mládenci a pany v hanáckých krojích, hudba a lid (...) Zasazena též slovanská lípa a u školy rozdány dětem školní cukrovinky, pečivo a jablka“. SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štárnov, školní kronika 1904–1949, s. 49.

¹⁴² SOkA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1877–1950, s. 71.

¹⁴³ Údaje o počtu žáků se nepatrně liší. 42 vystoupivších žáků z německé obecné školy se uvádí v oznámení Zemské školní radě v Brně. MZA Brno, fond: Zemská školní rada Brno, inv. č. 835, č. k. 360, č. j. 11067. Ve školní kronice české obecné školy se uvádí 43 žáků. SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 162. Odlišný údaj, 44 žáků uvádí školní kronika německé obecné školy. SOkA Olomouc, fond: Německá obecná škola Štěpánov, školní kronika 1846–1941, s. 81.

Naskýtá se otázka, jak lze vysvětlit exodus tak velkého počtu žáků, když v obci existovala i česká škola. Možným vysvětlením je to, že německá škola měla lepší hmotné podmínky a zabezpečení díky podpoře místních železáren, a současně, že pro českého dělníka bylo posílání svého dítěte do německé školy zárukou pro budoucí dobrou práci v továrně. Kanyza toto tvrzení vyvrací konstatováním, že i přes určitý despekt ze strany občanů (vůči českým sociálně demokratickým dělníkům) z Národní jednoty o jejich vlastenectví „se bránili posílat své děti do německé školy, ač za to mohli mít nejednu výhodu, nic nevážili ani to, že ze své chudícké pokladny dávali každoročně na českou mateřskou školku a na vybudování měšťanské školy“.¹⁴⁴ Důsledkem zmenšeného počtu žactva byla redukce tříd na německé obecné škole a to z dosavadních tří tříd ve školním roce 1918/19 na dvě třídy od školního roku 1919/20.

České a německé školy ze soudního okresu Šternberk patřily pod několik okresních školních rad. České školy z jižní části soudního okresu příslušely k okresní školní radě Olomouc–venkov. Mezi vesnice s takovými školami se řadily Bohuňovice, Hnojice, Lašťany, Liboš, Moravská Huzová, Štarnov, Štěpánov a Žerotín. Soudní okres Uničov spadal pod okresní školní radu v Litovli. Německé školy příslušely pod pravomoc okresní školní rady ve Šternberku. Bohužel archivní materiály tohoto fondu končí rokem 1915, takže o její činnosti se dovídáme jen z občasných zpráv v německém tisku.

4. České národní školství v letech 1918-1938

České školy v jihovýchodním cípu soudního okresu Šternberk, jak uvádíme výše, příslušely k okresní školní radě Olomouc-venkov. Tento stav se stal brzy minulostí, protože vládním nařízením ze dne 21. dubna 1921 č. 185 Sb. z. a n. vznikl nový školní okres šumperský, který měl zahrnovat české školy Šumperska, Uničovska a Šternberska. Až do jmenování okresního školního inspektora v Šumperku ho prozatímně zastupoval školní inspektor z Olomouce–venkova Rudolf Pelíšek. Nově utvořený školní okres nebyl přijat přívětivě, o čemž svědčí i podání různých stížností a protestů, týkajících se přidělení českých škol šternberského okresu. Zdá se, že takovou negativní reakci nečekalo ani ministerstvo školství a také z tohoto důvodu požádalo předsedu okresní školního výboru

¹⁴⁴ Kanyza, Jaroslav: 700 let Štěpánova. Štěpánov 1973, s. 42.

v Litovli spolu se školním inspektorem o zaslání dobrozdání s otázkou, zda bylo žádoucí, aby bylo zmíněné nařízení změněno.¹⁴⁵

Jmenované dobrozdání srovnává vhodnost Šumperka, Uničova a Šternberka jako sídla školního okresu. Jako nejvhodnější sídlo po zeměpisné stránce vychází Uničov, ten ale není sídlem politického okresu. Vykonáváním dozoru nad školami ze Šternberka by bylo vzhledem k tomu, že severozápadně a západně od Šternberka leží ještě české obce obtížné i nákladné. V tomto ohledu vychází jako nejlepší řešení Šumperk i vzhledem k blízkosti českých obcí na Uničovsku a Šternbersku. V ohledu národnostním jsou na tom obě města přibližně stejně. Největším problémem podle dobrozdání je, že při své rozlehlosti (od Štědrákovy Lhoty vzdušnou čarou do Lašťan asi 55 km) nebude mít školní okres „tolik vnitřní síly, jak by bylo třeba,“ protože organizační práce učitelstva je podmíněna častými schůzemi a poradami. A to znamená velkou překážku pro jednotu, jestliže se učitelé ze Šumperska ani ze Šternberska vůbec neznají. Dobrozdání proto stojí na stanovisku, že připojení Šternberska ke školnímu okresu není přirozené a ani prospěšné. Navrhované řešení souhlasilo se zřízením školního okresu šumperského, ale jen pro užší Šumpersko a Uničovsko, české školy šternberského okresu měly být ponechány u školního okresu Olomouc–venkov.¹⁴⁶

Dobrozdání vládní nařízení nezměnilo, dalo však nahlédnout jak se k tomuto kroku stavěl sousední školní okres, pod něhož patřily školy soudního okresu Uničov. Otázka vhodnosti tohoto kroku se také řešila v tisku, a proto ve vyjádření kompetentní místa odmítla, že by nový školní okres nebyl zřízen ku prospěchu věci. Naopak „má dobré důvody pro svůj útvar a pro svou existenci právě svým sepětím Hané s českou exponovanou oblastí na Uničovsku a Šumpersku a také pohodlným železničním spojením od Bohuňovic až do Bohdíkova. Všechny české školní obce leží podle tratě (...) a z ostatních českých obcí není ani 60 minut na nádraží (...) Je nepřirozeno mluvit o vzdáleném severu a o plnu jiných obtíží, když nejvzdálenější body okresu spojuje jízda drahou nejvýš půl třetí hodiny trvajících.“ Příkladem složitějšího dopravního spojení jsou uváděny litovelský a zábřežský školní okres. Jednání o novém okresu probíhalo po všestranných úvahách, „a proto bylo by při nejmenším předčasně začínat při jeho uskutečnění s protesty“, dodává vyjádření.¹⁴⁷

¹⁴⁵ SOkA Olomouc, fond: Okresní školní výbor Litovel, inv. č. 326, č. j. 3060.

¹⁴⁶ SOkA Olomouc, fond: Okresní školní výbor Litovel, inv. č. 326, č. j. 3060.

¹⁴⁷ Pozor, 2. června 1921, č. 149, s. 4.

Proti připojení šternberských škol k šumperskému školnímu okresu se vyslovalo jak učitelstvo, tak představitelé dotčených obcí. Vrcholný orgán starostů politického okresu Šternberk, Starostenský sbor šternbersko-uničovský ještě v roce 1929 vypracoval na svém zasedání memorandum navrhuující zřízení samostatného okresního školního úřadu ve Šternberku adresovaný Zemské školní radě v Brně a ministerstvu školství. Memorandum upozorňuje, že zřízením nového školního okresu v roce 1921 se nebraly ohledy na názor zdejší politické reprezentace, a tak „tehdy se nikdo netázal představitelů kraje po účelnosti tohoto opatření a na tuhé protesty se řeklo, že jde o nařízení pouze provizorní, aby bylo uleveno z mnohonásobné agendě okresního školního výboru v Olomouci, Litovli a Zábřehu (...) také se připomínal důvod národnostní, aby se posílila pozice českého živlu v Šumperku“. Ale definitivní úprava školství je stále odkládána. Argumentační linie memoranda směřovala k přesvědčení, že školní okres vytvořený seskupením národnostních ostrůvků s nepatrnou šířkou, navíc rozdělenou na dvě dráhy s neuspokojivým vlakovým spojením a délkou přes osmdesát kilometrů je kuriozitou i ve srovnání s mnohými menšinovými obvody, u kterých to ale nepředstavuje problém díky jejich modernější administrativě (odpadá komplikované a zdlouhavé vyřizování spisů, úloha místní školní rady je jen formální). Objevuje se běžně používaný argument, že Šumperk nepředstavuje pro učitelstvo a občanstvo přirozené sídlo pro svoji velkou vzdálenost. Odkrývá se tu myšlenka požadovaná učitelstvem o „odpolitizování školské organizace podle vzoru menšinového školství a odloučením od politických správ“. Objektivní požadavky uznalo i okresní zastupitelstvo šternberského okresu, v němž měli Němci většinu, ve schůzi (20. června 1929) s doporučením pro pouhé přiškolení soudního okresu Šternberk k Olomouci. Konstatovalo se, že Němci nemohou z pochopitelných důvodů zřízení samostatného okresu podporovat. Česká strana trvala na zřízení samostatného školního okresu, protože: „nechceme být obětí vzdáleností. Učitelstvo je po léta organizováno v Olomouci, do Šumperka nejezdí, má nedostatečný styk se školním inspektorem, při úředních cestách vynakládá zbytečně peníze, pošta se opoždí, komise jsou dražší než nutně potřeba, postupování spisů zpožďuje a zatěžuje se agenda okresních úřadů, zástupce naši okresním školním úřadě jsou vzdáleni nemohou znáti vnitřních poměrů a nemají proto o mnohé potřeby náležitý zájem atd.“¹⁴⁸ Odpověď na memorandum z 12. prosince byla zamítavá, ministr školství výnosem ze dne 17. října 1930 zaujal stanovisko podporující stávající úpravu.

¹⁴⁸ SOkA Olomouc, fond: Archiv obce Štěpánov, inv. č. 171, sig. III/1, č. k. 4, Memorandum starostenského sboru šternbersko-uničovského z 27. července 1929.

Školní obvody se v uvedeném období až na jednu výjimku týkající se Benátek nezměnily. Benátky patřily do školního obvodu Moravské Huzové, ale na podzim roku 1930 ji žáci přestali navštěvovat na základě stížnosti jejich rodičů, protože jejich potomci museli za období dešťů docházet do Moravské Huzové po neschůdné cestě. Okresní školní výbor v Šumperku tak rozhodl, že budou zdejší žáci prozatím než bude dokončena mezi oběma obcemi nová silnice, docházet do obecné školy ve Štěpánově. Školné za Benátky platila Moravská Huzová až do roku 1933, kdy byla silnice dokončena a žáci z Benátek docházeli opět do Moravské Huzové. Nenaplnilo se tedy mínění správce obecné školy ze Štěpánova, který v přiškolení Benátek spatřoval špatnou cestu jen jako záminku k trvalému přiškolení ke Štěpánovu.¹⁴⁹

Hrozba přiškolení Liboše ke školnímu obvodu Štěpánova visela nad obcí ve školním roce 1925/26 na popud školních úřadů, které v těchto intencích také začaly jednat, ale obecní zastupitelstvo Liboše odmítlo uvažované přiškolení ke Štěpánovu a současně se zaručilo slibem, že do pěti let postaví novou školní budovu. Důvody k přiškolení nejsou zcela jasné, ale vzhledem k danému slibu obecního zastupitelstva o postavení nové budovy, musel být jako jeden z hlavních důvodů právě nevyhovující stav školní budovy.¹⁵⁰

Počet škol se během sledovaného období změnil, i když se v případě Moravské Loděnice objevily určité stesky po vlastní škole. Již v roce 1913 pomýšlela obec na zřízení vlastní školy a odškolení od sousedních Bohuňovic, ale pro finanční nákladnost od tohoto záměru ustoupila. Snahy o odškolení existovaly i nadále, dokládá to jednání o založení mateřské školky (jednání s Moravskou Loděnicí nevedlo k cíli, protože zástupcové obce poukazovali na odškolení), ale do konce první republiky se je nepodařilo realizovat.¹⁵¹

V Bohuňovicích obecná škola organizována dosud jako čtyřtřídní byla krátce po převratu výnosem Zemské školní rady v Brně z 13. října 1919, č. 22.985 rozšířena na pětitřídní.¹⁵² Naopak pro trojtřídní obecnou školu v Hnojicích se plánovala od školního roku 1925/26 redukce o jednu třídu na dvojtřídní, jak bylo oznámeno správě školy prostřednictvím okresního školního výboru v Šumperku 19. srpna 1925. Předseda zemské školní rady v Brně se k tomuto kroku rozhodl vzhledem k zákonu č. 286 o úsporných opatřeních z 22. prosince 1924. Místní školní rada i obecní zastupitelstvo protestovalo, ale zamýšlené redukci oznámené výše uvedeným výnosem okresního školního výboru

¹⁴⁹ Koudela, Miroslav: Paměti obcí Moravská Huzová, Benátky a Stádló. Danal Olomouc 1999, s. 72. SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 252.

¹⁵⁰ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Liboš, školní kronika 1890–1962, s. 121.

¹⁵¹ Pozor, 19. srpna 1924, č. 194, s. 5.

¹⁵² SOkA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1873–1953, s. 76.

nezabránili, takže od školního roku 1925/26 se vyučovalo ve dvou třídách. Redukce však trvala jen do okamžiku, kdy prezidium zemské školní rady v Brně výnosem ze dne 3. listopadu 1925, č. 2581/pres od uzavření třídy ustoupilo a organizace školy zůstala nadále trojtřídní.¹⁵³

Organizace školy doznala změn u obecné školy v Laš'anech ve školním roce 1923/24, kdy se zatímní pobočka při 2. třídě výnosem Zemské školní rady v Brně ze dne 29. srpna 1923, č. 38.139 přeměnila ve třídu definitivní, a tím se dvojtřídní škola stala trojtřídní.¹⁵⁴ Vlivem vzrůstajícího počtu žactva navštěvujícího školu byla Zemskou školní radou povolována zatímní třída při 3. třídě, škola byla organizována jako čtyřtřídní a vyučovalo se také podle osnov určených čtyřtřídní škole. Definitivně byla škola přeměněna ve čtyřtřídní v dalším školním roce 1935/36, kdy Zemská školní rada povolila stabilizaci této zatímní třídy v definitivní třídu výnosem ze dne 27. července 1935, č. 40432/35.¹⁵⁵

Změna organizačního statutu se udála i v případě obecné školy v Liboši. Původně jednotřídní škola, při které byla od školního roku 1932/33 zemskou školní radou povolena zatímní pobočka jako druhá třída. Počátkem července 1935 byla podána žádost Zemské školní radě v Brně o stabilizaci pobočky a její přeměnu v definitivní třídu a tím i rozšíření z jednotřídní na dvoutřídní školu. Protože se tříletým trváním zatímní pobočky na škole splnily zákonné podmínky, Zemská školní rada výnosem ze dne 27. července 1935, č. 40.427 povolila rozšíření obecné školy na dvoutřídní od začátku školního roku 1935/36.¹⁵⁶

Organizační statut ostatních škol zůstal naopak stejný. Pětitřídní obecná škola ve Štěpánově byla od 1. února 1925 spojená s měšťanskou školou pod společnou správu. V Moravské Huzové, Štarnově a Žerotíně byly školy dvojtřídní.

Nejvážnější problém, se kterým se národní školy potýkaly, představovala otázka stavu školních budov. Již v kapitole o stavu školství v roce 1918 jsme se v případě školní budovy obecné školy v Laš'anech nevyhnuli konstatování, že její stav nebyl zdaleka ideální. Místní školní rada se už koncem roku 1928 rozhodla o nutné adaptaci školní budovy, ale ve schůzi finanční komise 24. října 1928 se komise usnesla, že „pro krátkost času není možné položku dát do rozpočtu (na rok 1929), poněvadž věc vyžaduje uvážení.“¹⁵⁷ Podnětem pro místní šetření se stalo vyjádření okresního školního inspektora z 20. července 1929, ve kterém konstatuje o stavu školní budovy, že „jest zestárlá, těsná, mokrá,

¹⁵³ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Hnojice, školní kronika 1873–1929, s. 299.

¹⁵⁴ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Laš'any, školní kronika 1886–1950, s. 69.

¹⁵⁵ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Laš'any, školní kronika 1886–1950, s. 107.

¹⁵⁶ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Liboš, školní kronika 1890–1962, s. 142.

¹⁵⁷ SOkA Olomouc, fond: Archiv obce Laš'any, školství (hospodářské záležitosti) 1821–1944, inv. č. 84, sig. III/1, č. k. 5, Zápis o schůzi finanční komise 24. října 1928.

s nezdravým bytem naturálním.“ Ve 3. třídě je nutné vyměnit podlahu, zřídit 4. třídu nejlépe z bytu naturálního učitele, pro kterého se má v obci pronajmout byt. Komisionální šetření je nutné co nejdříve. Špatný stav školní budovy se plně projevil při komisionálním ohledání stavu školní budovy 20. srpna 1929. Výsledkem šetření bylo, že v protokolu sepsaném při této příležitosti byla jednoznačně uznána potřeba nové budovy školy.¹⁵⁸

O tom, že byla budova v havarijním stavu, podává jednoznačné svědectví protokol z 20. srpna 1929, konstatující, že „v bytě správce školy všechny podlahy jsou zachváceny hnilobou a vnitřní stěny zdi do výšky jednoho metru i více vykazují vlhké skvrny.“ Nehygienické podmínky platily i pro záchody umístěné v přízemí, které „jeví tu velkou vadu, že nemají samostatné předsíně, takže při neprovětrávané žumpě v obyčejných záchodech, které nejsou splachovací vniká zápach z těchto záchodů přímo do školní chodby. Kromě toho při letošních velkých mrazech jedna ze záchodových rour praskla, takže zdi záchodů jsou zamáčeny a poškozeny.“ Problémem byly i dveře u vchodu z chodby do záchodové předsíně, u nichž byla uvolněná zárubeň hrozící spadnutím dveří. V prvním poschodí ve velké učebně byla vyšlapaná a zchátralá podlaha. Šetření doporučovalo nejnutnější úpravy, aby školní budova mohla prozatím vyhovovat svému poslání. Velká učebna v prvním poschodí stačí nejvýše pro padesát žáků, menší pro třicet a menší učebna v přízemí taktéž pro třicet žáků. Obytná místnost z bytu pro řídícího učitele po nutné úpravě pojme nanejvýš dvacet šest žáků, což znamená, že školní budova se čtyřmi učebnami pojme nejvíce sto třicet šest žáků.¹⁵⁹

Nejnutnější opravy byly místní školní radou zahrnuty do školního rozpočtu na rok 1930 a 1931. V roce 1930 měla být realizována potřebná ventilace k žumpě a podlaha ve 3. třídě a o rok později oprava střechy, bílení a zednické práce, zasklení oken, oprava podlahy v kabinetu a dílně a oplocení zahrady.¹⁶⁰

Stav školní budovy se i přes výše uvedené opravy příliš nezlepšil a ani připomínky okresního školního inspektora zaslané místní školní radě v Lašřanech za školní rok 1935/36, které navrhoval alespoň pro částečné zlepšení (přísné udržování pořádku a čistoty, doplnění potřeb školy), nedopadly na úrodnou půdu. O tom, že jeho připomínky se nerespektovaly, se okresní školní inspektor mohl na vlastní oči přesvědčit při prohlídce

¹⁵⁸ SOkA Olomouc, fond: Okresní úřad Šternberk, školství 1924–1938, inv. č. 238, sig. VII, č. k. 72, Obecná škola Lašřany – úprava školní budovy č. j. 11 103/1937.

¹⁵⁹ SOkA Olomouc, fond: Okresní úřad Šternberk, školství 1924–1938, inv. č. 238, sig. VII, č. k. 72, Obecná škola Lašřany – Protokol z komisionálního šetření ze dne 20. srpna 1929. SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašřany, školní kronika 1886-1950, s. 85. Místní šetření vypsáno výnosem okr. škol. výboru v Šumperku ze dne 12. srpna 1929, č. 18.785-III-V.

¹⁶⁰ SOkA Olomouc, fond: archiv obce Lašřany, Školství (místní školní rada) 1924–1944, inv. č. 84, sig. III/1, č. k. 5, rozpočet na školní rok 1930, 1931.

školy vykonané 22. března 1937. Musel jako již mnohokrát předtím konstatovat, že „školní místnosti v přízemí jsou naprosto vlhké, studené a nevlídné a že v učebně 1. třídy musí děti trpět škodu na zdraví.“ Upozornil na stav kuchyně a kabinetu v zadní části vyznačující se vlhkostí a co je ještě alarmující „udržované v takovém nepořádku, že nelze to dále trpěti.“ Naprosto nevhodným je napouštění prošlapaných podlah olejem, aniž by se předtím důkladně vydrhnuly. Zapotřebí je co nejrychlejší opatření školního nábytku, zvláště skříní a lavic. Nepovšimnuty nezůstaly ani záclony, které u některých oken dosud chyběly. Půda se stala zbytečným odkladištěm starých a nepotřebných lavic, které se musely odklidit. Pro udržování pořádku a čistoty chyběla vyhrazená místnost, kde by žáci mohli odkládat svrchní oděv. „Při inspekci bylo totiž shledáno, že žáci přicházející do školy v oděvu a botách tak špinavých a tak neupravených, že budí to přímo úžas a působí to trapně.“ Pro zlepšení neudržitelného stavu nařídil inspektor opatření potřebné místnosti pro odkládání šatů a opatření umyvadel a kartáčů na čištění bot. Současně požádal o komisionální šetření.¹⁶¹

Požadavky okresního školního inspektora se podařilo naplnit, když pro učebny v přízemí byla pod schodištěm umístěna šatna. To neplatilo pro učebny v prvním poschodí, kde si žáci odkládali svršky nadále v učebnách. Nově zorganizovány byly spisovna a obě knihovny umístěné do kanceláře správce školy. Doplněny byly i záclony, koše na papír do učeben a do kuchyně se opatřil stůl s pracovní deskou a umývací soupravou a koš na dřevo. Z naléhavosti „řádně znovuzřízeny“ komíny na školní budově.¹⁶²

Komisionální šetření proběhlo 12. května 1935 a opět potvrdilo havarijný stav budovy a doporučilo obci v co nejkratším čase provést přípravy a realizaci adaptace místní školy. Jaké stanovisko k tomu zaujala obecní samospráva v Lašřanech? Adaptaci školní budovy na základě výnosu okresního úřadu ve Šternberku z 20. května 1937, č. 5233 odmítla a své důvody ozřejmila v odvolání (z 3. června) proti výměru Zemskému úřadu v Brně. Na své schůzi obecního zastupitelstva 2. června, kde se projednával jmenovaný výnos, se zastupitelstvo nebránilo proti adaptaci školy, ale hlavním důvodem k odmítavému postoji se stala otázka financí, zastupitelstvo nechtělo „vehnat“ obec do velkých dluhů. Jako prozatímní řešení navrhovalo adaptaci části školní budovy a její dokončení v pozdější době. Časovou a finanční přednost před adaptací školy měla dostat dojednávaná elektrizace obce, která měla stát asi 100 000 Kčs a napravit stav, ve kterém Lašřany představovaly

¹⁶¹ SOKA Olomouc, fond: Okresní úřad Šternberk, školství 1924–1938, inv. č. 238, sig. VII, č. k. 72, Obecná škola Lašřany – zpráva o prohlídce školy.

¹⁶² SOKA Olomouc, fond: Národní škola Lašřany, školní kronika 1886–1950, s. 120.

jednu z posledních obcí bez elektřiny v okrese. Realizace celého rozsahu adaptace školy byla nemožná i z důvodu velkého zatížení poplatníků odvodňováním pozemků.¹⁶³

Při rozpočtové schůzi v obci 8. července 1937 byl návrh zařadit přiměřenou finanční položku na přestavbu školy do rozpočtu zamítnut s ujištěním, že po ukončení přípravných prací bude tato položka zahrnuta do mimořádného rozpočtu obce. O několik dní později, 18. července, byla za přítomnosti znalce Oldřicha Otčenáška z Bohuňovic, členů místní školní rady a obecní rady prohlédnuta školní budova, dvůr a její okolí a přitom stanoveny směrnice pro úpravu školy a přístavbu naturálního bytu pro řídícího učitele. Návrh předsedy místní školní rady na ponechání dosavadní budovy školy jiným účelům a postavení nové školní budovy na příhodnějším místě nebyl schválen. Životnost stropu bytu pro řídícího učitele byla zaručena na jeden rok. Vypracováním projektové dokumentace adaptace byl pověřen již dříve jmenovaný zednický mistr Oldřich Otčenášek a samotná adaptace se rozdělila do tří etap. Návrh postoupil k posouzení okresnímu školnímu výboru v Šumperku.¹⁶⁴

Okresní školní výbor plán na adaptaci školní budovy odmítl z několika závažných důvodů. V plánech nebylo pamatováno na školní kuchyň, dílnu, sborovnu i kabinet, šatny nevyhovovaly pro svou velikost. Nejzávažnějším nedostatkem posuzovaných plánů představovala velikost a vybavení bytu správce školy. Byt byl malý a zcela postrádal sociální zařízení, záchod a koupelnu.¹⁶⁵

Situace okolo adaptace školní budovy se komplikovala, protože finanční položka určená k adaptaci, se v obecním rozpočtu na rok 1938 schváleném okresní správou politickou ve Šternberku neobjevila, i když při jeho schválení okresní úřad přijetí rozpočtu podmiňoval vřazením finanční částky na neodkladnou přestavbu a přístavu budovy do mimořádného rozpočtu obce na rok 1938.

Po odmítnutí předložených plánů na adaptaci školy okresním školním výborem v Šumperku z 29. září 1937 se obec do adaptace vůbec nehnala, a protože podle tvrzení ze zápisu schůze obecního zastupitelstva na předložené plány adaptace nedostala žádnou odpověď, přikročila koncem roku 1937 k plánované elektrizaci obce (dřívější odhad byl překročen o 25 000 Kčs). Během roku 1938 musela obec nečekaně investovat k regulaci místního Trusovského potoka s povinným příspěvkem 20 000 Kčs. I pro tyto neočekávané

¹⁶³ SOKA Olomouc, fond: Okresní úřad Šternberk, školství 1924–1938, inv. č. 238, sig. VII, č. k. 72, Obecná škola Lašřany.

¹⁶⁴ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Lašřany, školní kronika 1886–1950, s. 121.

¹⁶⁵ SOKA Olomouc, fond: Okresní úřad Šternberk, školství 1924–1938, inv. č. 238, sig. VII, č. k. 72, Obecná škola Lašřany.

finanční výlohy obec doufala, že na výše jmenované výdaje bude brán zřetel, jak se uvádí ve výpisu z protokolu schůzí obecního zastupitelstva.¹⁶⁶

Podle reakce okresního školního výboru z 18. července 1938, který uložil místní školní radě a obecní radě zajistit řádnou učebnu a také znovuzřízení řádného naturálního bytu a současně, aby se místní školní rada postarala o „bezodkladné provedení již nařízené adaptace školní budovy, která musí býti do konce července 1939 ukončena, a proto se přikazuje předložiti co nejdříve vyhovující plány přestavby“, se dřívějšími finančními výdaji nemínil zabývat natož brát na ně ohledy, což je pochopitelné, pakliže uvážíme, že o nutné adaptaci obec věděla od roku 1929 a zdráhala se podnikat v tomto směru kroky.¹⁶⁷

To, že adaptace školní budovy se minimálně v roce 1938 neuskuteční, se stalo jistým při sestavování rozpočtu školních potřeb na správní rok 1938. Na usnesení učitelské konference z 21. června 1938 o školských potřebách nebyl brán kromě návrhu na zařazení 200 000 Kčs pro adaptaci školy ohled. I tento návrh byl podpořen jen dvěma hlasy a zamítnutí odůvodněno usnesením obecní rady o postupném provedení adaptace školní budovy vřazením částky 8–10 000 Kčs do rozpočtu obce. Až dokonce první republiky se tedy nepodařilo dlouhodobý problém uspokojivě vyřešit. Alespoň jednou pozitivní zprávou bylo zavedení elektrického vedení mimo obce o vánočních prázdninách roku 1937 do budovy školy.¹⁶⁸

Nutnost přestavby školní budovy v Liboši jsme již jmenovali v souvislosti s hrozbou přiškolení Liboše do Štěpánova ze strany školských úřadů ve školním roce 1925/26 a slibem obce, že do pěti let se zrealizuje přestavbu. Svůj slib o přestavbě školy obec splnila v roce 1930. Předtím, ale musela vyhrát soudní spor se Štěpánem Loutockým neboť v místě přístavby byl vjezd do jeho dvora. Jmenovaný rolník vedl s obcí spor, protože nesouhlasil s jeho zastavěním. Naštěstí obec spor vyhrála, a mohla tak realizovat přestavbu, v případě prohry by musela postavit novou budovu, která by stála přes půl milionu, anebo by se obec musela přiškolit ke Štěpánovu. K jednání o přiškolení došlo v roce 1925, ale ztroskotalo na velkých finančních požadavcích Štěpánova.

Nejdříve se od konce dubna začala realizovat přístavba nové části o délce osm metrů, v níž byly umístěny záchody a schodiště. V květnu dostala budova novou střechu a kvůli zahájení stavebních prací na přestavbě staré budovy povolila zemská školní rada výnosem z 18. června předčasné ukončení školního roku 21. června. Po jeho ukončení se zahájily

¹⁶⁶ SOkA Olomouc, fond: Okresní úřad Šternberk, školství 1924–1938, inv. č. 238, sig. VII, č. k. 72, Obecná škola Lašťany. Výpis z protokolu o schůzi obecního zastupitelstva v Lašťanech 29. června 1938.

¹⁶⁷ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašťany, školní kronika 1886–1950, s. 121.

¹⁶⁸ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašťany, školní kronika 1886–1950, s. 120–121.

zednické práce na opravě bytu správce školy v přízemí. Bývalá obecní kancelář se přeměnila na kabinet. Učebna v prvním poschodí zůstala nezměněná, jen okna na západní straně se zazdila. Z dřívějšího kabinetu a chodby se udělala druhá učebna. Stavební práce trvaly do 20. srpna a na stavbě pracovalo denně kolem třiceti dělníků. Veškeré stavební práce zajišťoval Štěpán Lang ze Štěpánova a náklad na ně činil 210 000 Kčs (rozpočet 198 000 Kčs). Obec si na opravu musela vypůjčit 40 000 Kčs, zbytek financovala sama. Mimo samotné přestavby koupila pozemek, na kterém byla vykopána dosud chybějící studna. Slavnostní otevření zrekonstruované budovy proběhlo 31. srpna 1930 slavnostním průvodem obcí, předáním klíčů, slavnostním projevem a koncertem.¹⁶⁹

V dalších letech se pak prováděly udržovací práce v interiéru budovy. Podlahy, schodiště a další dřevěné části byly napuštěny olejem a ve školním dvoře pro odtok přebytečné vody, která při bouřce nebo oblevě tekla do síně, vybudováno kryté potrubí do Oskavy. V rámci možností se doplňovalo vybavení školy i v důsledku zařizování 2. třídy.¹⁷⁰ Přes uvedené úpravy zůstával stav školní budovy nadále nevyhovující. Vyhovovala jen jedna učebna a v přízemí byly místnosti nevhodné. Chodby, kabinety a kuchyň, která fungovala jako nouzová učebna, byly vlhké až do výšky dvou metrů od podlahy a vlhkost stále postupovala. Mimo to při škole nebylo hřiště a cvičiště.¹⁷¹

Rekonstrukce obecné školy ve Štarnově proběhla na základě komisionálního šetření z 25. září 1929. Byla rozložena do dvou roků. O prázdninách v roce 1930 se postavily nové záchody, které nahradily nevyhovující staré a upravil se dvůr a hřiště. O rok později se adaptovala 1. třída, školní dílny a byt správce školy v prvním poschodí byl zabrán pro chystanou 3. třídu.¹⁷² Elektrifikace budovy školy proběhla ve stejném roce jako v obci, v roce 1935.¹⁷³

Další školní budovou, která potřebovala nutnou přestavbu, byla škola v Moravské Huzové což, dosvědčilo i komisionální šetření nařízené okresním úřadem ve Šternberku konané 15. října 1934. Protokol z šetření konstatoval, že školní budova od postavení v roce 1864 prošla jen menšími udržovacími pracemi. Byt správce školy v přízemí měl chatrné prkenné podlahy a všechny dveře. Okna v bytě se špatně dovírala a celkově byl byt temný, protože okna i dveře byla špatně situována. V pokoji vedle školní chodby byla venkovní zeď u podlahy navlhlá. V prvním poschodí se nacházející dvě učebny byly špatně

¹⁶⁹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Liboš, školní kronika 1890–1962, s. 129.

¹⁷⁰ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Liboš, školní kronika 1890–1962.

¹⁷¹ SOkA Olomouc, fond: Okresní školní výbor Olomouc–venkov, Štarnov 1912–1941, inv. č. 92, č. k. 63, Zpráva o prohlídce školy 2. června 1939.

¹⁷² SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štarnov, školní kronika 1904–1949, s. 99–101.

¹⁷³ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štarnov, školní kronika 1904–1949, s. 138.

osvětlené, a z tohoto důvodu si žáci kazili zrak. Komisi bylo doporučeno adaptovat byt správce a současně upravit obě učebny. Rekonstrukce školy se uskutečnila v roce 1937.¹⁷⁴

Poslední obcí, u které se uskutečnila přestavba školy, byly Hnojice. Rozsáhlá přestavba a adaptace školní budovy plně vyhovující moderním požadavkům se uskutečnila v roce 1936. Budova byla elektrifikována a vybavena splachovacími toaletami, které v tu dobu ještě nepatřily k běžnému vybavení. Dvoupodlažní budova měla v přízemí jednu učebnu, chodbu, šatny, oddělené toalety a byt správce s rozsáhlým vybavením. Jeho byt sestával z předsíně, kuchyně, spižírny, koupelny a ze dvou pokojů. V prvním poschodí se nacházely dvě učebny, kabinet, šatny, oddělené toalety a pokoj pro svobodného učitele. Topení jako doposud sestávalo z lokálních kamen na tuhá paliva a voda byla zajišťována z vlastní studny. Modernizovaná budova bezpochyby patřila mezi sledovanými k nejmodernější budově vůbec.¹⁷⁵

Mimo výše jmenovaných obecných škol se ve zbývajících třech v Bohuňovicích, Štěpánově a Žerotíně žádné přestavby nebo přístavby nekonaly. V případě obecné školy v Žerotíně to nebylo ani potřeba, protože budova postavená v roce 1904 nadále plně vyhovovala, a tak se jen průběžně udržovala.

Obecná škola v Bohuňovicích umístěna ve dvou budovách po rozšíření na pětitřídní musela pro získání potřebné třídy v budově č. 25 (školní rok 1923/24) adaptovat učebnu jejím rozdělením na dvě. Po adaptaci tak získala šest učeben s kapacitou přes padesát žáků. Avšak od školního roku 1934/35 až do roku 1938 se vyučovalo jen v pěti třídách.¹⁷⁶ Kromě běžných stavebních úprav a oprav školního vybavení musel být v budově č. 17, roku 1932 opraven strop v 1. třídě, kde byly silně ztrouchnivělé nosné trámy nahrazeny železnými nosníky. O prázdninách v roce 1935 pak byla realizovaná důkladná oprava obou školních budov zvenčí. Na stranách do dvorů byla zasazena venkovní okna hlouběji do zdí a v čísle 25 vybetonována předsíní záchodů.¹⁷⁷

Štěpánov, jak jsme již uvedli, využíval pro obecnou školu dvě budovy. I v tomto případě se obě budovy každoročně o letních prázdninách opravovaly. Průběžně se renovovaly nebo měnily podlahy, pokud nevyhovovaly, bílily se třídy i venkovní zdi, opravovala a tmelila okna a upravovaly se i vnitřní dispozice i vybavení místností, v roce 1930 byla zřízena sborovna ze skladiště a koupena nová kamna. Škola disponovala sedmi

¹⁷⁴ SOkA Olomouc, fond: Archiv obce Moravská Huzová, inv. č. 152, sig. III/1, č. k. 7, školství 1746–1944 – Protokol o komisionálním šetření z 15. října 1934.

¹⁷⁵ Minaříková, Heda: Národní škola Hnojice 1853–1955, inventář SOkA Olomouc, s. 4.

¹⁷⁶ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1873–1953, s. 89–90.

¹⁷⁷ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1873–1953, s. 116 a 143.

později devíti třídami. Ty byly mimo dvě budovy umístěny i v německé obecné škole, nejprve jedna od školního roku 1922/23, později zde byly umístěny dvě třídy od školního roku 1928/29. K nim v 2. polovině 30. let přibyla třetí, celkově desátá třída. Škola byla sice organizována pořád jako pětitřídní, ale vzhledem k velkému počtu žactva ve třídách musela každý rok žádat o povolení poboček. Existence poboček, později postupně stabilizovaných v definitivní, ale mnohdy vedla k tomu, že počet učeben zdaleka nepostačoval kapacitám, takže v některých třídách se muselo zavádět polodenní vyučování.

Velkým problémem bylo i zpracování rozvrhu hodin. Už ve školním roce 1922/23 bylo při sestavování rozvrhu hodin vypracovaného na základě dohody s měšťanskou školou konstatováno, že není ideální, protože je komplikován jednou tělocvičnou, společnými katechety a společnou industriální učitelkou. Změna k lepšímu alespoň ohledně industriální učitelky nastala ve školním roce 1924/25, kdy se změnil obvod industriálních učitelek, takže obecná škola spadala do společného obvodu s obecnou školou v Liboši a tím přestala být závislá na měšťanské škole (ta tvořila obvod s obecnou školou v Moravské Huzové).¹⁷⁸

Vzhledem k množství přespolních žáků a nedostatku učeben bylo v roce 1930 požádáno o povolení jednoduché frekvence pro obecnou školu od školního roku 1930/31. „Po mnoha intervencích a žádostech a deputacích docíleno aspoň tzv. zjednodušené docházky, jež na obecné škole se skoro rovnala frekvenci jednoduché. Jen několik hodin katolického a pravoslavného náboženství bylo umístěno odpoledne.“ Při jednoduché frekvenci nesmělo být za sebou více jak pět vyučovacích hodin. Místní školní rada, obec i rodičovské sdružení se velkou většinou rozhodli pro pokračování i v dalším školním roce.¹⁷⁹

Jednoduchá frekvence pak byla povolovaná i v dalších letech. O důvodech proč tomu tak bylo nás zpravuje hodnotící zpráva okresního školního inspektora z 31. července 1935, jež se týkala obecné i měšťanské školy, vypracovaná pro okresní školní výbor v Šumperku. Umístění obou škol bylo nedostatečné, pro obecnou školu chyběla jedna učebna, takže musela být ve stejné místnosti vyučována jedna třída dopoledne a jedna odpoledne. Dále dodává o vzdálenostech ve Štěpánově a přiškolených obcích: „obec má tvar 8 km dlouhé ulice, děti přicházejí do školy z míst vzdálených, zůstávají i přes poledne ve škole nemají náležitého dozoru, běží-li domů, přicházejí uříceny a unaveny. Přiškolené osady Krnov a Březce jsou téměř 4 km vzdálené (...) Tyto děti zůstávají po celý den bez náležité stravy,

¹⁷⁸ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 179 a 208.

¹⁷⁹ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 255.

v polední dlouhé přestávce se toulají, vyřizují nákupy. Rozvrh hodin při trojím různém vyznání náboženského dělá se velmi těžko, zvláště když na vyučování náboženství katolickému nestačí jeden učitel.“ Zavedením jednoduché frekvence škola „vyčerpá většinu vyučovacích hodin do 13 hodin, děti mohou odejít domů, poobědvat a věnovati se přípravě pro příští den nebo pomáhat rodičům při jejich práci. (...) Konečně nutno přihlédnouti i k úsporám při opatření otopu“ shrnuje výhody pro zavedení jednoduché frekvence inspektor.¹⁸⁰

Jestliže jsme zařadili obecnou školu do škatulky škol, kde neproběhla výraznější stavební změna, neznamená to, že o něčem takovém se zde neuvažovalo. Ve roce 1932 se na žádost místní školní rady konalo komisionální šetření posuzující eventuální přístavby obecné školy na hutích a měšťanské školy. Ta prokázala tyto snahy za plně oprávněné, ale vzhledem k těžkostem doby doporučila stavět jen na hutích s podmínkou, že deset tříd obecné školy bude reorganizováno na dvě obecné školy a ta na hutích se osamostatní. Aby přístavba byla možná zakoupila místní školní rada sousední pozemek vedle školy na hutích.¹⁸¹

Jak se zdá v místní školní radě i v obci probíhala horečná diskuze o této pro mnohé „ožehavé“ otázce. Většina však nebyla nakloněna stavbě, a když byla, tak jen pro stavbu dvou tříd. Nakonec se ale pro přístavbu obecné školy podařilo získat místní školní radu i obec. Vše ztroskotalo na obecním úřadě, který nesehnal pro přístavbu potřebné úvěry. Místo školy část prostředků určených na přístavbu věnovala obec na opravu elektrovodní sítě. Ze stavby tak sešlo pro nedostatek finančních prostředků.¹⁸²

Potřeba přístavby nadále trvala, protože očekávaný „katastrofální“ pokles žactva se nekonal. Pochybnou zásluhu na zapadnutí přístavby měla podle mínění správce školy Národní jednota, která v červnu 1937 zavřela mateřskou školku. Po zrušení mateřské školky, na kterou obec neměla mít finanční prostředky a na kterou Národní jednota přistoupila, se uprázdněné místnosti použily pro umístění německé obecné školy a její prostor pro obecnou školu.¹⁸³ Stav a umístění školní budovy tak nadále nevyhovoval. K dispozici bylo vhodných jen šest učeben, jedna učebna pak byla nevhodná. Pro jejich

¹⁸⁰ SOkA Šumperk, fond: Okresní školní výbor Šumperk, Štěpánov, Zpráva okresního školního inspektora č. 651 ze dne 31. července 1935.

¹⁸¹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 266.

¹⁸² SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 278.

¹⁸³ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 286–287.

nedostatek se muselo vyučovat dopoledne i odpoledne. Chodby byly většinou těsné a tmavé a podlahy v učebnách vyšlapané. Chyběla dílna a samostatná tělocvična.¹⁸⁴

Při obecných školách existovaly místní školní rady, nově zřízené v roce 1920. Jejich činnost lze hodnotit jako školám prospěšnou, i když se samozřejmě netýkala všech a každého funkčního období. Platí to o místní školní radě v Lašřanech, kde se v letech 1921–1923 jeden člen pokoušel učitelstvu podryvat autoritu, a proto po upozornění okresního školního inspektora byl příslušným úřadem volán k vysvětlení svého chování. Jak se zdá ani předvolání dotyčného příliš nepomohlo, neboť jeho chování ve schůzích místní školní rady bylo ještě vyzývavější, na správce školy dokonce přišel s bičem v ruce „a rozkazoval jemu takto před žáky.“ Pro tyto nepřístojnosti a pro zabránění dalších nepříjemností byl posléze odvolán.¹⁸⁵

Výjimkou jinak českých místních školních rad představovala smíšená místní školní rada ve Štěpánově, zastoupena kromě učitelstva zástupci Štěpánova a Březců, která mimo dvou českých škol obsahovala i zástupce německé obecné školy. Její činnost probíhala bez obtíží a vcelku v poklidu. Svého zástupce ve školní radě se domáhal v roce 1930 i Krnov, i přestože mu podle počtu obyvatel nepříslušel. Věc se vyřešila tak, že zástupce Krnova byl zván do schůzí, ale disponoval jen poradním hlasem.¹⁸⁶ Až od roku 1933 atmosféra v ní i kvůli zmiňované přístavbě „zhoustla“. V říjnu 1933 končilo dosavadní funkční období staré rady, ale ustavení nové zabránil rekurs, který byl vyřízen až v dubnu 1934, na kterém prodělala paradoxně strana, která ho podávala. Hodnocení správce školy, že nová rada není tak obětavá jako ty předešlé (1925–1933) a „zásluha o to náleží mládeži a zpolitizování veřejného života“ musíme brát s ohledem na jeho zainteresovanost, i když to současně nepopírá jeho oprávněnost.¹⁸⁷

Podíváme-li se na vývoj počtu žactva, zjistíme, že se v průběhu 20. let postupně snižoval a jeho pokles se zastavil na počátku 30. let, kdy se tento trend obrátil. Faktorem, který připravoval obecné školy o žáky mimo demografického vývoje se stala měšťanská škola. Po zřízení menšinové měšťanské školy ve Šternberku se trend odchodu žáků začal projevovat i na úbytku žáků obecných škol (další část žáků odčerpávala i měšťanská škola ve Štěpánově). Nejvíce tyto odchody žáků vyšších ročníků, od 5. do 8. třídy pocítovali ve

¹⁸⁴ SOkA Olomouc, fond: Okresní školní výbor Olomouc–venkov, Štěpánov 1912–1945, inv. č. 92, č. k. 63, Zpráva o prohlídce školy 14. března 1939.

¹⁸⁵ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašřany, školní kronika 1886–1950, s. 67–68.

¹⁸⁶ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 250.

¹⁸⁷ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 277. Nově ustavená místní školní rada v roce 1934 měla i nesprávné složení. Správně náleželo správci německé obecné školy v ní automaticky zastoupení.

Štarnově¹⁸⁸ a Žerotíně. Organizace škol dvoutřídních sice zůstala, ale výuka byla organizována jen pro pět „postupných“ ročníků.

Z pohledu učitelů zůstával problém bytový. Při přestavbách některých škol se počítalo s bytem pro správce školy jako se standardním vybavením, ale u starších škol to mnohdy představovalo velký, obtížně řešitelný problém, takže správce školy musel bydlet mimo školu v najatém bytě. Mnohdy to negativně ovlivnilo i zájem o učitelské místo, když uchazeč zjistil, že v obci je těžké sehnat slušné bydlení. Několik takových případů se stalo v obecné škole ve Štěpánově v roce 1925. Uchazeč většinou ztratil zájem, neboť v obci bylo málo vhodných bytů zvláště pro starší učitele s rodinou. Například učitel Josef Holešovský se čtyři roky tísnil se svou pětičlennou rodinou a služkou v jednopokojovém bytě s kuchyní, jenž byl původně určen pro školníka. Z tohoto důvodu jsme konstatovali, že „ve Štěpánově jsou možni pouze svobodní učitelé nebo učitelky, kteří s bídou už spíše nějakou tu komůrku naleznou. Ti jsou však živlem velmi nestálým, fluktuujícím a nelze jim proto svěřiti důležitějších funkcí ve spolcích.“ Důsledkem toho jsou pak stesky občanů, že „učitelé málo mimo školu pracují“.¹⁸⁹ Stejně problémy se sehnáním vhodného bytu měl ve Štarnově v roce 1928 ustanovený správce Robert Zbořil se svou rodinou. Velcí rolníci nechtěli byty pronajímat a ti, kteří byli ochotni pronajímat prostory k bydlení, mohli nabídnout jen nedostačující stísněné prostory. Na vlastní žádost tak byl Robert Zbořil okresním školním výborem přeložen do Žerotína.¹⁹⁰

Kromě bytové otázky se na počátku dvacátých let projevil nedostatek učitelů zejména na obecné škole ve Štěpánově a v Lašřanech. Prestiž učitelů v obci Štěpánov pošramotila v roce 1932 „uhelná aféra“ Anny Hejmalové. Učitelka se zapletla do aféry tím, že celé tři roky bez svolení odebírala ze školy uhlí a topila s ním doma. Na to se přišlo až v březnu roku 1932, kdy se pohádala s několika rodiči, kteří ji pak udali četníkům a okresnímu školnímu výboru, ačkoliv o této činnosti podnikavé učitelky věděli, správce školy ani místní školní radu neupozornili. Četnictvo věc vyšetřilo, okresní soud však učitelku osvobodil, protože škodu mezitím nahradila místní školní rada. Rodiče se s tím nechtěli smířit, a když měla učitelka od 1. září 1932 nastoupit ve Štěpánově nebo sousední Moravské Huzové, hrozili školní stávkou. Učitelka byla pro jistotu přeložena do Čech, ovšem na učitele občané hleděli jako na zloděje. Pikantní na učitelce bylo její dobré

¹⁸⁸ V roce 1934/35 docházelo do měšťanské školy ve Šternberku 42, 1935/36 41, 1936/37 38 a v roce 1937/38 34 dětí.

¹⁸⁹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 225–226.

¹⁹⁰ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štarnov, školní kronika 1904–1949, s. 89–92.

postavení, že ač sama gážistka „má muže profesora hospodářské školy (...) provokovala občanstvo jak nádherou a množstvím šatstva, tak řečmi a schlubností“.¹⁹¹

Učitelstvo působilo v kulturních a osvětových aktivitách a různých spolcích. Výjimku (funkcí v samosprávě) představoval správce školy v Bohuňovicích Jan Vaníček (1925–1933) zastávající po dvě volební období až do května 1932 funkci starosty obce. Kromě toho byl předsedou místní osvětové komise, knihovní rady, obecním kronikářem a předsedou odboru Národní jednoty. Mimo to byl důvěrníkem strany národně socialistické, předsedou družstva chovatelů drobného domácího zvířectva, předsedou sportovního klubu a cvičil dorost československého Červeného kříže sborovému zpěvu. Dalším čínorodým učitelem a správcem školy v Bohuňovicích byl v letech 1933–1939 Zdeněk Opluštíl, který působil jako vlastivědný pracovník publikující vlastivědné práce a studie z historie regionu, zastupoval učitelstvo v okresním školním výboru. To je jen zlomek učitelů, na nichž lze ukázat působení učitele jako nositele kultury a obětavého pracovníka v mnoha oblastech.¹⁹²

5. České menšinové školství v letech 1918–1938

5.1 Česká menšinová škola ve Šternberku 1918–1928

Po vzniku samostatného státu se zdálo, že nic nebrání tomu, aby byla ve Šternberku založena česká škola. V tomto smyslu byly učiněny představiteli místní české menšiny první kroky k realizaci jejich záměru, ale vznik provincie Sudetenland odložil tyto plány na neurčito. Až po obsazení Šternberka československými jednotkami ke konci roku 1918 obnovili představitelé české menšiny reprezentovaní odborem Národní jednoty své úsilí o založení české obecné školy. Přípravné práce začaly na počátku roku 1919, kdy místní kooperátor a jednatel Národní jednoty Vilém Schmied pořídil soupis českých dětí, aby se tím dokázala oprávněnost existence české školy.

Poté co se provedením soupisu ukázala potřebnost zřízení české školy, začal komplikovaný proces vedoucí k její realizaci. Prvním předpokladem bylo zajistit umístění školy. Jaké obtíže tento zásadní bod provázely lze odvodit ze žádosti místního odboru Národní Jednoty, zasláné 10. března 1919 Zemské školní radě v Brně prostřednictvím okresní správy politické ve Šternberku. U této žádosti se blíže zastavíme, neboť nám dává

¹⁹¹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 263–264.

¹⁹² SOkA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1873–1953, s. 115–116.

nahlédnout do způsobu uvažování představitelů Národní jednoty i do jejich záměrů. Počet dětí přihlášených při soupisu rodiči do nové školy čítal celkem padesát šest dětí, z toho bylo čtyřicet jedna ze Šternberka a patnáct z blízké Lhoty. Místní odbor Národní jednoty musel spoléhat na vlastní úsilí, protože přitom nemohl počítat s žádnou pomocí od okresní školní rady Olomouc-venkov, jak mu bylo úřední cestou sděleno. Jak si ale v žádosti odbor stěžuje, splnit tento úkol, tedy zajistit vhodnou místnost je skoro nemožné, „neboť žádost na zdejší obecní radu poslaná jest dosud nezodpovězena, zdejší pak klášter školských sester nám odpověděl zamítavě.“ Jedinou možností tedy zůstává, aby zemská školní rada přidělila nové škole místnost ve zdejší státní tkalcovské škole. Podle odboru se tím uspokojí obě strany, protože česká škola prozatím získá vhodnou místnost a současně provoz tkalcovské školy se bez místnosti obejde. V závěru žádosti apeluje odbor na rychlé a pozitivní vyřízení žádosti, „neboť každý průtah jest zdejší otázce školské nebezpečný.“ Pokud by se tak nestalo a zřízení české školy by se nadále protahovalo, hrozilo by tím, že čeští úředníci by do Šternberka nechtěli, „nemajíce tu škol pro své děti.“ V případě nekompetentnosti zemské školní rady se má žádost postoupit směřovatnému úřadu.¹⁹³

Místnost pro českou školu v tkalcovské škole nebyla získána, jak vyplývá z připsané poznámky, jelikož odbor Národní jednoty vykonal v tkalcovské škole prohlídku všech místností a uznal, „že tam není místnosti vhodné a volné pro českou školu obecnou.“¹⁹⁴

Vraťme se k osudu žádosti o poskytnutí vhodné místnosti pro českou školu poslané městské radě ve Šternberku. Ta byla vyřízena sice rychleji než žádost zemské školní radě, která byla místními představiteli podezírána z liknavého přístupu, ale se zamítavým vyjádřením, že město nedisponuje žádnou vhodnou místností, kterou by české škole přidělilo. Zůstává otázkou, zda šlo opravdu o nedostatek místností nebo bylo rozhodnutí čistě německé městské rady motivováno snahou udržet obraz německého města.¹⁹⁵

I přes mnohé peripetie byla nakonec místnost pro českou školu pronajata v klášteře školských sester. Při zapůjčení potřebné místnosti nebyla správa kláštera vedena nezištnými pohnutkami a dobrou vůlí, ale vysvětlení mělo mít prozaičtější důvod v tom, že „nikoliv láska k českým dětem, nikoliv sympatie k české věci, ale spíše to byla obava, aby

¹⁹³ MZA Brno, fond: Zemská školní rada Brno, inv. č. 835, č. k. 361, č. j. 14271, Místnost pro českou školu ve Šternberku. Pod žádosti podepsáni předseda odboru Národní jednoty ve Šternberku MUDr. Jan Kubelka a jednatel Vilém Schmied.

¹⁹⁴ MZA Brno, fond: Zemská školní rada Brno, inv. č. 835, č. k. 361, č. j. 14271.

¹⁹⁵ Kittler, Václav: Šedesát pět let vlastenecké práce českých hraničářů ve Šternberku na Moravě. Šternberk 1949. Strojopis uložen v SOkA Olomouc, s. 10.

nebylo použito práva, daného zákonem ze dne 9. dubna 1919, č. 189, vyvlastnění místností potřebné kteráž přiměla správu kláštera k propůjčení místnosti pro českou školu.¹⁹⁶

Potřebná místnost byla zajištěna, ale otevření české školy se vzhledem k březnovým událostem oddálilo. Otevření české školy těsně po tragických událostech mohlo být německými obyvateli chápáno jako provokace z české strany a škola se mohla stát cílem výtržností. To se samozřejmě nezamlouvalo představitelům Národní jednoty a jistého otálení v této otázce si povšiml i Pozor, který se pozastavoval nad tím, že od poloviny ledna, kdy proběhl soupis, se nepodařilo pro českou školu kvůli neochotě kláštera a obce opatřit vhodnou místnost. České děti tak musely dále navštěvovat německou školu, která se navíc po 4. březnu pro ně stala „mučírnou“. Už kvůli jmenovaným událostem by se měly věci dát do pohybu, vyjadřoval autor článku.¹⁹⁷

Zápis dětí do nové školy měl původně proběhnout v polovině dubna. Z tohoto termínu brzy sešlo kvůli prosbě správy kláštera, který chtěl, aby se škola otevřela až po 1. květnu. Důvodem pro odložení otevření byla obava, že otevření školy před tímto datem by mohlo být při prvomájových oslavách využito k poštvání německé veřejnosti proti klášteru a následnému násilí a výtržnostem, poněvadž ve své budově propůjčil české škole místnost.¹⁹⁸

Slavnostní den otevření české obecné školy tak nastal ve středu 21. května 1919, kdy byl proveden zápis třiceti šesti dětí do první třídy.¹⁹⁹ Otevření proběhlo za nezbytné asistence zástupců odboru Národní jednoty, předsedy a primáře psychiatrické kliniky MUDr. Jana Kubelky, jednatele Viléma Schmieda a dalších představitelů odboru. Nově vytvořenou místní školní radu zastupoval soudní úředník Josef Gavlas. Při této příležitosti nechyběly projevy, které k přítomným rodičům a dětem pronesli jednatel Schmied a nově ustanovený učitel a správce školy Petr Zapletal, předtím působící v Moravské Huzové. Zatímco projev Viléma Schmieda shrnul překážky při vzniku školy a její význam pro českou menšinu, projev správce školy apeloval na rodiče, aby nevěřili klamným německým řečem a nenechali se odradit od posílání svých potomků do školy.²⁰⁰ Na zápis dohlížela kromě výše jmenovaných také zdejší vojenská posádka, která při této příležitosti

¹⁹⁶ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 4.

¹⁹⁷ Pozor, 6. března 1919, č. 63, s. 3.

¹⁹⁸ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 5.

¹⁹⁹ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 5. Láznicka udává 38 žáků. Láznicka, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968, s. 14. Stejný počet žáků uvádí i Hlůzová, Vlasta – Hesová Anna: 70 let české školy ve Šternberku. ZŠ Dr. Hrubého 2. Šternberk 1993, nestránkováno.

²⁰⁰ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 6.

„náhodou“ prováděla cvičení v blízkosti budovy kláštera s příkazem zakročit proti případnému násilí.²⁰¹

Počátky české školy byly těžké, materiální vybavení bylo prozatím řešeno z části vypůjčením školních lavic z okolních českých obecných škol Hnojic, Bohuňovic a Štarnova, později byly zakoupeny ochrannou Národní jednotou z Prostějova. Pro vytvoření představy o vybavení nové učebny můžeme konstatovat, že k dispozici byl „pouze jeden stůl, dvě židle, obraz prezidenta Masaryka a Wilsona, stará tabule a několik vyřazených lavic.“ Samotné vyučování začalo 22. května. Po pár dnech se počet žáků zvýšil na padesát čtyři. Za hlavní příčinu náhlého přílivu dalších žáků můžeme hledat rozhodnutí mnohých prozatím nerozhodnutých a váhajících rodičů, zda posílat děti do české školy.²⁰²

Kromě materiálních podmínek představovala snad ještě větší problém, který se následně opakoval v počátcích všech menšinových škol, špatná znalost či spíše neznalost vyučovacího jazyka u většiny ze zapsaných dětí. Počáteční vyučování se proto spíše než na vstřebávání předepsaných znalostí a dovedností obsažených v učebních osnovách zaměřovalo především na plynulý přechod dětí z německé školy do české formou hry na osvojení vyučovacího jazyka. To od učitele vyžadovalo veškeré umění a energii na splnění těžkého úkolu.²⁰³ Notně zkrácený školní rok byl ukončen v sobotu 28. června bez klasifikace, která se pro krátké trvání nevydávala. Na konci školního roku navštěvovalo školu padesát šest žáků.

V červnu se i ve Šternberku konaly první demokratické volby do obecních samospráv. Jejich výsledky naznačily polické rozvrstvení sil i do budoucna. Česká menšina se jich ještě neúčastnila. Z celkového počtu třiceti šesti mandátů jich celkem dvacet čtyři získali sociální demokraté. Sedm mandátů získala německá sociální lidová strana (Die deutsche soziale Volkspartei) a zbytek, tedy pět mandátů, křesťansko-sociální strana 5 mandátů. Jako starosta byl zvolen sociální demokrat Hieronymus Schlossnikel a prvním náměstkem se stal Josef Koschatsky. Nutno dodat, že postoj sociální demokracie, i když v této době ještě zastávala silně nacionalistické postoje, k založení české školy nebyl zamítavý, ale rovnocenný přístup požadovala i pro německé školy.²⁰⁴

²⁰¹ Zapletal, Petr: Trs vzpomínek z počátku české školy ve Šternberku. In: Opluštil, Zdeněk: Z minulosti našeho kraje. Díl I. Bohuňovice 1928, s. 197.

²⁰² Tamtéž, s. 197.

²⁰³ Zapletal, Petr: Trs vzpomínek z počátku české školy ve Šternberku. In: Opluštil, Zdeněk: Z minulosti našeho kraje. Díl I. Bohuňovice 1928, s. 197.

²⁰⁴ Stief, Wilhelm: Geschichte der Stadt Sternberg. Thayngen-Schaffhausen 1934, s. 407.

Místní školní rada²⁰⁵ v průběhu školních prázdnin pracovala na tom, aby česká škola získala statut dvojtřídní školy a také potřebný nábytek a vyučovací pomůcky. Záměr se podařilo naplnit výnosem zemské školní rady v Brně z 28. července 1919 a se souhlasem moravského zemského výboru byla rozšířena na dvojtřídní. Škola tímto rozšířením potřebovala získat další prostory, a proto musela být podniknuta další „křížová“ cesta pro jejich získání. Následovaly četné petice a urgencye, na které správa kláštera odpovídala, že nemůže další místnost uvolnit. Činovníci Národní jednoty se obrátili na pozdějšího olomouckého arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana, aby se za ně v této záležitosti přimluvil.²⁰⁶ V kombinaci s použitím úředního zákroku pak byla potřebná místnost poskytnuta a podmínky nájmu upraveny v nájemní smlouvě mezi pronajímatelem, generální správou kongregace školských sester v Přerově a nájemcem, českou školskou radou ve Šternberku z 1. září 1919. Ta obsahovala podmínky pronájmu dvou velkých místností, každé se třemi okny směrem k silnici, jednoho pokojíku s jedním oknem do dvora, jednoho záchodu, dřevěné kolny na uhlí a na dříví. Nájemní smlouva byla uzavřena na dobu tří let od 1. září 1919. Nájem se platil čtvrtletně vždy napřed. Dvě učebny stály měsíčně po padesáti korunách, ročně tedy obě přišly na 1 200 Kčs), za pokojík škola zaplatila patnáct korun, což ročně činilo 110 Kčs a za čištění a otápění učeben, o což se staral pronajímatel byl placen měsíční poplatek 25 Kčs.²⁰⁷

Počet žáků při zápisu do školního roku 1919/20 vzrostl na sedmdesát tři, z toho třicet osm chlapců a třicet pět dívek. K zápisu se dostavilo i mnoho německých rodičů se svými dětmi, byli však odmítnuti, „takže s poznámkami: „kde se tedy máme naučit česky“ apod. místnost opouštěli. Přes pozitivní vzrůst školního osazenstva „jest to velkou nevýhodou pro českou školu, že nelze najít vhodných místností ve středu města a že drobné žactvo české musí až na periferii města do školy, což obzvlášť v zimě bude obtížným“, konstatovala Stráž Severní Moravy.²⁰⁸

Situace české školy se postupně zlepšovala i po materiální stránce. Byly opatřeny lavice, katedry a potřebné školní pomůcky. Do školy byl přidělen druhý učitel Klement Introvič a počet žáků dál utěšeně rostl, takže byla brzy podána žádost o rozšíření z dvojtřídní na trojtřídní školu. Od 1. července 1920 také začala působit nejdříve v klášteře,

²⁰⁵ Předseda Josef Gavlas – soudní úředník, Kovář – skladník na dráze, Gustav Pelikán – správce vily, Vilém Schmied a Petr Zapletal.

²⁰⁶ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 7–10.

²⁰⁷ SOkA Olomouc, fond: Okresní úřad Olomouc–venkov, presidiální spisy, č. j. 503, Zabrání místností v klášteře sester Neposkvrněného početí Pany Marie ve Šternberku pro III. třídu menšinové školy.

²⁰⁸ Stráž Severní Moravy, 13. srpna 1919, č. 32, s. 4–5. List při této příležitosti neopomněl apelovat na příslušné úřady k nápravě situace: „Doufejme, že povolane úřady se v brzku postarají o řádnou budovu pro českou školu.“

a po několika stěhováních v bývalém hostinci, mateřská škola. Po postavení nové budovy byla školka umístěna v české škole, patřící pod správu obecné školy.²⁰⁹

Vztahy s německým okolím nebyly zdaleka ideální, což platí zejména o nacionálně vyhraněných obyvatelích. Mezi ně můžeme zařadit německého učitele Niemetze, který v červnu 1919 zphlavkoval českého chlapce čekajícího před školou na polévku vařenou z darů amerického Červeného kříže pro německou i českou školu. S jízlivostí sobě vlastní komentovaly české noviny zvláště „pangermánské“ jméno učitele. K dalším četným naschválům patřících do kategorie vandalství bylo znečištění českých tabulek venku i uvnitř školy. Napjatá atmosféra se projevila při slavnosti slunovratu, kdy se dav Němců nezapomněl zastavit před školou a provokativně „zpíval velkoněmecké písně, řval nadávky, hrozil holemi a plival směrem ke škole.“ Mimo tyto viditelné případy se měl odehrát nátlak na české rodiče posílající děti do české školy ze strany německých zaměstnavatelů, doložený případem, kdy se hrozba ztráty zaměstnání za posílání dítěte do české školy stala skutečností.²¹⁰

Mluvíme-li o vztahu německého okolí na existenci české školy, musíme se na chvíli zastavit a položit si otázku, jak můžeme charakterizovat vztah místních Čechů k Němcům. O státním svátku 29. října 1919 uskutečnila česká menšina poprvé bez obav oslavu. Na nich se do Šternberka sjelo české obyvatelstvo ze širokého okolí. Program začal už ráno slavnostní bohoslužbou, které se zúčastnili i žáci české školy, poté prošel průvod městem. Žáci byli mezitím správcem školy poučeni o významu svátku a po malé besídce se průvod posunul do Národního domu, kde byly děti pohoštěny. Odpoledne se pak ve vojenských barácích konala slavnostní schůze, kde mimo jiné se svým projevem vystoupil i redaktor Rudolf Hrabě z Olomouce. V něm se vyslovil a důrazně vybídl přítomné „k usilovné práci všech proti společnému nepříteli-Němci a zároveň k snášlivosti různých stran mezi sebou.“²¹¹ Tento krátký citát ukazuje rozporuplný vztah českých menšin reprezentovaných Národní jednotou k německým spoluobčanům. Tyto projevy a v nich obsaženou „bojovou“ terminologii nacházíme v tiskovém orgánu Národní jednoty, Stráži Moravy poměrně často. Je třeba dát za pravdu konstatování Karla Sommera, že nacionální korporace působící v ohraničeném geografickém prostoru „bývá zpravidla limitovaná ve svých programových cílech a metodách svými těsnými kontakty s členskou základnou, jejími potřebami, tužbami a životními peripetemi. Má sklony k větší intoleranci, podezřívavosti a nacionální

²⁰⁹ Lázníčka, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968, s. 15.

²¹⁰ Tamtéž, s. 15.

²¹¹ Pozor, 4. listopadu 1919, č. 300, s. 2.

výlučnosti.“ Radikální a bojovný nacionalismus se tak projevil i v odborech Národní jednoty posílený každodenními nesnázemi v soužití s německou většinou i slabým hospodářským a sociálním postavením.²¹²

Rozšíření školy na trojtřídní schválila zemská školní rada výnosem z 15. září 1920 společně se systemizací učitelského místa.²¹³ Protože škola měla k dispozici jen dvě učebny, muselo se vyučovat polodenně, a proto se podnikaly kroky k získání třetí učebny. Domluva se správou kláštera byla znovu obtížná, klášter nechtěl pro důvody „před Bohem a svědomím uvážené“ poskytnout potřebnou místnost. Z důvodu neopatření potřebné místnosti uspořádali rodiče 26. září protestní schůzi a přijali rezoluci, kde pod pohrůžkou školní stávkou důrazně žádali zabavení potřebné místnosti. Rezoluce byla odeslána školským úřadům.²¹⁴ Potřebnou místnost se podařilo získat zabavením rožního pokoje od správy kláštera až od 1. listopadu 1920, připojením dodatku k nájemní smlouvě s pronájmem do konce školního roku 1920/21 za měsíční nájemné 80 Kčs.²¹⁵

Tyto těžkosti a komplikované jednání se správou kláštera jen utvrdily představitele menšiny v přesvědčení zintenzívnit úsilí vedoucí ke stavbě nové budovy školy. Proto uvítali vznik inspektorátu menšinových škol v Olomouci a převzetí vydržování menšinových škol přímo ministerstvem školství a národní osvěty od 1. ledna 1921, protože dosavadní vydržovatel zemský moravský výbor nesplnil své sliby o postavení školní budovy pro českou školu. Události se daly do pohybu, když 28. února přijela ministerská komise určená k šetření vhodnosti stavebního pozemku pro stavbu již dříve vyhlédnutém moravským zemským výborem, který nebyl uznán za vhodný a místo něho byl vybrán pozemek naproti nové německé školy vedle domů „Arbeiterheimu“. Ve stejný den byl pozván i jeho majitel a přes určité obtíže při sjednávání podmínek a ceny s ním byla uzavřena dohoda. Zdálo se, že vše je na dobré cestě, ale deputace představitelů místní školní rady intervenující ve prospěch stavby školy na ministerstvu školství neuspěla, protože ministerstvu chyběly finanční prostředky (existující prostředky byly určeny na

²¹² Sommer, Karel: Příspěvek k historii Národní jednoty pro východní Moravu v letech 1918–1938. In: Časopis slezského zemského muzea. Série B, 48–1999, s. 31–32.

²¹³ MZA Brno, fond: Zemská školní rada Brno, č. k. 369, č. j. 28613.

²¹⁴ SOKA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 15–18. Komisionální šetření o zabránění místnosti se konalo 25. října. Komise se skládala z Oldřicha Dostála za okr. spr. politickou, okresního školního inspektora Rudolfa Pelíška za okr. školní radu Olomouc–venkov, MUDr. Kubelky za odbor Nj, Josef Gavlas za místní školní radu a správce školy P. Zapletal.

²¹⁵ SOKA Olomouc, fond: Okresní úřad Olomouc–venkov, presidiální spisy, č. j. 503, Zabránění místností v klášteře sester Neposkvrněného početí Pany Marie ve Šternberku pro III. třídu menšinové školy.

udržování a nákup učebních pomůcek). Deputace byla ujištěna, že při opatření finančních prostředků se začne stavět co nejdříve.²¹⁶

Při ukončení druhého školního roku se jazyková výbava českých žáků znatelně zlepšila díky rozšíření školy. Žáci neovládající dostatečně český jazyk mohli být vyučováni v jedné skupině. Tato metoda se ukázala jako prospěšná. Pro budoucí roky bylo pozitivem i zřízení mateřské školy, která mohla připravit žáky pro českou školu nejen po stránce jazykové. Do nového školního roku se obracelo osazenstvo především voláním po nové budově, ale i přes další deputace, které čas od času intervenovaly na ministerstvu a přes další sliby se nic nedělo. Pomalu tak docházela trpělivost všem, nejen činovníkům Národní jednoty a místní školní rady, ale především rodičům žáků. Po vyčerpání všech možností se odbor Národní jednoty rozhodl k poslednímu pokusu, jak pohnout úřady ke stavbě, a to tím, že 16. března 1922 rozeslal ministerstvům školství, financí, veřejných prací a kabinetní prezidentově kanceláři i předsednictvu ministerské rady obšírné memorandum, v němž zdůrazňoval, že otálením se stavbou školy jsou poškozovány zájmy české menšiny. Mimo to se využilo i intervencí u vlivných osob, ke kterým patřili poslanci a senátoři, ale bezvysledně. Při sjezdu zástupců menšin počátkem dubna v Praze se intervenující deputaci na ministerstvu školství dostalo příslibu, že stavební plány budou hotové do 20. května.²¹⁷

Případ české školy ve Šternberku i jiných menšinových škol se dostal 9. června na půdu Národního shromáždění, neboť skupina poslanců interpelovala ve věci stavby českých menšinových škol ministra školství, financí a veřejných prací: „Z bezpočetných deputací a z různých manifestačních projevů v menšinových obvodech jest vládě zajisté známo, že otázka stavby budov pro menšinové školy jest jednou z nejnaléhavějších a nejbolestnějších potřeb našeho veřejného života. Děti v menšinových místech trpí nedostatkem místností (...), učitelé si stěžují, že nemohou řádně plnit své povinnosti, občanstvo žaluje na nedostatek zájmu centrálních úřadů o osud menšin, dělnictvo a živnostnictvo nechápe, proč se neprovádějí projekty menšinových škol, když vládne tak veliká nezaměstnanost a v ohledu politickém přispívají dnešní poměry – kdy menšinové školy české jsou mnohdy umístěny v části školních budov německých – k jitrění národnostních sporů. Deputace z menšinových míst si stěžují zejména na nekonečné průtahy při vyřizování agendy staveb budov pro menšinové školy. (...) V rozpočtu na rok letošní je zařaděno pouze 30 milionů korun na stavby budov menšinových škol, ač by bylo

²¹⁶ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 23.

²¹⁷ Zapletal, Petr: Trs vzpomínek z počátku české školy ve Šternberku. In: Opluštil, Zdeněk: Z minulosti našeho kraje. Díl I. Bohuňovice 1928, s. 198–199.

třeba částky jistě desetinásobné, aby nejnaléhavější potřeby menšinových škol v tomto směru byly splněny.“ Poslanci požadovali po ministrech vysvětlení, doplnění rozpočtu na stavbu škol na nejnnutnější projekty a zjednodušení agendy při vyřizování projektů stavby menšinových škol.²¹⁸

Leč ujištění ministerstva se ukázalo jako plané a čeští rodiče se proto odhodlali k radikálnímu prostředku, k avizované školní stávce, na které se jednomyslně shodli při schůzi konané 11. června, a která měla začít od 12. června.²¹⁹ Otevřené dopisy ministerstvům školství, financí a veřejných prací byly uveřejněny v časopisech, v nichž se zdůrazňovalo, že po prázdninách české škole končí nájemní smlouva se správou kláštera a správa pronajaté místnosti požaduje pro svou potřebu, požádání byli poslanci a senátoři a celá záležitost vyvolala velký rozruch mezi veřejností i v tisku. Kromě regionálního Pozoru a německého Volkswachtu, psali o stávce i celostátní Lidové noviny, Národní demokracie aj. Školní stávka trvala čtyři dny a dosáhla svých cílů, neboť výnos ministerstva školství z 15. června 1922 povoloval stavbu školní budovy i otevření trojtřídní měšťanské školy, jejíž zřízení figurovalo jako další požadavek. Na základě komisionálního šetření z 30. června bylo rozhodnuto o stavbě školy vedle novostavby Saxingerova kina, dnes je budova známa jako Tylovo divadlo, a stavební práce začaly 2. září. Stavba byla zadána dvěma stavitelům: architektovi Janu Komrskovi z Olomouce a inženýru Oswaldu Vethovi ze Šternberka. Budova byla projektována se čtyřmi učebnami a bytem pro správce školy. Odbor Národní jednoty protestoval a požadoval, aby budova měla alespoň osm učeben se všemi vedlejšími místnostmi, ale neuspěla, i když jim v budoucnu dali za pravdu.²²⁰

Odhlédneme-li od školských záležitostí a podíváme-li se na první léta ve městě, lze říci, že napjatá situace po vzniku republiky a březnových událostech v roce 1919 se pozvolna konsolidovala. Okresní politická správa odstraňovala připomínky starého mocnářství ze šternberských ulic a veřejného života, takže v průběhu roku 1919 byly odstraněny rakousko-uherské státní symboly z veřejných budov a změněny názvy některých budov připomínající představitele habsburské dynastie a německého císařství. Okresní politická správa podporovala snahy o zlepšení životních podmínek české menšiny,

²¹⁸ Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna. [online] Tisk 3651. Naléhavá interpelace poslanců J. Stivína, J. Astra, K. Brožíka, L. Píka, A. Kříže, J. Marka a soudruhů ministrům školství, veřejných prací a financí ve věci stavby budov pro menšinové školy. [cit. 8. října 2009] Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3651_00.htm>

²¹⁹ Zapletal, Petr: Trs vzpomínek z počátku české školy ve Šternberku. In: Opluštil, Zdeněk: Z minulosti našeho kraje. Díl I. Bohuňovice 1928, s. 198.

²²⁰ Zapletal, Petr: Trs vzpomínek z počátku české školy ve Šternberku. In: Opluštil, Zdeněk: Z minulosti našeho kraje. Díl I. Bohuňovice 1928, s. 199.

jenž se podle sčítání z roku 1921 výrazně rozrostla (1 113 obyvatel z 11 675 obyvatel města). Šternberská radnice musela kvůli velké nezaměstnanosti řešit především těžkou hospodářskou a sociální situaci ve městě, která se zlepšovala pomalu. Ani městské finance nacházející se ve velkém schodku nebudily mnoho optimismu také kvůli tomu, že město muselo vynakládat stále velké položky na vyživovací akce a nouzové stavby. I přes uvedenou tíživou situaci se život vracel do starých kolejí. Svědčilo o tom v roce 1921 znovuotevření městského muzea a v říjnu pořádání historicky prvního ročníku automobilových závodů do vrchu „Ecce Homo“.²²¹

Budova školy byla dostavěna po prázdninách v roce 1923, a tak mohla být slavnostně otevřena 1. a 2. září. Událost, na kterou se sjelo asi šest tisíc českých občanů z širokého okolí, začala 1. září divadelní hrou místních ochotníků „Pro českou školu“. Den nato, 2. září, byly zahájeny průvodem od nádraží směrem k budově školní za doprovodu dolanských krojovaných šohajů na koních. Za nimi šli v průvodu školní mládež, děti a ženy v národních krojích, hasiči, sokolové, představitelé korporací a spolků i ostatní účastníci. Průvod uzavíraly ozdobené povozy a pochodovalo se za zpěvu písní a vyhrávání hudby z Přerova. Po tom, co průvod došel ke slavnostně vyzdobené škole, proběhl akt slavnostního předání zahájený mnoha řečnickými proslovy. Hovořil například správce školy Petra Zapletal, okresní hejtman Oldřicha Dostál mluvící o obtížích kulturního boje českých menšin, inspektor menšinových škol Kazimír Šitavanc a Richard Fischer, který byl přivítán bouřlivým potleskem publika, apelujícího na „hraničáře“, aby zůstali pevní a svorní v národním zápase. Za žactvo obecné školy přednesla vybraná dívka a chlapec báseň a slavnostní projevy pak učinili i další hosté (za městskou radu olomouckou, sokolskou župu olomouckou a živnostenstvo Moravy).²²²

Německé obyvatelstvo se podle dobových svědectví v průběhu slavnosti skrývalo za záclonami svých domů a bytů. Jak ale na celou slavnost nahlíželo, nám může posloužit článek ve Volkswachtu, hodnotící slavnostní akt otevření nové budovy školy. Proti samotnému otevření školy se autor článku nestavěl, přiznával stejné kulturní potřeby všem národům. Spíše mu vadilo vyznění celé slavnosti a její přípravy z české strany, když české noviny, myšlen je zejména olomoucký Pozor, zahájily rozsáhlou propagační kampaň a vybízely k masové účasti na slavnosti a zaplavení „domnělého“ německého Šternberka. Jeden řečník měl mít zajímavý projev v tom smyslu, že: „Šternberk byl český a v krátké

²²¹ Koudela, Miroslav: Šternberské století 1909–2009. Část 3. První léta v Československé republice (1919–1928). In: Šternberské listy, 15. září 2009, č. 15, s. 6.

²²² Stráž Moravy, 20. října 1923, č. 1, s. 13.

době zase český bude, nebudeme spokojeni, dokud celá Evropa nebude česká“. V tomto a dalších dvou příkladech poukazoval na český šovinismus.²²³

Protože ve stavbě české školy byla umístěna škola jak mateřská a obecná, což byly dvě třídy, tak měšťanská škola, taktéž zastoupena dvěma třídami musela být jedna třída obecné školy nadále ponechána v klášteře a jedna třída měšťanské v budově německé školy na náměstí Svobody. Proto byla požadována stavba budovy i pro měšťanskou školu.²²⁴ Stavba byla zahájena přístavbou vedle obecné školy v roce 1924 a dokončena o rok později. Opět byla otevřena národní slavností, když se 1. září 1925 zahajovalo vyučování. Budova měla deset učeben, pět kabinetů, sborovnu, ředitelnu, hřiště a zimní tělocvičnu společnou s obecnou školou.

České aktivity ve městě se čile rozvíjely. V roce 1923 byl založen Sokol a Klub českých turistů. V obecních volbách v září získala česká menšina sdružená ve společné kandidátce dva mandáty v obecním zastupitelstvu, zastupiteli byli Josef Gavlas a Petr Zapletal, a jedno místo v městské radě. Starostou byl zvolen člen živnostenské strany Stefan Maly.²²⁵

Stínem v této době zůstával vztah některých německých obyvatel k české škole a novostavbě, která se brzy stala terčem výtržností a vandalství. Situace dospěla tak daleko, že v německém tisku i Volkswachtu musely být zveřejněny výzvy odsuzující tyto činy a varující pachatele před možnými následky svých činů. Po této iniciativě útoky na školu přestaly.²²⁶

Investovalo a rozvíjelo se i město. V roce 1924 byl schválen jeho zastavovací plán. Obecně prospěšným stavebním a bytovým družstvem Mein Heim bylo postaveno devatenáct nových obytných domů na Olomouckém předměstí. Ulice ve městě rozhodnutím okresní politické správy označovány česko-německými názvy, taktéž vývěsní štíty hostinců. O rok později se nechal rozšířit městský vodovod o nové zdroje a byla

²²³ Volkswacht, 11 září 1923, č. 73, s. 5.

²²⁴ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Zpráva o prohlídce obecné školy ve Šternberku z 7. prosince 1923, nezpracováno.

²²⁵ Lázníčka, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968, s. 17. Nadále nejsilnější stranou něm. sociální demokracie s 12 mandáty (2409 hl.), něm. živnostníci a nacionální strana (společná kandidátka) 11 mandátů (2307 hl.), něm. křesťanští sociálové 7 mandátů (1546 hl.), DNSAP 3 mandáty (592 hl.), komunisté 1 mandát (240 hl.). Prvním náměstkem zůstal Josef Koschatsky a druhým Dominik Willner (DCVP). Stief, Wilhelm: Geschichte der Stadt Sternberg. Thaygen-Schaffhausen 1934, s. 416.

²²⁶ V říjnu 1923 bylo tlačítko elektrického zvonku od bytu správce školy pomazáno lidským lejnem. Hromádky těchto exkrementů se měly objevovat po několika dnech před hlavním vchodem školy. Často se opakovalo i bušení do školních vrat, házení písku do oken správce školy, hulákání a zvonění elektrickým zvonkem v nočních hodinách. O těchto nepřístojnostech informována městská rada a četnictvo a následkem toho vydáno svolání odsuzující tyto projevy nesnášenlivosti. Ve Volkswachtu z 23. října 1923, č. 85 vyšel článek pod názvem Vizte vyšší kulturu, odsuzující výstřelky nenávisti proti české škole.

zahájena přeměna zrušeného hřbitova na Opavské ulici v městský park, pozdější chloubu města. Otevřelo se i nové kino Hess dnes známé pod názvem Oko.²²⁷

Otevřením budovy měšťanské školy se mohla třída obecné školy sídlící dosud v klášteře přestěhovat do budovy obecné školy. Trend vzrůstu žactva z minulých let pokračoval i nadále, proto bylo nutno otevřít 4. třídu a současně požádat o rozšíření školy na čtyřtřídní od školního roku 1925/26. Tato žádost byla povolena výnosem ministerstva školství ze 7. srpna 1925. Pro správce obecné i měšťanské školy byla rozhodnutím meziministerské rady postavena jednopatrová budova se dvěma byty o třech pokojích s příslušenstvím, která byla dokončena v létě 1926. O prázdninách 1926 byly provedeny v budově obecné školy adaptační práce a úpravami získány nové místnosti.²²⁸

V roce 1927 proběhly ve městě volby do městského zastupitelstva a Češi přes velkou nelibost Národní jednoty postavili dvě kandidátní listiny, a to pro českou národní skupinu a sociální demokracii. Obě seskupení získala po jednom mandátu, zvoleni byli Petr Zapletal za českou národní skupinu a Jan Molík za sociální demokracii. Starostou nadále zůstal Stefan Maly. Bytovou krizi ve městě zlepšilo postavení domů pro státní zaměstnance a zaměstnance tabákové továrny.²²⁹

Ve školním roce 1927/28 byla pro velký počet žáků povolena pobočka. Na konci školního roku ubylo škole dvanáct žákyň pocházejících ze smíšených manželství (zač. 175 žáků). Příčinou úbytku bylo jejich vyreklamování pro německou školu, ačkoliv žákyň navštěvovaly českou obecnou školu již pátý rok a proti rozhodnutí protestovali jejich rodiče.²³⁰

5.2 Česká menšinová škola ve Šternberku 1928–1938

V roce 1928 pořádali při příležitosti jubilejních oslav místní Češi velkolepé oslavy. Žákům bylo ve třídách řečeno pár slov o významu vzniku republiky na místní poměry a budova školy byla slavnostně vyzdobena. V předvečer svátku občané uspořádali lampiónový průvod městem, při kterém se žáci a učitelé korporativně účastnili, s projevy

²²⁷ Koudela, Miroslav: Šternberské století. Část 3. První léta v Československé republice (1919–1928). In: Šternberské listy, 15. září 2009, č. 15, s. 6–7.

²²⁸ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 84–87. Ve školním roce 1923/24 133, 1924/25 136, 1925/26 154 žáků. Po adaptaci bylo nyní k dispozici 6 učeben, kabinet, místnost pro ruční výchovné práce, kancelář a kabinet.

²²⁹ Lázníčka, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968, s. 18–19. Zvítězili něm. sociální demokraté s 12 mandáty (2669 hl.) před něm. křesťanskými sociály s 8 mandáty (1556 hl.), živnostníky s 6 mandáty (1351 hl.). DNSAP s 4 mandáty (721 hl.) a DNP s komunisty po 2 mandátech (shodně 510 hl.).

²³⁰ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, nestránkováno.

přednosta Oldřicha Dostála a správce obecné školy Petra Zapletala) u budovy okresního úřadu. V den svátku za účasti žáků započaly oslavy českou bohoslužbou ve farním kostele.²³¹ Před polednem se konala společná akademie žáků obecné a měšťanské školy ve dvoraně Národního domu a dopoledne byla slavnostně zasazena lípa svobody. Večer se oslavy zakončily divadelním představením.

Od školního roku 1929/30 byla škola výnosem ministerstva školství z 20. října 1929 rozšířena na pětitřídní. Ve stejný rok si obecná škola připomínala společnou oslavou s měšťanskou školou desetileté výročí založení. 1. března 1930 byla ve Lhotě otevřena v pronajaté místnosti mateřská škola. Protože budova obecné školy byla na hranici svých kapacitních možností, uvažovalo se o nadstavbě, kterou by se získaly tři třídy a kabinet. Rovněž to platilo o budově měšťanské školy, ke které měla být provedena přístavba a budovy obou škol měly být spojeny koridorem, jak tyto úpravy doporučoval ministerstvu školství inspektor menšinových škol ve stavebním plánu na rok 1930. Tyto plány, ale nebyly až do roku 1938 realizovány.²³²

Výročí 80. prezidentových narozenin bylo oslaveno českou menšinou ve dnech 6. až 9. března lampiónovým průvodem, kterého se měli zúčastnit i němečtí dělníci z tabákové továrny, avšak jejich účast byla nízká a zástupce Schlossnikel zdůrazňoval hlavně úctu k prezidentově stáří. Oslava proběhla uvedením divadelního představení, hudebním koncertem a slavnostní akademií českých škol. Vedení města uspořádalo v Saxingerově kině hudební koncert s projevem městského radního. Vše proběhlo bez zahrání československé hymny, a možná právě kvůli tomu byla akce i projev hodnoceny jako chudé a chladné. Neuspěl ani návrh Petra Zapletala v městské radě na počest Masaryka přejmenovat Splavní ulici.

V prosinci 1930 se konalo sčítání obyvatel, které potvrdilo mírný vzrůst české menšiny. Ve městě žilo tisíc tři sta čtyřicet šest českých obyvatel z celkového počtu dvanácti tisíc sedmi set šedesáti. Německé obyvatelstvo tedy čítalo jedenáct tisíc sto sedmdesát osm občanů. Sčítání potvrdilo oproti roku 1910 mírný pokles počtu

²³¹ Láznička, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968, s. 19. Když představitelé menšiny jednali o uspořádání slavnostní bohoslužby ve farním kostele s německým děkanem Kohlichem stavěl se k ní odmítavě, Čechů chodí do kostela málo – a snad by – ó, hrůzo! nechtěli v chrámu Páně zpívat svou strašnou píseň Hrom a peklo...?

²³² SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Stavební plán na rok 1930 č. j. 10.032/30, s. 14, nezpracováno.

obyvatelstva, což znamenalo úbytek osmnácti set obyvatel. Na město začala doléhat postupující světová hospodářská krize.²³³

Ta na něj dopadla s velkou silou, začala růst nezaměstnanost, rozpad nepřežily některé zbývající textilky a propouštěla i tabáková továrna. Od roku 1931 musely být obnoveny nouzové práce a vyživovací akce. Obecní volby v roce 1931 prokázaly úspěch nacionální propagandy u německých obyvatel. Češi si své pozice udrželi, obě kandidátky, tedy česká národní skupina a sociální demokracie, získaly po jednom mandátu, a do městské rady byl zvolen sociální demokrat Jan Doležel. Starostou byl zvolen křesťanský sociál Robert Mussill.²³⁴

Za vzrůstu nacionální propagandy, využívající hospodářskou krizi se opět objevily útoky proti české škole. V předvečer státního svátku 27. října 1932 znečistil neznámý pachatel barvou reliéf Jana Amose Komenského na obecné škole a současně lidským lejmem pomazal elektrický zvonek. Městská rada a německé obyvatelstvo tyto skutky odsuzovali.²³⁵

Život obecné školy probíhal ve stejných kolejích jako doposud. Na škole se ustavilo rodičovské sdružení, žákovská knihovna se mohla pochlubit hojnými výpůjčkami žáků a žáci také celoročně spořili peníze.²³⁶

Díky odkoupení pozemků odborem Národní jednoty na území Lhoty od země Moravskoslezské před ústavem pro choromyslné vzniklo šestnáct rodinných domků. O rok později, 25. června 1933, se ve Šternberku konal župní slet sokolů pod heslem Pro brannost národa. V obecné škole bylo ubytováno při této příležitosti na osm set školou povinných hochů.²³⁷ Při třináctiletém výročí vzniku republiky se poprvé konala společná česko-německá oslava za hojné účasti obyvatelstva lampiónovým průvodem městem s uvítacím prolovem starosty Roberta Mussilla ve vyzdobeném a osvětleném městě. Za

²³³ Koudela, Miroslav: Šternberské století 1909–2009. Část 4. Šternberk v době hospodářské a politické krize (1929–1938). In: Šternberské listy, 30. září 2009, č. 16, s. 9–10.

²³⁴ Obecní volby vyhrála něm. soc. demokracie s 12 mandáty (2681 hl., +19 hl.), ale další umírněné strany utrpěly velké ztráty: DCVP 7 mandátů (1443 hl., -113 hl.), živnostníci 2 mandáty 577 hl. (-774 hl.). Významně posílily negativistické strany DNSAP 7 mandátů (1581 hl., +860 hl.), DNP 3 mandáty (606 hl., +96 hl.) a komunisté 3 mandáty (653 hl., +143 hl.). Prvním náměstem opět Koschatsky a druhým zástupce DNSAP. Litovelský, Šternberský a Šumperský kraj, 2. října 1931, č. 43, s. 4 a 13. ledna 1932, č. 46, s. 4.

²³⁵ Litovelský, Šternberský a Šumperský kraj, 4. listopadu 1932, č. 45, s. 3.

²³⁶ Ve školním roce 1930/31 připadalo na 1 žáka průměrně 14 přečtených knih, 68 žáků všech tříd uspořilo za rok 6 638 Kčs.

²³⁷ Lázníčka, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968, s. 21. Průvodu městem se účastnilo 3000 krojovaných sokolů, na cvičišti se vystřídalo 2000 cvičenců. Počátek 30. let byl ve znamení rozvoje českého sporu pod hlavičkou Sokola, vznikly nové odbory – lyžařský, tenisový, bruslařský. Za tabákovou továrnou bylo koupeno hřiště a vybudovány tenisové kurty. V roce 1932 založena katolická tělocvičná jednota Orel.

německou stranu pronesl projev sociální demokrat Rudolf Zischka a za českou správce obecné školy Petr Zapletal.²³⁸

Poměry panující v české menšině nebyly ideální, alespoň podle pesimistického hodnocení správce obecné školy Petra Zapletala, který odsuzoval posuzování veřejné práce ne podle její kvality, ale podle toho zda je činovník té či oné strany, náboženství nebo třídy, což neprospívalo české věci. Na druhou stranu větší nepříznivý dopad na českou menšinu měla hospodářská krize.

V roce 1934 byla od 18. září slavnostně otevřena, prozatím v pronajaté místnosti expozitura obecné školy ve Lhotě. Na konci školního roku 1934/35 měla patnáct dětí. V roce 1934 byl z výtěžku sbírky a půjčky pro obecnou školu koupen radiopřijímač a rozhlas byl zaveden ve třech učebnách. První významnější událostí, při které mohl být radiopřijímač využit, byla volba prezidenta republiky, jejíž průběh žáci pozorně poslouchali, stejně jako v roce 1937, kdy poslouchali přenos z pohřbu prvního Československého prezidenta T. G. Masaryka. V roce 1935 se událo pro českou menšinu několik stěžejních událostí. Ve školské oblasti to bylo v září otevření nové budovy expozitury obecné školy ve Lhotě pro 1. až 3. ročník postavené odborem Národní jednoty, nákladem 165 000 Kčs.²³⁹ V budově byla umístěna i mateřská škola. Pro školní rok 1935/36 nastoupilo do expozitury ve Lhotě třináct dětí. Ústřední matice školská otevřela ve Šternberku po prázdninách roku 1935 české gymnázium. Inspektor menšinových škol Kazimír Šitavanc, narozený roku 1889, oblíbený a mezi učiteli neobyčejné autoritativní, 16. dubna 1935 v Brně neočekávaně zemřel. Už od 1. dubna ho zastupoval inspektor Rudolf Pelíšek. Jako jeho nástupce zvolili 1. září Josefa Jahodu.

Vzhledem k tíživé hospodářské situaci vydalo předsednictvo okrsku Národní jednoty pro Šternbersko a Uničovsko i v roce 1935 výzvu, aby i tento rok odbory omezily pořádání plesů a zábav na minimum.²⁴⁰ Atmosféra ve městě zůstávala napjatá, při volbách do poslanecké sněmovny, senátu a okresních i zemských zastupitelstev se projevil drtivý vzestup hlasů pro SdP. Od 30. listopadu roku 1937 byla ve městě umístěna stanice státní policie. Do penze odešel dlouholetý okresní hejtman Oldřich Dostál, zastávající svoji funkci od roku 1920. Do myšlenek Čechů se začala vkrádat nejistota.

²³⁸ Tato slavnost ukázala sblížení demokraticky smýšlejících Němců s českou menšinou na obranu republiky proti nacionální propagandě DNSAP, DNP a později SdP, která pokračovala společnými účastmi na dalších akcích. V roce 1934 po znovuzvolení prezidenta Masaryka uspořádaly večer obě národnosti ve městě lampiónový průvod za doprovodu městské kapely, zakončený státní hymnou.

²³⁹ Údaje o finančním nákladu se liší. Přidržuji se údaje převzatého z inspektorátu.

²⁴⁰ Litovelský, Šternberský a Šumperský kraj, 11. ledna 1935, č. 2, s. 4.

Rok 1938 znamenal poslední rok menšiny ve Šternberku. Prvního května se za účasti českého a zejména německého obyvatelstva konala ve Šternberku poslední manifestace na obranu demokracie. Ve městě byla od 21. května (odvolána 6. června) umístěna vojenská pohotovost ubytovaná v Národním a Dělnickém domě i v českých školách. Volby do městského zastupitelstva skončily vítězstvím SdP, Češi se sdružili do společné kandidátky a získali 3 mandáty. Do Mnichova, který zpečetil osud města a české menšiny až do obsazení německým vojskem 9. října, které s nadšením přivítala většina obyvatel města, scházelo jen několik týdnů.²⁴¹

Česká škola početně stagnovala, zatímco v letech 1930/31 a 1931/32 mívala kolem sto osmdesáti žáků, v letech 1936/37 klesl počet žáků na sto sedmdesát pět (z toho expozitura 19) a v roce 1937/38 klesl počet žáků na sto padesát devět (expozitura 18). Ve škole fungovala žákovská samospráva a každá třída si vedla svou „kroniku“ sestavovanou z novinových výstřižků. Už v roce 1931 mohli v obecné škole konstatovat, že problémy se znalostí vyučovacího jazyka objevující se na počátku 20. let u dětí pocházejících ze smíšených rodin (i českých rodičů) se neobjevují. „Dnes není v celé škole jediného dítěte, i z manželství smíšených, které by neovládalo vyučovacího jazyka“.²⁴² Hojně se využívalo školního rozhlasu a poslechu jeho pořadů. I přes nedostatek vyučovacích pomůcek se stávajících používalo co nejčastěji jako názorných pomůcek pro pochopení vyučovací látky. Vůbec zdejší učitelé dbali, aby drželi krok s moderními pedagogickými metodami ve výuce a neustále si zvyšovali svoji kvalifikaci pomocí různých vzdělávacích kurzů. Vzhledem k ohrožení republiky se i na škole pořádaly branné vycházky a učitelé se účastnili kurzů brannosti. Čeští učitelé ve Šternberku se za dobu existence obecné školy ukázali jako obětaví pracovníci a dostali tak velkým požadavkům kladených na menšinové učitele. Zejména dlouholetý správce obecné školy Petr Zapletal byl důsledným, náročným a nesmlouvavým učitelem, respektovaným žáky, kteří s vděčností vzpomínali, že z vědomostí nabytých v obecné škole vycházeli v dalším studiu. Velký důraz kladl na tělesnou zdatnost, ke které vedl i svoje žáky. K jeho dalším aktivitám se řadí jeho dlouholeté předsednictví odboru Národní jednoty a také to, že se stal radním, i když podle vzpomínek jeho dcery se „z úterních schůzí městské rady vracíval často nespokojený až

²⁴¹SdP získala 27 mandátů, německá sociální demokracie 6. Do městské rady zvoleno 7 členů SdP, 1 zástupce sociální demokracie a české skupiny. Starostou zvolen inž. Pauler, prvním náměstkem F. Beier (SdP), druhým sociální demokrat Rudolf Zischka. Litovelský, Šumperský, Šternberský kraj, 1. července 1938, č. 27, s. 5.

²⁴²Zpráva Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1931. Olomouc 1932, s. 40.

znechucený“. Učitelství sbor na škole se ve většině volného času plně angažoval v ochotnickém a hudebním odboru Národní jednoty a v kulturní i osvětové činnosti.²⁴³

5.3 České menšinové školství v letech 1918–1928

Na počátku října 1919 byla Okresní školní radou Olomouc–venkov na žádost zdejších Čechů ve Stádle otevřena česká jednotřídní menšinová škola. Zřízení školy schválila zemská školní rada v Brně až dodatečně, výnosem ze dne 28. března 1920. Je pochopitelné, že německá samospráva obce nebyla touto skutečností vůbec nadšena, ale i přes pokusy odvrátit její zřízení se s tím musela smířit.

Zvláště v případě této obce můžeme ukázat urputný a svým způsobem i typický boj o obecní samosprávu mezi Čechy a Němci. První průlom do čistě německého hájemství znamenaly obecní volby v roce 1909, kdy místní Čechové poprvé vstoupili do voleb se svou kandidátkou. Němci, aby si alespoň zdánlivě udrželi své pozice, najmenovali dvacet šest čestných občanů. Po roce 1910 pak obec ztratila převážně německý ráz a mírnou početní převahu získali Češi. Přesto zde byla roku 1911 zřízena s podporou Schulvereinu expositura lužické školy a současně pro ni byla postavena nová školní budova. Ta mívala přibližně čtrnáct žáků.²⁴⁴

Při založení Sudetenlandu zůstala obec neutrální a zaujala vyčkávací taktiku. Představitelé Okresního národního výboru se po návratu z právě obsazeného Šternberka (18. prosince 1918) a po svolání místního obecního zastupitelstva dožadovali, aby se místním Čechům dostalo spravedlivého zastoupení předáním poloviny míst v obecním zastupitelstvu, jednání však nevedlo k dohodě. Výsledkem neústupnosti německého vedení obce bylo v konečném důsledku to, že okresní politická správa ve Šternberku začala jednat o připojení obce k Moravské Huzové. Výsledek nebylo těžké odhadnout, neboť Moravská Huzová dlouhodobě podporovala českou menšinu ve Stádle. Jeho občané podpořili připojení obce na valné hromadě odehrávající se 30. března 1919. Tímto aktem se připojení stalo realitou, nad kterou nemohly nic změnit ani námitky obecního výboru Stádlu, ačkoliv ho na určitý čas pozdržely. Zbývá dodat, že obecní zastupitelstva v Moravské Huzové a Stádle byla z důvodu spojení obcí rozpuštěna a do vypsání

²⁴³ Hlůzová, Vlasta (ed.): Vzpomínání na školu. Almanach k 80. výročí českého školství ve Šternberku. ZŠ Dr. Hrubého 2, Šternberk 1999, s. 9–10 a 16.

²⁴⁴ SOKA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 1–3.

komunálních voleb řídil obecní záležitosti vládní komisař a správní komise ze zástupců Moravské Huzové, Benátek a Stádlu.²⁴⁵

Proces připojení Stádlu probíhal současně se zřízením české menšinové školy. V té bylo při zápisu přihlášeno třicet jedna žáků, z toho třináct českých žáků navštěvujících doposud německou školu v Lužicích. Protože se nenašla pro českou školu v obci vhodná místnost, musela být prozatímně umístěna v německé škole. Aby při soužití obou škol nevznikaly organizační obtíže, bylo zavedeno od 1. listopadu 1919 střídavé polodenní vyučování (půl dne Němci, půl dne Češi). Dosavadní situace však netrvala příliš dlouho, neboť německá obecná škola byla výnosem zemské školní rady v Brně ze dne 20. ledna 1920 pro nepatrný počet žáků zrušena.²⁴⁶ Je nevyvratitelné, že počet dětí navštěvující expozituru měl několik let klesající tendenci. Jestliže na začátku roku 1917/18 navštěvovalo školu dvacet osm žáků, na začátku roku 1918 se ve škole učilo pouhých osmnáct z nich. V době rušení ji navštěvovalo už jen třináct žáků. Slábnoucí expozitura si navíc pro udržení své existence brala k výchově vídeňské sirotky.²⁴⁷

Na zrušení německé školy se poukazovalo i v interpelaci německých poslanců ministru školství z 22. června 1922, v níž se vyčítalo okresní politické správě ve Šternberku, že utiskuje německou obecnou školu v Lužicích. V souvislosti se Stádlem jí dává za vinu kromě zrušení zdejší školy i snahu o zbavení jejího německého rázu přičleněním obce k Moravské Huzové. Vyvrcholením těchto snah pak mělo být vyvlastnění školní budovy koncem roku 1919 „bez náhrady německým spolům, které měly smluvně zajištěné právo na odškodnění, pro českou menšinovou školu a žáci přikázáni mateřské škole v Lužici“. Dále „bylo dalších 16 dětí z německé lužické školy vyloučeno a přikázáno české menšinové škole ve Stádle, mezitím také děti ze smíšených manželství, které nerozuměly ani slova českého a jichž mateřským jazykem jest ještě dnes němčina, ač od toho opatření uplynula skoro dvě léta“.²⁴⁸ V odpovědi ministra školství na tuto interpelaci byla zcela po právu zpochybněna objektivnost udaných informací o německém rázu Stádlu a v případě

²⁴⁵ Koudela, Miroslav: Paměti obce Moravské Huzové, Benátek a Stádlu. Danal Olomouc 1999, s. 45. Obecní zastupitelstva byla rozpuštěna výnosem Zemské politické správy v Brně ze dne 23. listopadu 1919.

²⁴⁶ Toto datum, které uvádí i školní kronika ve Stádle, lze považovat za správné i proto, že ho uvádí i ministr školství Rudolf Bechyně v odpovědi na interpelaci 23. října 1922. Školní kronika německé školy v Lužicích uvádí datum zrušení 22. prosince 1919.

²⁴⁷ SOkA Olomouc, školní kronika německé obecné školy v Lužicích 1907–1925, s. 135–143. Tento údaj uvádí i Koudela, Miroslav: Paměti obce Moravské Huzové, Benátek a Stádlu. Danal Olomouc 1999, s. 46. Kronika obecné školy ve Stádle uvádí 12 žáků.

²⁴⁸ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online] Tisk 3780/XI. Interpelace poslanců doktora Schollicha, Pittingera, doktora W. Feierfeila, Simma, doktora Kafky a druhů ministři školství a národní osvěty o utiskování německé obecné školy v Lužici, okrese šternberském na Moravě. [cit. 26. srpna 2009]. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3780_02.htm>

školy odpovězeno s tím, že německá expozitura měla vždy malý počet dětí i přes značnou podporu Schulvereinu poskytovanou rodičům „Českých dětí bylo ve Stádle vždy více než německých, proto zřízena byla v místě česká škola, dočasně umístěná v budově německé školy (...) České děti z Lužice počaly dílem navštěvovati nově zřízenou českou školu ve Stádle, dílem docházely i nadále do německé školy v Lužici“. Vyloučení šestnácti dětí z německé školy nebylo násilným aktem, ale bylo podloženo platnou legislativou zemského zákona z 27. listopadu 1905, č. 4 ex 1906.²⁴⁹

Po zrušení expozitury a připojení obce k Moravské Huzové byla škola umístěna v budově zrušené německé expozitury, a díky ochotě Moravské Huzové propůjčena bezplatně. Budova měla jednu učebnu, kabinet, kuchyni a dvě světnice. K budově dále patřila letní tělocvična, školní zahrada o rozloze dva ary a nechyběla učitelská a žákovská knihovna.²⁵⁰

Stav školní budovy postavené v roce 1911 byl vyhovující, přesto se musely před začátkem školního roku 1920/21 v učebně a kabinetu položit nové podlahy, protože ty stávající byly zdevastované od dřevomorky. Oprava zasáhla do harmonogramu školního roku, poněvadž pro dokončení v předpokládaném termínu chyběl dostatek pracovníků. Školní rok tak začal místo 1. září až 13. září a zameškané vyučovací hodiny byly v jeho průběhu postupně nahrazovány. Do české školy docházelo z Lužic už dvacet dva dětí, což byla většina, ale některé české děti nerozhodnutých rodičů zůstávali v německé škole v Lužicích. Z tohoto důvodu bylo proto přípisem okresní politické správy ve Šternberku správě německé školy přikázáno, aby děti české národnosti byly vyškoleny a z matriky vymazány. Třináct dětí českých rodičů, nebo rodičů, kde byl české národnosti alespoň otec, tak přešlo do Stádlu, i když vůbec neovládaly český jazyk.²⁵¹

Po vzniku státu se změny začaly dotýkat i sousedních Lužic. Česká menšina zažádala o povolení zřídit českou školu. Samospráva obce byla v německých rukou. Při sčítání v roce 1921 se k československé národnosti hlásilo sto osmdesát osm a k německé tři sta padesát čtyři obyvatelé.²⁵² V obci bylo pro českou školu napočítáno čtyřicet dva dětí a pro její možné umístění se podle Národní jednoty nabízel dům č. 4 starosty Vincence Slámy,

²⁴⁹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online] Tisk 3847/IV. Odpověď ministra školství a národní osvěty na interpelaci poslance doktora Schollicha a jeho o utiskování německé obecné školy v Lužici, okrese šternberském na Moravě. [cit. 26. srpna 2009]. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3847_01.htm>

²⁵⁰ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Matriky škol, Stádlo, nezpracováno.

²⁵¹ SOKA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 4.

²⁵² Bartoš, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III., Profil Ostrava 1972, s. 257.

jak bylo uvedeno v žádosti o zřízení školy.²⁵³ Zřízení menšinové školy bylo povoleno výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze 4. března 1921. Navrhované umístění nebylo vhodné, jak prokázalo komisionální šetření, a protože se nenašly v obci žádné jiné vhodné prostory, musela se škola prozatím umístit do budovy německé školy. Jelikož měla budova německé školy jen dvě třídy, byla menšinové škole dána k dispozici místnost, kterou pro vyučování využívala 1. třída německé školy. Umístění menšinové školy v budově německé se neobešlo bez kritik ze strany německých obyvatel. Proti jednání okresní politické správy ve Šternberku se v případě interpelace německých poslanců na ministra školství poukazovalo na postup komise provádějící v srpnu 1921 šetření v obci a na její malou vůli najít pro učitele a českou menšinovou školu vhodných místností, přestože při dobré vůli členů komise se mohla upravit nějaká místnost či postavit školní budova. Zejména se autoři interpelace pozastavovali nad tím, že byla pro českou školu vyvlastněna okresní politickou správou 25. října 1921 na příkaz zemské školní rady učebna „se sotva 30 dětmi a německá dvoutřídní škola s 80 dětmi byla nucena vyučovati v jedné učební síni, polodenně od osmi hodin do půl jedné a od půl jedné do půl páté.“²⁵⁴

Nedostatek vůle komise pro snahu najít v obci vhodné prostory s veškerou rozhodnutí v odpovědi odmítl ministr Bechyně s tím, že tímto neutrpěla německá škola žádné újmy, i když si je vědom toho, že situace není ideální, jedná se o prozatímní řešení až do plánované stavby budovy pro českou školu, kterou hodlá ministerstvo navrhnout v příštím roce (1923). Současně k umístění české školy dodává, že jiné řešení „nemohla komise znalců doporučiti, jednak pro nevhodnost navržených místností, jednak pro nepoměrně vysoké adaptační náklady“.²⁵⁵

Vyučovat se začalo v české škole 1. listopadu se třiceti šesti žáky.²⁵⁶ Materiální vybavení bylo v počátcích skrovné, a to ještě díky příspěvím českých škol v Moravské Huzové a Stádle, které půjčily nářadí a nejnnutnější pomůcky. Správcem školy byl ustanoven Alois Pospíšil. Někteří němečtí obyvatelé obce se nechtěli smířit s umístěním

²⁵³ SOkA Olomouc, fond: Okresní úřad Olomouc-venkov, presidiální spisy, č. j 230. Zřízení české menšinové školy v Lužici, žádost Ústředního výboru Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci z 6. května 1921.

²⁵⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online] Tisk 3780/XI. Interpelace poslanců doktora Schollicha, Pittingera, doktora W. Feierfeila, Simma, doktora Kafky a druhů ministroví školství a národní osvěty o utiskování německé obecné školy v Lužici, okrese šternberském na Moravě. [cit. 26. srpna 2009]. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3780_02.htm>

²⁵⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online] Tisk 3847/IV. Odpověď ministra školství a národní osvěty na interpelaci poslance doktora Schollicha a jeho o utiskování německé obecné školy v Lužici, okrese šternberském na Moravě. [cit. 26. srpna 2009]. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3847_01.htm>

²⁵⁶ SOkA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola v Lužicích, inv. č. 1., třídní katalog 1921/22. Třídní katalog udává na začátku školního roku 33 žáků (17 chlapců a 16 dívek), na konci 26 (13 chlapců a dívek).

české školy v budově školy německé, a proto přemluvili správce lichtensteinského dvora Růžičku (parcelace velkostatku ještě neproběhla), aby místnost za vesnicí propůjčil české škole. Správce nepožívající za své chování k české menšině příliš respektu svolil a nabídnul místnost vhodnou pro potřeby školy. Obecní výbor poslal okresní politické správě ve Šternberku žádost, kde potřebu české školy uznával. Jenže správce školy, který byl okresní politickou správou pověřený, aby prohlédl a posoudil způsobilost místnosti, v jejím průběhu v doprovodu starosty Slámy (1918–1945) seznal, že je pro umístění české školy nezpůsobilá a nedůstojná. To znamenalo, že česká škola nadále zůstávala v budově německé školy.²⁵⁷

Otevření české školy v Lužici ovlivnilo sousední menšinovou školu ve Stádle, kterou ve školním roce 1921/22 navštěvovalo čtyřicet sedm dětí. Po zřízení školy v Lužicích jich ve Stádle zůstalo pouhých čtrnáct, ostatní žáci docházející na zdejší školu z Lužic byli vyškoleni.²⁵⁸ Největší problém čekající na své řešení představovala otázka stavby budovy pro českou školu, protože umístění dvou škol v budově disponující pouze dvěma učebnami zavdávalo prostor pro spory a třenice mezi německým a českým obyvatelstvem.

Podobně jako v Lužicích i v Mladějovicích existovala česká menšina, avšak nepoměrně menší. Mladějovice byly obcí s německou většinou, jak prokázalo i sčítání lidu v roce 1921. Při něm bylo v obci napočítáno padesát čtyři Čechů a pět set dvacet pět Němců. Obecní samospráva byla zcela německá.²⁵⁹

I v Mladějovicích požádala česká menšina o zřízení menšinové školy. Pro podporu jejího zřízení se pořádal soupis českých dětí v obci a v okolních Krakořicích, Řídeči a Babicích. V těchto okolních vesnicích ležících ve vzdálenosti nejvýše tří kilometrů od Mladějovic bylo napočítáno čtyřicet osm dětí. Žádost navrhovala umístit českou školu do neobydleného statku s č. 31 patřícímu Janu Richtrovi, jenž bydlel ve Šternberku formou pronájmu nebo vyvlastněním.²⁶⁰

Škola byla zřízena výnosem ministerstva školství ze dne 12. ledna 1922.²⁶¹ Poté, co se o plánech zdejší menšiny dozvěděla německá strana, snažila se na rodiče zapsaných dětí, u nichž si nebyla jistá jejich národností, vykonávat nátlak, aby své děti do české školy

²⁵⁷ Zpráva o činnosti Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1921. Olomouc 1922, s. 31–32.

²⁵⁸ SOkA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 5.

²⁵⁹ Bartoš, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III., Profil Ostrava 1972, s. 258.

²⁶⁰ SOkA Olomouc, fond: Okresní úřad Olomouc–venkov, presidiální spisy, č. j 231. Zřízení české menšinové školy v Mladějovicích, žádost Ústředního výboru Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci. Žádost uvádí 49 dětí.

²⁶¹ SOkA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Matriky škol, Mladějovice, nezpracováno.

neposílali. Tlak na rodiče se vyplatil, o čemž svědčí, že při zahájení vyučování 1. května 1922, kdy bylo do školy zapsáno jen devět dětí. Tlak na rodiče vycházel z hospodářského a sociálního postavení české menšiny, která se skládala z dělníků, nádeníků a poddruhů, kteří byli existenčně závislí na svých německých zaměstnavatelích. Proto Národní Jednota požadovala co nejdříve provedení pozemkové reformy, aby česká menšina získala půdu a zbavila se závislosti na německých zaměstnavatelích. To, že tato tvrzení nebyla přehnaná, dosvědčuje podle správce školy Klementa Introviče příhoda ilustrující tísnivou atmosféru v české menšině: „nyní, když s některým (Čechem) mluvím na návsi, úzkostlivě se ohlíží, zda ho někdo nevidí a při nejbližší příležitosti se vytrhne a odchází“.

Na počátku školního roku 1922/23 bylo do školy zapsáno třináct dětí a německý nátlak na rodiče se měl opakovat. Jako v předešlých případech Stádlu a Lužic se i zdejší česká škola musela prozatímně umístit do budovy německé školy, ve které se dnes nachází kulturní dům. To rozhodně neposílilo dobré vztahy v obci i proto, že se vyučovalo střídavě. V 1. třídě německé školy, s níž se česká škola dělila o učebnu, se vyučovalo dopoledne, kdežto děti školu navštěvovali odpoledne. Z toho vyvěral další problém, neboť se odpolední vyučování v zimních měsících, kdy se začalo stmívat už před čtvrtou hodinou, ukázalo jako nevhodné. Správce školy proto z těchto důvodů navrhoval, aby se pro českou školu zabavily dvě místnosti ve zdejším mlýně, které by sloužily jako třída a kabinet, popřípadě byt učitele. Tento požadavek se podařilo brzy zrealizovat.

Odvracenou stranou soužití české školy s německým okolím a školou, bylo každodenní napadání dětí navštěvující českou školu německými vrstevníky. České děti byly vyprovázeny sprškou kamení a klacků, takže do školy chodili „zbité, odřené a zkrvácené“. Situace se ještě zhoršila na počátku školního roku 1922/23, kdy byl kamením a posměšnými či hanlivými nadávkami napaden i správce školy. Vyvrcholením napjaté atmosféry se stal útok na paní vedoucí svoji dceru do školy a protože s ní mluvila česky, všiml si jí tříadvacetiletý německý výrostek, „vyběhl s nadáváním „die böhmische Sau“, počal ji ždouchat, políčkovat a hodil ji do příkopu“. Zakročít a zatknout pachatele muselo četnictvo. Pro zklidnění situace a zabránění dalším útokům proti české menšině docházeli po dobu čtrnácti dnů do Mladějovic četníci, jejichž přítomnost pomohla uklidnit „horké“ hlavy a zabránila dalšímu vyhrocení situace.²⁶²

Počátek 20. let znamenal pro české menšinové školství významný pokrok, vezmeme-li v úvahu, že do převratu zde neexistovala žádná česká škola. Nepočítáme-li školu ve

²⁶² Stráž Moravy, 22. října 1922, č. 2, 33–34.

Šternberku, tak byly v průběhu tří let založeny tři menšinové školy ve Stádle, Lužicích a Mladějovicích. Z hlediska materiálního měla nejlepší pozici škola ve Stádle, a to nejen díky tomu, že sídlila ve vlastní budově. Česká škola v Mladějovicích byla umístěna ve zdejším mlýně, ale pro vzrůstající počet žáků, kterých od roku 1923 do roku 1926 přibývalo deset, kapacitně nevyhovovala, a pro nedostatek místa muselo být několik žáků přiděleno do české školy v Újezdě. Navíc umístění ve mlýně nebylo bezpečné, zvláště z hlediska požární ochrany. Z těchto příčin bylo nutné přikročit ke stavbě školní budovy, pro kterou byl již zakoupen pozemek. V Mladějovicích probíhala v tuto dobu i pozemková reforma, která významně početně i hospodářsky posílila českou menšinu.²⁶³

Česká škola v Lužicích sice stále sídlila v budově německé školy, ale se stavbou budovy se počítalo v nejbližší době. Vzestup žactva se narodil od Mladějovic tak razantně neprojevil, počet žáků se ve Stádle pohyboval kolem sedmnácti žáků a v Lužicích mírně stoupal. Pozemková reforma proběhla pro Čechy v Lužicích příznivě a parcelace lichtensteinského velkostatku posílila jejich hospodářské postavení. Zejména propachtování zbytkového velkostatku o rozloze 102 hektarů v Lužicích Gustavu a Františkovi Frištenským přivádějících si sebou české pracovníky se ukázalo jako velká posila. Půdu o výměře přes dvacet hektarů dostalo celkem dvanáct uchazečů. V jejich osobách našla česká menšina velké podporovatele činnosti Národní jednoty. To platilo především v případě Františka, který byl předním hospodářským odborníkem, předsedou šternbersko-uničovského okrsku a finančním podporovatelem českých menšin.²⁶⁴

Vztah českých menšin a německých spoluobčanů se pomalu zlepšoval, i když se při oslavách dne Svobody vyskytovaly občasné incidenty svědčící o opaku. Při oslavě jmenovaného svátku v roce 1925 ve Stádle nechal vozit bývalý německý starosta a rolník Polzer močůvku na pole, a byl za toto „znevážení“ udán četníkům.²⁶⁵

Po převratu se v Domašově nad Bystřicí začaly podnikat kroky ke zřízení české školy. Při sčítání v roce 1921 se hlásilo k československé národnosti třicet devět a k německé

²⁶³ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Zpráva o prohlídce školy v Mladějovicích z 9. ledna 1925, nezpracováno. Pozemková reforma zahájena v roce 1923 parcelací Lichtensteinského Mladějovického dvora. 17 přidělců získalo přes 231 hektarů půdy a zbytkový statek s rozlohou kolem 73 hektarů získal Vlastimil Nedoluha. Následkem toho vznikla Horní kolonie o 7 rolnických usedlostech, v roce 1926 postavena Dolní kolonie o 6 usedlostech. Stráž Moravy, 24. března 1929, č. 7, s. 115.

²⁶⁴ Kovářová, Stanislava – Vymětalová Karla – Procházková, Pavlína: Paměti obce Lužice. OÚ Lužice 2002, s. 34.

²⁶⁵ SOKA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 16.

jedenáct set deset obyvatel. Česká menšina se skládala především ze železničních zaměstnanců a dělníků, dojíždějících za prací většinou mimo obec.²⁶⁶

Hnacím motorem snah o zřízení školy byl železniční zaměstnanec Adolf Freund, jehož děti pro špatné vlakové spojení musely chodit do německé školy. Svoje úsilí spojil s německou sociální demokracií, v níž byli sdruženi čeští železniční zaměstnanci jejich úsilí dospělo tak daleko, že dokonce i někteří němečtí rodiče chtěli své děti zapsat do předběžného soupisu. Na počátku roku 1924, kdy se vykonal předběžný soupis, v něm figurovalo dvacet osm jmen. Přesný seznam přihlášených dětí s podpisy rodičů byl odevzdán inspektorovi Kazimíru Šitavancovi, který společně s Ústředním výborem Národní jednoty konal pro zřízení školy další kroky. Brzy nato bylo na základě výnosu okresní správy politické ve Šternberku z 18. září 1924 konáno komisionální šetření, které jako vhodné umístění doporučilo budovu prázdninové osady města Olomouce č. 167 stojící poblíž obce. Stejně tak se doporučovalo provést na budově menší technické úpravy. Škola byla zřízena výnosem ministerstva školství ze dne 8. října 1924 a současně při ní bylo systemizováno učitelské místo. Škola měla být otevřena 1. prosince, ale z důvodu opoždění povolení potřebného nákladu ze strany zemské správy politické začaly adaptačních práce později,

a tak bylo otevření přesunuto na 11. ledna 1925. Účastnili se okresní hejtman Oldřich Dostál, starosta Olomouce a předseda Národní jednoty Richard Fischer, senátor Felix Časný, inspektor Kazimír Šitavanc a další zástupci menšin.²⁶⁷

Do české školy nastoupilo celkem dvacet tři žáků, počítáno včetně přecházejících z německé školy. Prvním učitelem a správcem školy byl ustanoven Ludvík Štindl, který byl ubytován v domě č. 198 v bytě s kuchyní a dvěma světnicemi. Škola se po celý školní rok doplňovala potřebným vybavením a školními pomůckami. Žáci měli navíc po celý školní rok veškeré psací a kreslicí pomůcky a učebnice zdarma. Ve školním roce 1925/26 nastoupilo do školy dvacet jedna žáků.²⁶⁸

Na konci podzimu 1925 docházelo k prvním krokům zřízení české školy v Babicích. Při sčítání v roce 1921 se v Babicích k československé národnosti hlásilo čtyřicet čtyři a k německé čtyři sta šedesát obyvatel. Obecní samospráva byla v německých rukou a česká menšina sestávala z drobných rolníků, domkařů, dělníků a železničních zřízenců. České děti před zřízením zdejší školy docházeli do české školy v Mladějovicích. Největší podíl na

²⁶⁶ SOkA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Matriky škol, Domašov nad Bystřicí, nezpracováno.

²⁶⁷ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Domašov nad Bystřicí, školní kronika 1925–1953, s. 12–13.

²⁶⁸ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Domašov nad Bystřicí, školní kronika 1925–1953, s. 13.

snahách o zřízení české školy a „aranžérem“ pozemkové reformy²⁶⁹ byl správce školy v Mladějovicích Josef Valíček. Počet dětí byl pro zřízení české školy prozatím malý, v úvahu přicházelo pouze sedm dětí. Ostatní se báli posílat své děti do školy kvůli strachu ze zámožných německých sedláků. Jak vysvítá ze školní kroniky, podmínkou pro přiděl pozemků byl závazek posílat děti do české školy. Dva uchazeči, kteří se k tomu zavázali, dostali přiděl, ostatní „aranžér škrtá-odřezává“. Příděl půdy o celkové výměře osm hektarů získali tři čeští uchazeči z Babic.²⁷⁰

Protože se dlouho nic „nedělo“, vydala se v roce 1926 tříčlenná deputace do Prahy navštívit ministerstvo školství. Mluvčí Josef Valíček měl doporučenku na poslance sociální demokracie Josefa Davida, kterého vyhledal s prosbou, aby vedl deputaci na audienci. Ten ale neměl čas, takže audienci na ministerstvu alespoň telefonicky vyjednal. Deputace šla přímo k odbornému předsedovi Františku Mlčochovi, u kterého mluvčí vyložil situaci zřízení zdejší školy. Poté co ho přednosta vyslechl se slovy: „Eh dnešní politická situace, Němci ve vládě“ nevěřil v kladné vyřízení. Přednosta na prosbu deputace vyjednal osobní přístup k ministru. Ministr po vyslechnutí deputace vyjádřil velké překvapení, neboť podle spisů, které mu zaslali poslanci Bund der Landwirte jsou v Babicích pouze čtyři české děti, což nezavdává příčinu k otevření české školy. Ministr se omluvil za nesprávné informace a slíbil telegraficky v nejbližších dnech povolit školu. O rychlosti jednání ministra svědčí to, že povolovací telegram přišel do Olomouce ještě téhož dne.²⁷¹

Práce k otevření mohly pokračovat rychle, neboť komise pro vhodné umístění školy se odehrály už dříve. V učebně budoucí školy se prováděly adaptační práce. Správcem školy byl dekretem ministerstva školství jmenován 23. listopadu 1926 Rudolf Brož, který předtím učil na české škole v Újezdě. Byt pro něj byl poskytnut dobrovolně. Mezitím inspektorát menšinových škol objednal potřebné vybavení, mezi které patřil nábytek, pomůcky, učebnice a obrazy.²⁷²

Škola byla umístěna v bývalém skladišti obecního domu č. 45 za roční nájemné 3 000 Kčs. Škola postrádala kabinet a učebna měla nízký strop a špatné osvětlení. Největší problém představovala blízkost hlavní silnice vedoucí před okny, kde se vířil prach,

²⁶⁹ Jaká atmosféra a očekávání panoval při počátku pozemkové reformy v parcelaci Lichtensteinských dvorů půvabně zaznamenává školní kronika: „A krátce je celá přidělovací akce v proudu. Rušné nabízení, přijímání-psaní s papíru na papír. Každý chce. Bohatý, chudý i sama obec. A pravým našim lidem se kde kdo vysmívá, že si počkají, to že nejde, by jen oni a nikdo jiný. Každý usíná s 90 % jistotou, že mu bude lacino přidělena země, která tolik- tolik rodí“ SOkA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Babice, školní kronika 1926–1938, s. 10.

²⁷⁰ SOkA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Babice, školní kronika 1926–1938, s. 711.

²⁷¹ SOkA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Babice, školní kronika 1926–1938, s. 1421.

²⁷² SOkA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Babice, školní kronika 1926–1938, s. 21.

a nebylo tudíž možné příliš větrat. Brzy se v učebně také objevila vlhkost ústící v plísni pokryté učební pomůcky. Tento stav neprospíval zdravotnímu stavu žactva.²⁷³

Proti lidem, kteří se rozhodli dát dítě do české školy, byl činěn nátlak z německé strany. Do české školy otevřené 1. prosince 1926 nastoupilo deset dětí.²⁷⁴ Po příchodu učitele Brože nastal „útok na školu“. Spočíval v různých schválnostech prováděných správci školy tím, že němečtí obyvatelé „chodí a zakazují hostinským, by pro českého učitele nevařili, a nedávali jim z té nádoby, z níž dává jemu“. „Podobné jednání nemůže urazit. (...) Člověka vede k úvaze, stojí-li ti lidé za pozdrav nebo za odpověď“, dodával k tomu správce. Snaha o obsazení strážního domku českým pracovníkem se stala úspěšnou, zvláště když jeho početná rodina čítala šest dětí.²⁷⁵

Opustili jsme české školy v Mladějovicích a Lužicích v situaci, kdy se nepochybovalo o potřebě stavby školních budov. Stavba školní budovy v Lužici patřila do řady škol, které měla postavit z pověření usnesení ministerské rady ze dne 17. dubna a 15. května 1924 Ústřední matice školská. Stavba školy měla být zahájena už v roce 1922, Ústřední matice školská však na ni neměla finanční prostředky. Stavební program obsahoval z usnesení meziministerské komise ze dne 4. prosince 1924 projektovanou učebnu, kabinet, opatrovnu a byt správce školy a podle usnesení z 28. ledna 1926 ještě sklep pro pěstounku. Stavební projekt architekta Milana Babušky byl v meziministerské komisi schválen 28. ledna 1926. Poté byly meziministerskou komisí schváleny ještě některé menší změny v použití stavebních materiálů.²⁷⁶ Po udělení stavebního povolení výměrem okresní správy politické ve Šternberku z 13. března 1926 a po zadání stavby staviteli B. Šebovi ze Šternberka (9. září 1926) byla konečná suma na stavbu budovy snížena z původních 483 513 Kčs na 460 972, 42 Kčs. Stavba školy byla zahájena 10. října 1926 a budova č. 71 byla předána do užívání 1. září 1927.²⁷⁷ Slavnostní otevření se událo 4. září, když od nádraží ze Šternberka odcházel velký průvod až do Lužic, kde byl za účasti zástupců národních korporací, okresního hejtmána Oldřicha Dostála a dalších zástupců politických stran proveden

²⁷³ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Matriky škol, Babice, nezpracováno.

²⁷⁴ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Výroční zpráva za rok 1926–1927, s. 1. nezpracováno.

²⁷⁵ SOKA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Babice, školní kronika 1926–1938, s. 21

²⁷⁶ SOKA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Lužice, inv. č. 30, č. k. 1, Protokol o novostavbě české školy v Lužici. Změny schváleny z důvodu usnesení ze dne 28. ledna 1926 a 23. června 1927 v použití terasové dlažby místo šamotové, cementové a žulové, zřízení krycích desek betonových místo železných, postavení kachlového sporáku místo železného v kuchyni opatrovny, zřízení plotu s betonových kůlů místo plotu na kamenné podezdívce a provedené dlažby z lomového kamene.

²⁷⁷ SOKA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Lužice, inv. č. 32, č. k. 1, č. j. 3014/27, Zpráva o inspekci provedené na stavbě v Lužici dne 20. května 1927. Při inspekci zjištěny některé stavební nedostatky a neodborné provedení elektrovedných rozvodů, které se do předání budovy k užívání odstranily.

filmovaný slavnostní akt.²⁷⁸ Novostavba se sice provedla podle stavebního programu, ale s provedením některých změn v dispozici stavby. V suterénu byl projektovaný školní sklep upraven na dílnu a sklep správce školy upraven na prádelnu. Nově byly zřízené školní sklepy a místnost s vlastním přístupem. Přízemí zůstalo nezměněno mimo úpravy vnějšího vchodu na schodišti bytu správce školy, kde se nechaly rozšířit dveře. V patře se nechala přemístit spíž a byl upraven jeden společný záchod pro oba byty. V budově byla umístěna také mateřská škola.²⁷⁹

Stavba školy v Mladějovicích se také opožďovala a její rychlé zahájení požadovala česká menšina zastoupená odborem Národní jednoty, místním školním výborem i Starostenským sborem okresu šternbersko-uničovského. Malá učebna o rozměrech 6,5x5,5 m připouštějící podle zákona dvacet pět až dvacet šest dětí měla v roce 1926 pojmout až čtyřicet dva žáků. Rodiče proto odmítali posílat své děti do nevyhovujících místností, a z toho důvodu musel zavést až do výstavby potřebné budovy místní školní výbor jako prozatímní řešení polodenní vyučování.²⁸⁰ Se stavbou budovy se mělo začít v roce 1926, protože v říjnu bylo vykonáno komisionální šetření pro udělení stavebního povolení a vypsán konkurs na provedení stavby, který vyhrál Jan Komrška z Olomouce. Na jaře 1927 byla stavba započata a o rok později, 1. září 1928 mohla být předána ke svému účelu. Náklad na zřízení školy a jejího zařízení činil asi půl milionu Kčs.²⁸¹ Škola disponovala dvěma učebnami, kabinetem, ředitelnu, dílnou a bytem s předsíní pro správce škol, kuchyní a dvěma pokoji. Ke škole patřilo hřiště a zahrada o rozloze šesti arů. Obecná škola sdílela budovu s mateřskou školou.²⁸²

Kromě hospodářského posílení českých menšin se jim postupně dostalo zastoupení v obecních samosprávách. Už v obecních volbách roku 1923 získaly tři zástupce v Lužicích, v roce 1927 to bylo pět zástupců, v Babicích a Domašově nad Bystřicí pak po jednom zastupiteli. V Mladějovicích dokonce německá strana nabídla v roce 1927 dohodu na tři mandáty, které Češi přijali.

²⁷⁸ Litovelský a Šternberský kraj, 9. září 1927, č. 33, s. 3.

²⁷⁹ SOkA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Lužice, inv. č. 30, č. k. 1, Protokol o novostavbě české školy v Lužici. Budova převzata pod správu státu v roce 1930.

²⁸⁰ Stráž Moravy, 24. září 1926, č. 1, s. 14.

²⁸¹ Zpráva Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1927. Olomouc 1928, s. 36. Zpráva Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1928. Olomouc 1929, s. 44.

²⁸² SOkA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Matriky škol, Mladějovice, nezpracováno.

5.4 České menšinové školství v letech 1928–1938

V roce 1927 započaly snahy o založení menšinové školy v Dětrichově nad Bystřicí. Ministerstvo školství nařídilo správci menšinové školy v Moravském Berouně provést šetření o národnostních poměrech v obci a zjistit podmínky pro zřízení školy. Ten doporučil zřízení mateřské školy a založení odboru Národní jednoty. Odbor byl založen v lednu 1928 s nepatrným počtem členů a byl tvořený státními zaměstnanci. Jako většina státních zaměstnanců pracovali Němci, kteří nepřijali založení odboru ani snahy o založení školy příliš přátelsky. Odbor byl ve stálém spojení s ústředím Národní jednoty a inspektorátem menšinových škol. Snaha o založení mateřské školy byla z důvodu dosažení školního věku dětí brzy přerušena a nasměrována ke zřízení obecné školy. Pro získání dostatečného počtu dětí bylo intervenováno pro dosazení českých zaměstnanců u státních drah. Zbývalo najít vhodnou místnost pro umístění školy. Možnost umístění v projektované novostavbě německé školy padla, neboť nebyl znám harmonogram stavby. Vhodné místnosti se tak hledaly u majitelů domů. Škola byla zřízena výnosem ministerstva školství ze dne 21. května 1929. Komisionální šetření nařízené okresní politickou správou ve Šternberku bylo provedeno na místě 22. června za účasti zástupce obce a místní školní rady. Nařízená četnická pohotovost byla odvolána, neboť místní obyvatelstvo se stavělo ke zřízení české školy tolerantně. Jako vhodná místnost byl uznán prostor v domě č. 79 patřící Marii Wienerové. Před otevřením školy se v něm ale musely nechat provést nezbytné úpravy. Následkem zpoždění zapříčiněným vydáním stavebního povolení se muselo od 2. září 1929 učit v neupravené místnosti s devíti dětmi. „Místnost byla neupravená, tmavá, s dírami v podlaze a s nábytkem různě sehnaným“. Správcem školy ustanoven Jan Šmídák.²⁸³

Po urgencích došlo stavební povolení a 7. října mohly být zahájeny adaptační práce. Kvůli nim bylo vyučování na týden od 7. do 15. října přerušeno. Protože se však dodávky stavebního materiálu opožďovaly, inspektorát povolil vyučování další týden v bytě správce školy. Vyučování v upravené učebně bylo zahájeno od 21. října. Do 1. listopadu se vyučovalo odpoledne i dopoledne, ale z důvodu roztroušenosti dětí po obci a jejich vzdálenosti od školy bylo povoleno od 1. listopadu 1929 do 30. dubna 1930 pouze dopolední vyučování, avšak bez prázdninového dne, kterým bývala středa.²⁸⁴

²⁸³ SOKA Bruntál, fond: Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dětrichov nad Bystřicí, školní kronika 1929–1955, s. 1–7.

²⁸⁴ SOKA Bruntál, fond: Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dětrichov nad Bystřicí, školní kronika 1929–1955, s. 8–9.

Do školního roku 1930/31 nastupovalo do školy dvanáct žáků. Vztah německého obyvatelstva k české menšině a škole byl přátelský a tolerantní, protože Němci uznali, že česká škola neslouží k počešťování dětí německé národnosti. Do české školy byla dokonce přijata žačka německé národnosti s říšskoněmeckou příslušností. Při sčítání obyvatelstva v roce 1930 bylo Němcům na žádost české menšiny postoupeno místo ve sčítací komisi, i přestože původně žádné místo mít neměli. Sčítání prokázalo vzestup české menšiny, když napočítalo padesát pět Čechů, což bylo o třicet více než při posledním sčítání a šest set osmdesát devět Němců. Oproti roku 1921 šlo o úbytek sta německých obyvatel.²⁸⁵

Českou školou v Dětrichově nad Bystřicí bylo menšinové školství takřka dobudováno a do roku 1938 se dbalo o jeho konsolidaci a vyřešení nejpálčivějších problémů s umístěním některých škol.²⁸⁶

Umístění školy a postavení její budovy v Babicích začala v roce 1929 řešit Národní jednota. V nové budově měla být umístěna obecná a mateřská škola a současně dvě české rodiny. Budova se začala stavět v létě 1929.²⁸⁷ Stavební akce se ujal statkář František Frištenský, který sehnal bezúročnou půjčku 100 000 Kčs. Projektovaná stavba dvojdomku počítala v přízemí s učebnou obecné a mateřské školy, záchody a dvěma kabinety. Druhá polovina obsahovala obytnou část s příslušným vybavením. Dům byl hotov 1. prosince 1929 a poté zkolaudován. Nastěhovala se do něj obecná a mateřská škola i čtyři podnájemníci s rodinami.²⁸⁸

Po získání vhodných místností v Babicích se poukazovalo na případ školy v Domašově nad Bystřicí, jež byla umístěna v prázdninové osadě města Olomouce. Tu vždy od 15. června do 15. září disponovala Prázdninová péče o mládež v Olomouci a stávalo se, že pronajaté místnosti neuvolňovala ke školským účelům. Problém se týkal hlavně prostor určených mateřské školy, kde byl ztížen přístup učitelů do místností.²⁸⁹ Budova byla původně postavena pro prázdninové využití, tudíž měla slabé stěny, v zimě se v ní těžko udržovala vhodná teplota, a protože budova stála u lesa, místnosti byly tmavé a chladné,

²⁸⁵ SOkA Bruntál, fond: Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dětrichov nad Bystřicí, školní kronika 1929–1955, s. 12–14.

²⁸⁶ Hospodářská krize měla vliv i na finanční rozpočet pro stavbu menšinových škol. Do finančního zákona v roce 1931 bylo vloženo ustanovení, že v letech 1931–40 bude na stavbu škol ročně poukázáno 28 miliónů. Na rok 1933 měly být prostředky redukovány na polovinu proti čemuž protestovalo memorandum Ústřední matice školské z 1. září 1932 s tím, že už částka 28 miliónů byla nedostatečná a pokud se citované změny prosadí bude to znamenat velkou nejistotu v už tak těžké hospodářské situaci menšin. SOkA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, č. j. 41741/32 Stavby škol menšinových, rozpočet, nezpracováno.

²⁸⁷ SOkA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Zpráva o prohlídce v Babicích 27. května 1929, nezpracováno.

²⁸⁸ SOkA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Babice, školní kronika 1926–1938, s. 55.

²⁸⁹ Stráž Moravy, 24. října 1928, č. 2, s. 39.

a nesplňovaly tak podmínky pro správnou výuku. Další nevýhodou byl také fakt, že budova stála daleko od obce.²⁹⁰

Sčítání v roce 1930 ukázalo v obcích s českou menšinou nárůst. Nejvýznamnější posílení české menšiny nastalo v Mladějovicích, kde byl z původních dvě stě jedna Čechů zaznamenán nárůst o sto čtyřicet sedm českých obyvatel. Němců bylo na témže místě napočítáno pět set třicet pět. V Lužicích bylo po sčítání lidu zjištěno tři sta osm Čechů, což je o šedesát více než při předchozím sčítání. Kromě obyvatel české národnosti zde žilo také tři sta sedm Němců. I v ostatních obcích české menšiny vykazovaly mírný vzestup.

V obecních volbách konaných v roce 1931 české menšiny obhájily své pozice v Domašově nad Bystřicí a Babicích, kde získaly opět po jednom mandátu. V Mladějovicích si udržely dosavadní tři mandáty. V případě Lužic získaly o jeden mandát navíc, celkem jich tedy měli šest. V Dětrichově nad Bystřicí čekali Němci na podání české kandidátky a byli ochotni menšině přenechat jeden mandát. Vlivem neshod a nepochopení nebyla česká kandidátka ale vůbec podána.²⁹¹

Soužití s německými obyvateli lze označit za snesitelné, jak vyplývá i z hodnocení jednotlivých odborů na počátku 30. let.²⁹² Po vzniku SdP se však soužití s německou nacionální částí obyvatelstva, stejně jako bezpečnostní situace v pohraničí zhoršovalo. Nejohroženější částí byla mladá německá generace, která byla totalitní propagandě nejprístupnější. Vztahy mezi českými menšinovými učiteli závisely na místě jejich působení. Již v roce 1933 se rozproutila na toto téma čilá debata, která vyzněla spíše pesimisticky. Josef Valíček, správce školy v Mladějovicích nesdílel optimistické konstatování Václava Rýznara, když „podle našeho poznání, svěřeného kolegy skoro z celého našeho okresu, je dnešní poměr většiny obou škol české i německé navzájem chladný, v nejlepším případě snad korektně chladný“. Podle správce školy v Babicích Rudolfa Brože „harmonické soužití je v pohraničních obcích posud ideálem.“ Při posuzování mladé německé generace od šestnácti do dvaadvaceti let „nutno říci, že je

²⁹⁰ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Stavební plán na rok 1930 č. j. 10.032/30, s. 12, Seznam škol, které je nutno v budoucnu vybudovat – rok 1937, nezpracováno.

²⁹¹ Litovelský, Šternberský a Šumperský kraj, 2. října 1931, č. 43, s. 4. Zpráva Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1931. Olomouc 1932, s. 20.

²⁹² Odbor v Dětrichově nad Bystřicí v roce 1930: „na naše německé spoluobčany nařikati si nemůžeme. Není zbytečných a nebezpečných třenic, které vyčerpávají obě strany“. Zpráva Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1930. Olomouc 1931, s. 25. Odbor v Mladějovicích v roce 1931: Soužití s občany německé národnosti se poněkud zlepšilo hlavně z toho důvodu, že našim Němcům zaimponovala naše síla početní a ukázněnost projevená při sčítání lidu, tak při obecních volbách a v neposlední řadě také naše potence hospodářská a tak nás pomalu začínají uznávat za plnoprávné občany“. Zpráva Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1931. Olomouc 1932, s. 28.

horší, organizovanější a že rozčiloval-li staré český plakát celý, je rozčiluje i půl“. Ve vztahu českého a německého učitelstva konstatuje, že pokud by byl vztah českého a německého učitelstva alespoň trochu srdečný a nebyl jen „retuší“, mělo by se to projevovat v četných německých spolicích, jejichž duší bývá právě učitelstvo. Němečtí učitelé ale lpěli na všem, co je německé, což neprospívalo vztahům mezi českými a německými učiteli. Doposud také nebyl patrný posun v názorech Němců na českou školu. Pozoruhodné je i konstatování, že „za celou existenci mnohé hraničářské školy nevyskytl se jeden Němec, který by do ní poslal své dítě. Raději je po letech žene do čistě českého kraje na výměnu“. Přitom v této věci neexistoval jednotný názor.²⁹³

České školy se stabilizovaly, i když v početním ohledu se někde projevila stagnace i mírný pokles žactva. Nejslabší školou v okrese byla v Dětrichově nad Bystřicí. Průměrně navštěvovalo školu kolem patnácti žáků, ale ve školním roce 1934/35 jich bylo jen deset. Hrozilo, že pokud by počet žáků klesl pod toto číslo, škola mohla být zrušena. Pro udržení školy bylo z podnětu a s pomocí inspektora menšinových škol intervenováno u ředitelství státních drah v Olomouci, aby na nádraží a do strážních domků ustanovilo české rodiny s více dětmi. Intervence zapůsobily úspěšně, ostatně přednosta personálního oddělení vrchní rada Stanislav Chmelík podle inspektora těmto žádostem celkem ochotně vyhovoval. Krize byla překonána a počet žactva se postupně přehoupl nad patnáct žáků.²⁹⁴ Další školou, kde se počet žáků pohyboval kolem patnácti, byly Babice. Školu ve Stádle v 30. letech navštěvovalo od dvanácti do sedmnácti dětí. Škola v Mladějovicích dosáhla třiceti čtyřmi nejvyššího počtu školou povinných na konci 20. let. Ve 30. letech se počet pohyboval stabilně od dvaceti čtyř do dvaceti sedmi žáků, výjimku představoval jen rok 1937/38 s pouhými jedenadvaceti žáky. Do školy docházeli žáci z Mladějovického dvora, který patřil ke katastru Hnojic a který byl i přes velký odpor německého starosty připojen k Mladějovicím až v roce 1932.²⁹⁵ Školu v Domašově nad Bystřicí navštěvovalo v 30. letech kolem třiceti žáků, v druhé polovině se pohyboval počet kolem pětadvaceti žáků. Do

²⁹³ Šlo o reakci na článek Václava Rýznara uveřejněný ve Stráži Moravy z 24. ledna 1933, č. 5, s. 75 s názvem Spolužití českých hraničářských škol se školami německými. Článek je psán v optimistickém duchu, když autor konstatuje, že „dnes už skoro není v pohraničí oboustranných národnostních urážek mezi dětmi a učitelstvem. Občanská nauka tu vykonala za deset let dobré dílo snášenlivosti a vzájemné úcty obou národností, takže boje mezi mládeží, které kolikrát vedly k těžkým zraněním, téměř vymizely“. Stráž Moravy, 24. února 1933, č. 6, s. 92–93.

²⁹⁴ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, č. j. 5.719/34, Školství ve smíšené oblasti 17. prosince 1934, nezpracováno. V roce 1935/36 13, 1936/37 19, 1937/38 18 žáků.

²⁹⁵ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Mladějovice, třídní výkazy, nezpracováno. Zpráva Národní Jednoty pro východní Moravu za rok 1932. Olomouc 1933, s. 30.

školy docházeli v 30. letech i čeští žáci z okolní obce Bělé a z Hraničních Petrovic.²⁹⁶ Všechny školy zůstaly organizovány jako jednotřídní. Jedinou změnou prošla škola v Lužicích, která byla od školního roku 1935/36 rozšířena z jednotřídní na dvojtřídní a mateřská škola se přestěhovala do vlastní budovy.²⁹⁷

Stav školních budov byl až na malé výjimky uspokojivý. V roce 1936 přispěla obecní rada v Moravské Huzové k opravě školní budovy ve Stádle. V budově byla vyměněna okna, byl proveden nový nátěr dveří a oken a zavedeno elektrické osvětlení do školy.²⁹⁸ Jinak se budovy škol průběžně udržovaly. Výhledově se počítalo s postavením budovy pro školu v Domašově nad Bystřicí. Do roku 1938 se však myšlenka nerealizovala. Jednoznačnou prioritou z hlediska stavebního programu představovala stavba budovy pro obecnou školu v Dětrichově nad Bystřicí, neboť „učebna malá a nízká, špatný vzduch, těžké větrání, vlhko, pod úrovní silnice okresní, učebna trpí prachem silnice, stálým hlukem aut a vozů s zápachem hnojiště před vchodem do třídy. Záchody velmi nouzové, vedlejších místností není. Nejhorší umístění v celém regionu“.²⁹⁹ Stavba budova školy byla umožněna odkoupením lesního revíru v Krahulčí městem Olomouc v roce 1936. Budova byla stavěna jako lesní hájenka, ač zde od počátku počítáno s umístěním obecné a mateřské školy. Slavnostní otevření se mělo odehrát 28. září 1938, ale k přestěhování už nedošlo.³⁰⁰

Vlivem ohrožení republiky dostávala v učebních osnovách větší prostor branná výchova, konaly se i cvičení a školy nacvičovaly evakuaci školních budov. Ve vyučování se využívalo poslechu rozhlasu, zejména v Mladějovicích. Podle autobiografických vzpomínek Jana Kubíčka působícího v roce 1937 na škole v Lužicích existoval nadále velký problém se znalostí českého jazyka žáků pocházejících ze smíšených manželství, zvláště pro začátečníka bylo obtížné splnit školské normy. Stejný problém měl i zkušený správce školy Josef Valíček „v prvním, druhém a třetím ročníků svých svěřenců, i když se snažil cvičit hlavně pravopis a upevňovat v paměti správné tvary českého jazyka také

²⁹⁶ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Matriky škol, Domašov nad Bystřicí, nezpracováno.

²⁹⁷ SOKA Olomouc, fond: Česká menšinová obecná škola Lužice, Třídní výkazy, inv. č. 10–20. V 30. letech měla kolem 35 žáků. Od rozšíření v roce 1935/36 stoupl počet nad 50. 1935/36 56, 1936/37 56, 1937/38 59 žáků.

²⁹⁸ SOKA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 57. Ve Stádle musel správce školy se souhlasem místního školního výboru v roce 1935 intervenovat u obecního zastupitelstva v Moravské Huzové, aby zakázala ukládání hromad písku a kompostu blízko školní budovy, na které se hází odpady a o něž se nikdo nestará. SOKA Olomouc, fond: Archiv obce Moravská Huzová, inv. č. 152, sig. III/1, č. k. 7, školství 1746–1944, Žádost o zákaz ukládání hromad písku a kompostu v blízkosti školy z 29. května 1935.

²⁹⁹ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, Seznam škol, které je nutné v budoucnosti vybudovat – 1937, nezpracováno.

³⁰⁰ SOKA Bruntál, fond: Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dětrichov nad Bystřicí, školní kronika 1929–1955, s. 75.

pomocí loutkových her (...). Vyjadřování žáků a zvláště pravopisné výsledky však stále neodpovídaly velké snaze a úsilí vynaloženému ze strany vyučujících. Někdy se zdálo, že není ani v jejich silách zafixovat v paměti žáků náležité tvary některých slov“.³⁰¹

Po roce 1935 se ve vztahu českého a německého obyvatelstva udály změny k horšímu. Jedinou německou stranou, která nebyla pohlcena SdP a zůstávala na demokratické půdě byla sociální demokracie. Obecní volby v roce 1938 se proměnily ve velké vítězství SdP, české menšiny si své pozice udržely, navíc získaly jedním mandátem v Dětřichově nad Bystřicí poprvé zastoupení v obecním zastupitelstvu. To zavdalo Henleinovcům příčinu k demonstraci.³⁰² O nejisté budoucnosti menšinových škol v pohraničí svědčil i důvěrný oběžník inspektorátu menšinových škol v České Třebové z 29. září 1938, který s ohledem na mimořádné finanční poměry mimo jiné dával instrukce správám škol, aby nakoupily topivo jen pro nejbližší dobu.³⁰³ V roce 1938 přestalo menšinové školství ve většině obcí existovat a většina českého obyvatelstva musela odejít, pokud „neodcházela“ vlivem ohrožení svojí bezpečnosti už dříve.

6. Německé školství v letech 1918-1938

Německé školství v soudním okrese Šternberk zůstávalo po celé období existence první republiky nejpočetnějším. I jeho se dotkly změny ve vnitřní i vnější organizaci postupně zaváděné na počátku 20. let. Již v kapitole pojednávající o českém menšinovém školství jsme se dotkli uzavření první německé školy ve Stádle v lednu 1920. Tato expozitura obecné školy v Lužicích vykazovala postupný úbytek žáků, a navíc byla udržována vídeňskými sirotky. Německé děti ze Stádlá poté navštěvovali školu v Lužicích.

Obecnou školu v Lužicích navštěvovalo v roce 1919/20 sedmdesát šest dětí, ale od roku 1922/23 se počet dětí ve 20. letech prudce snižoval. Vlivem klesajícího počtu žáků byla škola výnosem Zemské školní rady v Brně z 2. září 1925 od školního roku 1925/26 zredukována z dvojtřídní na jednotřídní.³⁰⁴ V první polovině 30. let se počet žáků

³⁰¹ Hlůzová, Vlasta (red.): Josef Kubíček. Nezáviděníhodná pracovní pouť učitelského praktikanta, výpomocného a nakonec definitivního učitele. Šternberk 2003, s. 9.

³⁰² Babice, Domašov nad Bystřicí 1 mandát, Mladějovice 3 mandáty, Lužice 6 mandátů. Litovelský, Šumperský, Šternberský kraj, 29. července 1938, č. 31, s. 4–5. Vztah německého a českého obyvatelstva ilustruje případ z Dětřichova, kde zádušní mši za zemřelého Masaryka konanou 14. září 1937 v kostele Němci kromě pár starších návštěvníků okázale ignorovali a varhaník odmítl zahrát státní hymnu s výmluvou, že ji nezná, i když noty dostal den předtím. Šindelářová, Irena: Kronika obce Dětřichova nad Bystřicí. Danal Olomouc 1998, s. 15.

³⁰³ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, oběžník 55/38, Mimořádná opatření hospodářského rázu na státních národních školách v pohraničních obvodech, nezpracováno.

³⁰⁴ SOKA Olomouc, školní kronika německé obecné školy v Lužicích 1925–1944, s. 9.

pohyboval kolem třiceti. V druhé polovině 30. let klesl dokonce pod třicet školou povinných. V roce 1926 byla do budovy školy zavedena elektřina a v roce 1931 byla provedena rekonstrukce budovy školy. Rekonstrukci provedl stavitel Moritz Helm a Karel Leder ze Šternberka. Vlhké zdi byly okopány až do výše dvou metrů a znovu omítnuty, všechny místnosti vymalovány, lavice a tabule natřeny.³⁰⁵

Obecná škola v Mladějovicích zůstala po celé období první republiky organizována jako dvoutřídní. Až do 23. dubna 1923 byla v budově německé školy umístěna i česká menšinová škola. Do roku 1921 tvořil školní obvod tři obce: Mladějovice, Krakořice a Komárov. Po roce 1921 do obvodu Mladějovic náležel jen Komárov, protože Krakořice byly vyškoleny do školního obvodu německé školy v Babicích. V letech 1928–31 navštěvovali školu žáci z Hnojic. V roce 1918/19 ji navštěvovalo sto třicet čtyři žáků, ale jejich počet se v průběhu 20. let snižoval a ve 30. letech už se pohyboval průměrně kolem sedmdesáti žáků.³⁰⁶

Případ obecné škoie ve Štěpánově, oslabené odchodem českých žáků jsme již také zmiňovali. Od roku 1919/20 byla škola zredukována z trojtřídní na dvojtřídní. Avšak úbytek žáků navštěvující školu stále pokračoval, takže z rozhodnutí Zemské školní rady v Brně ze dne 16. prosince 1922 byla od roku 1923/24 organizována jen jako jednotřídní. Ve 20. letech se počet žáků snižoval postupným a pomalým tempem, ale od začátku 30. let byl pokles prudký. Na začátku roku 1937/38 navštěvovalo školu jen jedenáct žáků. Od 1. září 1937 se škola přestěhovala ze své dosavadní budovy na hutích do budovy, kde dříve sídlila mateřská škola udržovaná Národní jednotou.³⁰⁷

Na jednotřídních školách v Hlásnici, Mutkově³⁰⁸ a Řídeči se také projevil postupný úbytek žáků, především v průběhu první poloviny 20. let. Od počátku 30. let se naopak počet žáků začal zvyšovat.³⁰⁹

³⁰⁵ Kovářová, Stanislava – Vymětalová, Karla – Procházková, Pavlína: Paměti obce Lužice. OÚ Lužice 2002, s. 37–38.

³⁰⁶ SOkA Olomouc, školní kronika německé obecné školy v Mladějovicích 1908–1928, školní kronika 1928–1943.

³⁰⁷ Zatímco v roce 1920/21 navštěvovalo školu 67 žáků, v dalších letech se počet snižoval až na 33 žáků v roce 1927/28. Následující léta 1928–1932 se počet stabilizoval kolem 40 žáků. Od roku 1933/34 klesl počet poprvé pod hranici 30 žáků (22), v roce 1935/36 pod dvacet žáků (17). SOkA Olomouc, fond: Obecná škola německá Štěpánov, školní kronika 1846–1941.

³⁰⁸ V Mutkově byly v roce 1934 vybudovány nové záchody a v roce 1937 bylo do budovy zavedeno elektrické osvětlení.

³⁰⁹ V Mutkově počet žáků nikdy neklesl pod hranici 38. Nejvíce žáků navštěvovalo školu v roce 1931/32 a 1933/34, kdy počet dosáhl 53 žáků. SOkA Olomouc, školní kronika německé obecné školy v Mutkově 1889–1944. V Řídeči navštěvovalo školu v roce 1918/19 40 žáků. Poté se počet snižoval až na 20 žáků v roce 194/25 a 1931/32. Pak se počet žáků zvýšil až na 34 v roce 1937/38. SOkA Olomouc, školní kronika německé obecné školy v Řídeči 1901–1936. V Hlásnici byl pokles žáků největší. Zatímco v roce 1919/20 navštěvovalo školu 56 žáků, pokles pokračoval až do roku 1935/36, kdy ji navštěvovalo 20 žáků. Tímto

Určitou výjimku ve výčtu německých škol představují obecné školy v Německé Huzové a Jívové. Vzhledem k tomu, že patřily mezi větší školy, pokles žáků se u nich neprojevil tak citelně, aby musely být redukovány. Čtyřtřídní školu v Německé Huzové navštěvovalo počátkem roku 1918/19 dvě stě padesát čtyři žáků. Až v roce 1929/30 se jejich pokles zastavil na počtu dvě stě osmi žáků. V první polovině 30. let začal počet žactva stoupat, takže již od roku 1931/32 byla škola výnosem Zemské školní rady v Brně z 2. července 1931 rozšířena na pětitřídní, a od roku 1934/35 výnosem z 8. září 1934 rozšířena dokonce na šestitřídní.³¹⁰ Pětitřídní školu v Jívové navštěvovalo počátkem roku 1918/19 dvě stě sedmdesát čtyři žáků. Pokles počtu žáků pokračoval až do roku 1931/32, kdy ji navštěvovalo sto devadesát šest žáků. Pak začal jejich počet plynule stoupat, takže od roku 1936/37 byla rozšířena na šestitřídní. V roce 1938 byla pro obecnou školu postavena nová budova.³¹¹

Ve Šternberku se po vzniku nového státu v otázce německých škol příliš změn neudálo. Ve městě nadále působilo pět obecných škol. V roce 1922 zavedla městská rada od 3. školního roku vyučování českého jazyka na obecných a měšťanských školách.³¹² První obecná škola chlapecká byla organizována jako šestitřídní se sedmi odděleními. Na škole se brzy projevil pokles žactva. Pakliže v roce 1918/19 měla škola na začátku školního roku tři sta padesát jedna žáků, nepočítáme-li šedesát dva prozatímně umístěných žáků 5. třídy II. obecné školy chlapecké, v roce 1919/20 chodilo do školy tři sta třicet pět a na žáků a na konci školního roku tři sta tři žáků. V dalších letech pokles žáků nadále pokračoval, takže v roce 1924/25 navštěvovalo školu pouhých sto sedmdesát dětí.³¹³ Vlivem poklesu žáků byla škola redukována na pětitřídní od roku 1925/26 (viz níže), a tak zůstala organizována až do roku 1938. O dalších třech školách I. obecné dívčí a II. obecné chlapecké a dívčí nejsou ve 20. letech žádné zprávy. O obecné škole na Novosadech víme jen to, že v roce 1925 oslavila sto let od svého založení.³¹⁴

V roce 1925, konkrétně 10. září, představitelé města a německé okresní školní rady protestovali u zemské školní rady v Brně proti nařízení uzavření devíti tříd ve Šternberku. V okrese jich tedy bylo celkem devatenáct. První chlapecká škola byla redukována o dvě

rokem se pokles zastavil a začal stoupat (1937/38 – 29). SOkA Olomouc, fond: Obecná škola německá Hlásnice, školní kronika 1981–1938.

³¹⁰ SOkA Bruntál, fond: Obecná škola německá Huzová, školní kronika 1909–1945, nezpracován.

³¹¹ SOkA Olomouc, fond: Obecná škola německá Jívová, školní kronika 1881–1943.

³¹² Stief, Wilhelm: Geschichte der Stadt Sternberg. Thayngen-Schaffhausen 1934, s. 414.

³¹³ Od roku 1924/25 však začal počet žáků stoupat: 1927/28 200, 1928/29 248. V 30. letech počet žáků kolísal pod hranicí 200: 1929/30 186, 1930/31 a 1931/32 196, ale 1933/34 155, 1934/35 159 a 1936/37 148. SOkA Olomouc, fond: I. německá obecná škola Šternberk, Třídní výkazy č. k. 13 a 14, inv. č. 107–118.

³¹⁴ Volkswacht, 24. července 1925, č. 59, s. 5.

třídy, přičemž sloučena byla 2. a 3. třída a 5/II. a 6. třída. Druhá, chlapecká škola byla zredukována o dvě třídy, zde byly sloučeny paralelní třídy 2a a 2b, 3a a 3b. První dívčí škola byla redukována o tři třídy, sloučením 2 a 3. třídy, paralelní třídy 5a a 5b, 5/II a 6. třídy. Druhá dívčí škola byla zredukována o dvě třídy sloučením paralelních tříd 2a a 2b a 3a a 3b).³¹⁵

Ve 30. letech byla II. obecná chlapecká škola spadající dosud pod správu II. měšťanské chlapecké školy od školního roku 1931/32 osamostatněna. Škola byla organizována jako sedmitřídní. Pokles žactva od počátku 30. let nadále pokračoval. V roce 1931/32 měla pět tříd, tři definitivní pobočky a dvě prozatímní pobočky s dvě stě sedmdesáti čtyřmi žáky. Postupně počet žáků v roce 1937/38 klesal až na sto devadesát devět (s pomocnou třídou jich bylo dvě stě šest).³¹⁶

Jako sedmitřídní byla organizována II. obecná dívčí škola. Na počátku roku 1931/32 ji navštěvovalo dvě stě šedesát pět žákyň. Klesající počet žactva se zastavil v roce 1937/38 na bezmála dvě stě žákyních.³¹⁷ Obecná škola na Novosadech byla organizována jako jednotřídní s pobočkou, ale ve Věstníku ministerstva školství z roku 1935 je označována jako dvoutřídní.³¹⁸

U ostatních německých škol jsme odkázáni jen na kusé informace. Obecná škola v Dalově byla organizována jako dvoutřídní minimálně do roku 1930, kdy ve 2. třídě bylo třiatřicet žáků (z tohoto roku se zachoval jeden z mála třídních katalogů), avšak v rozmezí let 1930–1933 byla zredukována na jednotřídní. Kdy tato redukce proběhla však není známo.³¹⁹ Školy v Lipině, Chabíčově, Bělé, Sedmi Dvorech a Těšíkově zůstávaly jednotřídními. Ondrášov byl v letech 1930–1933 rozšířen z jednotřídní na dvoutřídní školu.³²⁰ Dvoutřídní zůstávala škola v Hraničních Petrovicích, Domašově u Šternberka a Babičích. Obecná škola ve Lhotě byla ve dvacátých letech zredukována z dvoutřídní na jednotřídní. V roce 1935/36 ji navštěvovalo dvacet jedna žáků, z nichž dva byli z Jívové.³²¹ Od roku 1924 byla škola v Dětrichově nad Bystřicí rozšířena na trojtřídní. V roce 1931

³¹⁵ Stief, Wilhelm: Geschichte der Stadt Sternberg. Thayngen-Schaffhausen 1934, s. 422. Volkswacht, 25. srpna 1925, č. 68, s. 4. Článek se příznačně nazýval „Nový atentát na naše školy“. Volkswacht, 18. září 1925, č. 75, s. 5–6.

³¹⁶ SOkA Olomouc, školní kronika II. německé obecné chlapecké školy ve Šternberku 1931–1938.

³¹⁷ SOkA Olomouc, fond: II. obecná škola dívčí německá Šternberk, školní kronika 1931–1938.

³¹⁸ Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. 10 1933. Anzug aus dem Věstník ministerstva školství a národní osvěty. Sešit 10, Praha 1935, s. 287.

³¹⁹ SOkA Olomouc, fond: Obecná škola německá Dalov, Třídní kniha 1929/30, nezpracováno. Schematismus des deutschen Schulwesens in Mähren und Schlesien 1929. Brno 1929. Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. 10 1933.

³²⁰ Schematismus des deutschen Schulwesens in Mähren und Schlesien 1929. Brno 1929. Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. 10 1933.

³²¹ Stráž Moravy, 24. března 1936, č. 7, s. 111.

byla pro školu vystavěna nová školní budova se čtyřmi učebnami a bytem pro správce školy. V té době ji navštěvovalo přibližně sto dětí. Jistou kuriozitou je, že mezi učiteli školy, kteří zde působili do roku 1938, se našlo několik z nich české národnosti.³²² Trojtřídní škola byla nadále v Německé Loděnici, a to minimálně do roku 1933. Poté měla být zredukována na dvojtřídní školu.³²³ Nadále zůstala čtyřtřídní škola v Domašově nad Bystřicí.

Dvacátá léta ve Šternberku byla ve znamení různých protestů ze strany německých obyvatel nespokojených s probíhajícím vývojem v republice. 25. ledna 1920 se ve městě konal protest německých katolíků proti připravované odluce školy od církve. 19. února 1922 se uskutečnila protestní schůze učitelů a státních zaměstnanců protestující proti snižování platů. Ve dnech 25. a 26. června 1922 se ve Šternberku konal německý katolický den k „mravně-náboženskému“ pozvednutí lidu mířící proti probíhajícímu proticírkevnímu boji a oslabování vlivu církve ve školské oblasti. Velký rozruch vyvolalo provádění pozemkové reformy v politickém okrese Šternberk, což se odrazilo i v několika protestních shromážděních. Ve spolkovém katolickém domě se 1. března 1925 konalo shromáždění proti pozemkové reformě jako nástroje českizace německého kraje. O dva měsíce později se konalo protestní shromáždění Bund der Landwirte proti způsobu provádění pozemkové reformy v politickém okrese. Stejná politická strana pořádala 12. května protest proti přidělování z Lužického dvora státním pozemkovým úřadem v Olomouci.³²⁴

Okresní politická správa v čele s okresním hejtmánem Oldřichem Dostálem se často stávala terčem obviňování německé strany z protěžování a podpory českých menšin v okrese. Již 12. prosince 1921 uspořádal Bund der Landwirte ve Šternberku velké shromáždění, jehož deputace požadovala odvolání Oldřicha Dostála z jeho funkce do 31. ledna 1922, pod pohrůžkou prohlášení za psance.³²⁵ V souvislosti se školskou otázkou bylo na okresní politickou správu často útočeno ze strany německých nacionalů, a tím nejvíce na samotného hejtmana pro poškozování německého školství. Své pochyby vyjadřovala i sociální demokracie. O interpelacích na půdě Národního shromáždění v případě Stádl a Lužic ze strany nacionálního poslance Schollicha (DNP) jsme pojednali již dříve. Poslanec však s útoky nepřestal. Na schůzi 27. listopadu 1923 při projednávání státního rozpočtu řekl: „Při této příležitosti poukazuji znovu na zcela neuvěřitelný způsob,

³²² Šindelářová, Irena: Kronika obce Děřichova nad Bystřicí. Danal Olomouc 1998, s. 30

³²³ Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. 10 1933. Koudela, Miroslav: Paměti obce Horní Loděnice. Danal Olomouc 1996, s. 31.

³²⁴ Stief, Wilhelm: Geschichte der Stadt Sternberg. Thayngen-Schaffhausen 1934, s. 421.

³²⁵ ZA Opava, pob. Olomouc, fond: Krajský soud Olomouc, trestní spisy 1918–1938, Vr IX 321/22.

jakým i v minulém roce byly prováděny na Moravě t. zv. reklamace německých školních dětí, že totiž německé děti byly prostě úředním rozkazem nuceny chodit do českých škol. (...) Ministerstvo si nedá ani tolik práce, aby zkoumalo stížnost po stránce věcné, nýbrž schválí bez výjimky každé opatření, které učiní některý šovinistický český okresní hejtman na návrh českého menšinového učitele nebo člena výboru, proti právu, zákonu a slušnosti, vedený jen nespoutanou nenávisí proti německému národu. Máme několik takových nádherných exemplářů okresních hejtmanů, na př. pány: Dostála ve Šternberku (...)³²⁶.

Otázka reklamací se stala velmi citlivou. Bylo to způsobené i formulací obsaženou v moravském zemském zákoně z roku 1905 nazývaném lex Perek³²⁷, že „do škol obecných smějí zpravidla přijímány býti toliko děti, jež jsou vyučovací řeči mocny.“ Otázka národnosti byla složitá. Zjištění národnosti prováděl příslušný úřad předvoláním otce a matky k protokolárnímu šetření a výslechu. V případě menšinového školství se pak spisy postoupily ministerstvu školství. Podle konstatování inspektora menšinových škol v roce 1922 ministerstvo většinou rozhodlo v prospěch inspektorátu. Reklamace se staly častou součástí rozhodování Nejvyššího správního soudu. Ten sice určil, že národnost dítěte se zpravidla shoduje s národností vlastního otce, ale za zvláštních okolností rozhodovali o národnosti dítěte i jiné okolnosti.³²⁸

Lex Perek vzhledem k době svého vzniku byl napadán nejen ze strany německých nacionalů, ale jeho zrušení požadovali i příslušníci německých demokratických stran. Rudolf Zischka sociálně demokratický zástupce v moravském zemském zastupitelstvu, podal v roce 1931 ministerstvu školství návrh na zrušení § 20 tohoto zákona. Argumentoval tím, že zákon neslouží svému účelu, protože se na české rodiče již nekoná nátlak, aby posílali své děti do školy. Aktuální je okolnost, „že někteří rodiče českého původu sami z vlastního popudu v důsledku asimilace v německém prostředí nechtějí své děti posílati do české školy. V tomto případě však nejsou jejich děti (zpravidla neznají ani česky) nikdy trvale získány pro čsl. národ ani tehdy, když jsou na české školy vyreklamovány.“ Ačkoliv vychodí českou školu zůstávají nadále Němci, protože do školy chodili neradi a z donucení a doma jsou „popuzování“ proti všemu českému. Dotyčný získává konkurenční výhodu i v získání veřejného zaměstnání, ač se necítí Čechem, ale je za něho považován. Reklamační řízení je velmi dlouhé, mnohdy trvá až 2 roky než se dítě

³²⁶ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [online] [cit. 20. října 2009]. Dostupné na <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/232schuz/s232001.htm>>

³²⁷ Václav Perek (1859–1940), jeden z hlavních vyjednávačů při česko-německých smlouvách na Moravě, výsledkem jednání Moravský pakt (1905) jehož součástí byl i školský zákon.

³²⁸ Placht, Otto a kol.: Příručka školské a osvětové správy. SPN Praha 1934, s. 37–38. Stráž Moravy, 20. října 1922, č. 2, s. 25–27. Kazimír Šitavanc doporučuje reklamace jen v případě jistého výsledku.

vyreklamuje do české školy. Všechny následující procedury, ke kterým patří například rekursy, zamítnutí Nejvyššího správního soudu, soukromé vyučování v němčině či neposílání dětí do školy v konečném výsledku vzbuzují odpor proti všemu českému a trpí tím také autorita státních úřadů, „když občan vidí, že může docílit různých odkladů a vyhnouti se úřednímu nařízení.“ Zischka dodává, že v tehdejší době navštěvuje české školy dobrovolně víc Němců než Čechů německé školy, takže mnohdy zákon české školy poškozují. To se týká hlavně smíšených rodin. Dokonce se stávají případy německých rodičů, kteří dobrovolně posílají děti do české školy a brání se všemožně jejich vyreklamování do německé školy. Často se pak otec prohlásí za Čecha, i když nezná česky, aby udržel dítě v české škole. Z těchto důvodů se české školství bez zákona obejde a „svobodná volba přinese do smíšeného území klid.“ Odvolává se na usnesení Svazu českých obranných jednot a matic, konkrétně Národních jednot na Moravě, který se před několika lety usnesl a podal vládě memorandum mimo jiné žádající zrušení Perkova zákona.³²⁹

Ve Šternberku se v roce 1928 okolo reklamací osmi dětí z české obecné školy rozpoutala velká debata. Příčinou měla být neochota správy české obecné školy uposlechnout rozhodnutí ministerstva o vyreklamování dětí do německé školy. Správce školy Petr Zapletal, dle listu Volkswacht, „všeobecně známá nacionální horká hlava“, se při projednávání tohoto bodu v městské radě dopustil provokace a drzosti, která překonala jeho dosavadní výkony, jak rozhořčeně hodnotí jeho chování autor článku. Školní skandál nebyl vyřešen ani o tři měsíce později, jak však dopadl jsme v materiálech nenašli. Přesto však tento případ ukazuje, že tato otázka nepozbyla na aktuálnosti.³³⁰

V průběhu 30. let se začaly vztahy obou národností zhoršovat. Zatímco hospodářská situace se v českých okresech zlepšovala, ve šternberském okrese zůstávala situace nadále špatná. V červnu 1934 bylo v okrese přes devět tisíc nezaměstnaných, ale ještě v lednu 1937 jich bylo na osm tisíc šest set osmdesát devět.³³¹

Objevovaly se případy ilegálního přechodu do Německa a vstupování do úderných oddílů SA. Vyskytly se případy na první pohled nezávadných spolků spojených

³²⁹ SOKA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým Olomouc, č. j. 6549/31, Návrh členů zemského zastupitelstva Rudolfa Zischky a soudr. na zrušení ustanovení § 20 zákona čís. 4/1905 mor. z. z. 9. října 1931.

³³⁰ Volkswacht, 28. února 1928, č. 17, s. 5 a 1. května 1928, č. 35, s. 4.

³³¹ Litovelský, Šternberský a Šumperský kraj, 29. června 1934, č. 27, s. 4 a 29. ledna 1937, č. 5, s. 4.

s protistátní činností.³³² O tom, že němečtí učitelé nebyli imunní vůči podpoře nacismu a národně socialistické strany, svědčí případ správce školy v Bělé Franze Barwitsche vyšetřovaného četnictvem v roce 1933. Dotyčný založil v prosinci 1931 v Bělé odbočku DNSAP a na první schůzi byl zvolen její předsedou. Poté pro členy objednal ve Frývaldově (Jeseníku) členské knížky a pořádal se svými straníky důvěrné schůze v místním hostinci. Když se stala politická činnost správce všeobecně známou a obyvatelé chtěli na jeho činnost upozornit školního inspektora, ze strany sice 18. dubna 1933 vystoupil, ale i nadále pomáhal jeho nástupci. Prohlásil, že „nepovažoval činnost strany za trestnou. (...) Stanovy mu byly známy, ale on měl za to, že přičlenění Němci obývaných území k Německu vývojem činností Němců a zákonnou cestou není trestné.“ Svědci přitom vypověděli, že Barwitsch patřil mezi fanatické hakenkreuzlery a pokud ještě nebyla veřejná reprodukce rozhlasu zakázána, pořádal ve svém bytě pro členy strany poslechy Hitlerových projevů. Vyšetřování bylo nakonec zastaveno.³³³

Po anšlusu Rakouska se začaly objevovat případy otevřené propagace nacismu i v řadách školních dětí. Svědčí o tom incidenty v Lužicích na počátku roku 1938, kde žáci německé školy uráželi žáky české školy a psali na jejich školní tašky „Pfi Beneš“ a „Heil Hitler“.³³⁴

Účast školní mládeže na akcích pořádaných SdP sice nelze v případě Šternberska doložit na konkrétních případech, ale vzhledem k tomu, že v Uničově byla německá školní mládež pevnou součástí různých pochodů a slavností pořádaných touto stranou nelze pochybovat o tom, že tomu nebylo ve Šternberku jinak. SdP postupně rozložila všechny německé politické strany, jejichž členstvo vstoupilo do jejich řad (ve Šternberku například Dominik Willner z DCVP) a jako jediný nenáviděný politický protivník zůstala sociální demokracie. Ta, vedená Rudolfem Zischkou rozvinula obdivuhodnou činnost, i když v obecních volbách v roce 1938 kandidovala v politickém okrese jen v deseti obcích (v soudním okrese: Šternberk a Domašov nad Bystřicí měli tři mandáty), odvaha německých voličů projevit svůj politický názor tváří v tvář teroru ze strany SdP se vysoce cenila.³³⁵ Ještě 11. září 1938 se konala manifestace Čechů a Němců proti hitlerovským

³³² ZA Opava, pob. Olomouc, fond: Krajský soud Olomouc, trestní spisy 1918–1938, Tk VII 940/32. Případ 14 obžalovaných členů spolku Bund der Adler und Falken ve Šternberku, rozpuštěného okresní politickou správou na základě zastavení činnosti spolku se sídlem v Brně zdejším policejním ředitelstvím.

³³³ ZA Opava, pob. Olomouc, fond: Krajský soud Olomouc, trestní spisy 1918–1938, Tk XIV 2500/33. Správce školy působil od roku 1933 do roku 1936 jako správce školy ve Štěpánově a od roku 1936 v Ondrášově. Ve výslechovém protokolu je uváděn chybný název NSDAP.

³³⁴ Volkswacht, 24. března 1938, č. 34, s. 5.

³³⁵ Litovelský, Šumperský, Šternberský kraj, 8. července 1938, č. 28, s. 3. Volba starosty, kterým se stal inž. Pauler proběhla pod tlakem přítomné henleinovské ulice.

výpadům proti republice za účasti čtyř tisíc lidí. Následující den se ve Šternberku sešlo na pět tisíc henleinovců z města a širokého okolí pochodujících do noci po městě a žádajících návrat do Říše. Příchod armády a provedení mobilizace situaci v okrese uklidnilo. Současně byli zatčeni po celém okrese přední funkcionáři SdP a odvezeni do internačního tábora ve Štěpánově. Úřad starosty převzal druhý náměstek Rudolf Zischka.³³⁶

Šternberk se stával v září roku 1938 městem českých a německých uprchlíků. V tělocvičnách škol a Dělnickém domě bylo ubytováno kolem osmi set padesáti lidí prchajících před řáděním bojůvek SdP.³³⁷

Mnichovská dohoda rozhodla o začlenění většiny území okresu do říšské župy Sudety, a stejně jako celý život, tak i pedagogická výchova v německých školách probíhala pod všeobjímající taktovkou NSDAP.

7. Organizace školního roku

Organizace školního roku prošla po vzniku Československa určitými změnami reflektujícími státoprávní změny. V rámci přizpůsobení školy demokratickému a republikánskému duchu a odstranění vzpomínek na monarchii s vládnoucí dynastií Habsburků byly zrušeny svátky s tím spojené, jako výročí císaře aj. Oficiální den vzniku samostatného státu, tedy 28. říjen, byl prohlášen státním svátkem od 14. října 1919.³³⁸ Obsah samotných oslav se ponechával učitelským sborům jednotlivých škol, které měly přihlížet k místním poměrům a rozhodovat o formě, v jaké se oslavy mohli konat. Takto to konstatoval i příslušný výnos ministerstva školství a národní osvěty upřesněný moravskou zemskou školní radou.³³⁹

Ministerského výnosem z 12. března 1919, který obsahoval taxativní výčet školních prázdnin v průběhu roku bylo nahrazeno už nadále nevyhovujících nařízení rakouských školských úřadů. Výnos byl použit ke stanovení školních prázdnin i do budoucna. Školními všeobecnými svátky a prázdninovými dny se stal „den svobody“, tedy 28. říjen a 1. máj. V den Jana Amose Komenského (28. března) a v den mistra Jana Husa (6. července) měly být první dvě vyučovací hodiny věnované jejich památce a významu. Od roku 1926 se mají na všech školách v den Komenského poučovat žáci o mírovém hnutí

³³⁶ Láznička, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968, s. 25–26.

³³⁷ Tamtéž, s. 25.

³³⁸ Křivánek, Jan (ed.): Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice československé. Nákladem Ústředního spolku učitelského na Moravě v Brně. Brno 1924, s. 1.

³³⁹ Oslava dne 28. října na školách. Výnos Mšano z 15. října 1919, č. 49 155. Tamtéž, s. 2.

vzdělaných národů. Jelikož Husova oslava se ve školách nemohla kvůli prázdninám uskutečnit, přesunula se na poslední den školního roku.

Ostatní dosud zavedené prázdniny vánoční, velikonoční, svatodušní, pololetní atd. zůstávaly v platnosti. Školní úřady a správy škol byly upozorňovány, aby vyučování nebylo zkracováno zaváděním jiných prázdninových dnů. Z náboženských důvodů se prázdninové dny mohli udělovat až po rozhodnutí příslušných školských úřadů, protože z ústavních předpisů o rovnosti všech náboženských vyznání automaticky nevyplýval subjektivní nárok na prohlášení svátečního dne za prázdninový.³⁴⁰

Školní rok začínal na všech obecných školách od 1. září a končil 28. června. Výjimku představoval začátek školního roku 1919/20, kdy byly letní prázdniny prodlouženy výnosem ministerstva školství a národní osvěty až do 15. září. Hlavní prázdniny trvaly od 29. června do 31. srpna. Další prázdniny byly stanoveny na: 2. listopad, pokud však Svátek zesnulých připadal na pátek volno bylo i následující den. Vánoční prázdniny trvaly od 23. prosince do 6. ledna,³⁴¹ později od stejného dne do 2. ledna. Velikonoční prázdniny trvaly od Květné neděle do středy po Velikonoční neděli. Poslední dny volna se týkaly neděle a zasvěcených svátků různých vyznání podle platných předpisů.³⁴² Svátků a památných dnů byl poměrně velký počet, což zavedlo příčinu k mnohým zmatkům. Proto byl v roce 1925 vydán zákon o svátcích a památných dnech Československé republiky, „jímž učiněn konečně konec zmatkům, které dosud ve svěcení některých svátků vládly, jakož i šikanování učitelů, kteří o zrušených svátcích vyučovali“, jak se zadostiučiněním konstatoval správce obecné školy ve Štěpánově František Mikulka.³⁴³ Citovaný zákon uváděl výčet památných dnů a v § 1 upravoval dosavadní předpisy o nedělích a svátcích tak, že stanovil na příště za tyto dny: 1. a 6. leden, Nanebevstoupení Páně, Boží tělo, 29. červen, 15. srpen, 1. listopad, 8. a 25. prosinec. Poslední změna v této oblasti upravena ministerským výnosem z 8. března 1935. Většina prázdnin zůstala beze změny mimo zavedení pololetních prázdnin od 1. do 3. února a změny v trvání velikonočních prázdnin se začátkem v poledne v úterý po Květné neděli do úterý po Velikonoční neděli. Na národních školách mohla dát místní školní rada dva jednotlivé dny volna, na menšinových školách mohl to samé provést školní inspektor. O tyto dny, ale nešlo prodlužovat zavedené

³⁴⁰ Prázdniny na školách ve škol. roce. Výnos Mšano z 12. března 1919, č. 9064., Křivánek, Jan (ed.): Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice československé. Nákladem Ústředního spolku učitelského na Moravě v Brně. Brno 1924, s. 304.

³⁴¹ Trvání Vánočních prázdnin bylo změněno výnosem Mšano z 14. prosince 1921, č. 121 120 a to do 23. prosince do 2. ledna., Tamtéž, s. 305.

³⁴² Výnos Mšano z 25. dubna 1919, č. 18167. Tamtéž, s. 304–305.

³⁴³ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 219.

prázdniny.³⁴⁴ Mimo tyto stanovené prázdninové dny lze zmínit mimořádné prázdniny. Nejvýznamnější byly uhelné prázdniny v roce 1929, kdy byly všechny školy v republice pro mimořádné mrazy od 19. do 28. února uzavřeny. Ministerstvo ale správy škol upozorňovalo, aby se uhelné prázdniny dávaly jen v nejnnutnějších případech, protože se jich používalo v příliš velkém měřítku. Další velkou změnu prodělal vztah státu, školy a církve. O této problematice se hovoří na jiných místech naší práce, a proto se na tomto místě soustředíme na oblast související primárně s průběhem školního roku.³⁴⁵

Školní docházka na obecných školách byla za Rakouska-Uherska často negativně ovlivňována různými úlevami udělovanými dětem školními úřady, a to především chudým dětem a dětem na venkově. Tato praxe byla často kritizována, a proto se přikročilo k upravení této otázky. Jistě není překvapením, že alespoň správy českých obecných škol oslovené ve stejné otázce, preferovaly odstranění úlev, které zbytečně komplikovaly vyučování. Jak se později ukázalo, rodiče tento trend z předchozího období a k tomu laxnost při posílání dětí často využívali k velké nelibosti dotyčných správ škol. „Vyučování tohoto roku bylo téměř celý rok nepravidelné, čímž utrpěl značně prospěch dětí. Rovněž i návštěva školy není v naší obci, jakou by měla být“, uvádí správce školy v Hnojicích ohledně docházky ve školním roce 1920/21. A pokračuje, že přes veškeré výzvy a upomínky místní školní rady někteří rodiče ignorují školské zákony a to na školské zákony vrhá „zvláštní světlo, protože rodiče jsou si vědomi, že za tyto přestupky se jim nic ze strany příslušných úřadů nestane. Důsledkem toho je „odvaha“ neposílat své děti celý rok do školy.³⁴⁶ Přítrž tomu učinil až malý školský zákon v roce 1922, který jakékoliv školní úlevy natrvalo odstranil.

Místo dnes známého týdenního schématu školní docházky pondělí–pátek a volného víkendu byla feriálním dnem středa nebo čtvrtek a v sobotu se vyučovalo. Na školách v okrese byla feriálním dnem středa. Školní rok byl rozdělen na čtyři čtvrtletí, po každém se konala klasifikační porada učitelského sboru a žákům se rozdaly školní zprávy nebo v případě ukončení školní docházky na konci roku propouštěcí vysvědčení. Vystupujícím žákům se také od jejich pedagogů dostalo poučení a rad, jak se mají v budoucím životě chovat, aby úspěšně obstáli. Od školního roku 1935/36 se výnosem ministerstva školní rok změnil rozdělením ze čtyř čtvrtletí jen na 2 pololetí, v kterých se také vydávaly školní zprávy.

³⁴⁴ Věstník ministerstva školství a národní osvěty, sešit 3, 1935, s. 86–88.

³⁴⁵ Zákon o svátcích a památných dnech republiky Československé ze 3. dubna 1925, č. 65 Sb. z. a n.

³⁴⁶ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Hnojice, školní kronika 1873-1929, s. 272.

Za Rakouska byl školní rok zahájen slavnostní bohoslužbou v kostele a zpíváním císařské hymny. Účast na těchto bohoslužbách byla pro každého obligatorní. Se vznikem Československa se tato účast stala dobrovolná a císařskou hymnu vystřídala československá státní hymna Kde domov můj? Na všech školách v okrese bez výjimky se žákům pro poučení vyložila pravidla dobrého chování, ať už v kostele, ve škole nebo mimo ni.

Den vzniku samostatného státu nazývaného také jako den svobody se v každé obci i škole slavil sice rozdílně, ale většinou nemohla chybět slavnostní bohoslužba v místním kostele spojená se zpěvem národní hymny. Žákům byl objasněn historický význam dne a formě vzpomínky či krátké přednášky bylo vzpomenuo na muže, kteří se o jeho vznik zasloužili. Do oslav se aktivně zapojovala i školní mládež. Žáci recitovali naučené básničky, popřípadě zpívali vlastenecké písně. Školy byly slavnostně vyzdobeny. Školní oslavy v mnoha případech plynule navazovaly na oslavy v obcích za účasti místních spolků, korporací a veřejnosti. Ve Šternberku byl kupříkladu svátek každoročně spojen s centrem českého života v Národním domě, kde se oslava tradičně konala. Její zakončení bylo spjato, díky věnovaným darům odboru Národní jednoty ve Šternberku, s pohoštěním žáků čajem, zákusky a pečivem.

V Lašřanech i v dalších obcích okresu se v předvečer státního svátku každoročně konal lampiónový průvod vesnicí. Oslava za účasti žáků a občanstva byla tak jako jiné významné akce v Lašřanech, pořádána v hostinci u Husičků. V rámci oslav se konala kromě náležitých proslovů řídícího učitele, zpěvu národní hymny a recitací i divadelní představení secvičená žáky. Ještě slavnostnější bývala kulatá výročí státního svátku. Stejně jako v Lašřanech, tak i jinde hostince sloužili při nedostatku jiných prostor v obci pro pořádání významných oslav.

Neméně významným dnem ve školním kalendáři bývalo datum narození prezidenta Masaryka připadající na 7. březen. V Lašřanech byla v roce 1920 pořádána společná oslava místního odboru Národní jednoty a obecné školy. Konal se průvod obcí a před školou přednesla žákyně první třídy básně o tatíčkovi Masarykovy. Při této příležitosti dostala škola jako dar tři nové obrazy prezidenta. Oslava pokračovala v hostinci, kde žáci přednesli básně a zapěli písně. Po přednášce dostali žáci dárky a byli propuštěni, program pak pokračoval přednáškou pro dospělé a koncertem. Výtěžek z akce byl odevzdán Masarykově lize proti tuberkulóze.³⁴⁷

³⁴⁷ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Lašřany, školní kronika 1886–1950, s. 63.

Ještě okázalejší oslava 80. narozenin prezidenta Masaryka byla na škole uspořádána v roce 1930. Oslava probíhala v hostinci u Husičků pod protektorátem obecního zastupitelstva společnou akademií žáků i rodičů. Žáci vystupovali v pořadí podle tříd a jejich recitace se střídaly se zpěvem. Žáci 2. a 3. třídy zahráli divadelní hru po níž dostali vkladní knížky se základním obnosem 10 Kčs. V přestávkách se prezentovala hudba místního kroužku a následovala druhá polovina akademie s vystoupením dospělých. Dobrovolné vstupné pak sloužilo k uhrazení pořízených vkladních knížek.³⁴⁸ V roce 1935, kdy prezident Masaryk dosáhl 85 let, se konaly ve sledovaném okrese velké školní oslavy, které byly součástí širších oslav spolupořádaných pod protektoráty obecních zastupitelstev a s účastí místních korporací, spolků a obyvatel. V roce 1935 po odstoupení Masaryka z prezidentského úřadu a po zvolení Edvarda Beneše se připomínaly a slavily narozeniny nového prezidenta.

Během školního roku bylo připomínáno mnoho jiných významných a slavných osobností a událostí české historie. Každoročně se 8. listopadu, v den výročí pro český národ neslavné „krvavé“ bitvy na Bílé Hoře vzpomínalo a žákům se vysvětlovalo jaká katastrofa to byla pro český národ. Mezi vzpomínané osobnosti patřil Karel Havlíček Borovský a jeho 100. výročí narozenin. Koncem měsíce května 1926 se pořádaly oslavy památky 50. výročí úmrtí Františka Palackého. Na rok 1925 připadlo sto let od narození hudebního skladatele Bedřicha Smetany. Vzpomínka výročí památky významné osobnosti nebyla jen pouhou teoretickou demonstrací a suchým výčtem objasňujícím její význam, ale mnohdy byla spojena s praktickou ukázkou umělcova díla. Podobně tomu bylo v případě výročí Bedřicha Smetany, kdy se v olomouckém městském divadle uskutečnilo zvláštní operní představení *Prodané nevěsty* pro školy. Na představení se vypravili děti a jejich rodiče z české menšinové školy ve Stádle, a jak s nadšením referuje správce školy byl to výlet po všech stránkách úspěšný. Správce školy, vyjadřoval na stránkách kroniky překvapení, protože žáci neoceňovali výpravu opery, jak se zprvu sám domníval, ale s velkým nadšením na zpáteční cestě hovořili „o kráse hudby a zpěvu“.³⁴⁹

Osobností vzpomínaných při různých výročích jejich narození a úmrtí byla celá řada, proto by bylo kontraproduktivní je všechny vyjmenovávat, zvláště když v každém školním roce připadalo několik těchto výročí. Všimneme si jen jedné věci, a sice že vzpomínaná osobnost žákům sloužila jako určitý morální vzor. Z mnoha příkladů je to vidět na pětistém

³⁴⁸ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašťany, školní kronika 1886–1950, s. 87.

³⁴⁹ SOkA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 7. Představení navštívili také žáci vyšších ročníků obecné školy ve Štěpánově.

výročí husitského vojevůdce Jana Žižky. Ve školních hodinách byly připomenuty jeho kladné vlastnosti jako láska k vlasti, pravdě a jeho udatnost. Památce byl věnován celý školní den. Dokonce i v ručních pracích výchovných žáci v rámci výuky vyhotovili repliky husitských zbraní.³⁵⁰

Do další malé kategorie, které se v průběhu školního roku vzpomínaly, patřil zejména svátek práce a svátek matek. Zatímco při svátku práce byl připomenut a objasněn jeho význam, svátek matek byl kromě toho ve školách každoročně spojen alespoň s malou besídkou dětí pořádanou pro jejich maminky, které od dětí dostali malé dárky a přání vyrobené během školní výuky. Mnohdy byla také oslava spojena se školní akademií.

Poslední skupinou připomínaných památných dnů, byly ty, které upomínaly na události a výročí spjaté se spřátelenými zeměmi a osobnostmi podílejícími se na vzniku samostatného státu. Ze vzpomínaných osobností se to týkalo zejména amerického prezidenta Wilsona a spřátelených zemí Jugoslávie, Rumunska i Polska. Další vzpomínané události reagovaly na aktuální domácí a světové dění. Po atentátu na ministra financí Aloise Rašína spáchaném 5. ledna 1923 se z nařízení ministerstva školství a národní osvěty konaly ve školách smuteční vzpomínky. Stejně tomu bylo ve školách v okrese i ve Štěpánově, kde se smuteční oslava konala jednotlivě po třídách, a na škole byl vyvěšen černý prapor.³⁵¹

Smuteční oslavy ještě většího rozsahu se konaly po atentátu spáchaném na jugoslávského krále Alexandra I. a francouzského ministra zahraničí Louise Barthoua v říjnu roku 1934. „Ohlas tohoto mocného vzruchu zachvátil i drobnou školní mládež. Zprávy novinářské, ilustrace, zprávy radiem, vztahující se k této tragické události, byly předmětem zájmu školní mládeže. V den pohřbu obou vynikajících osobností byly ve třídách učiněny smuteční projevy a žactvo bylo poučeno o významu a práci obou, o snahách o upevnění míru. Smuteční prapor vlající ze školní budovy připomínal tragickou událost“. Tak bylo o této události referováno v české menšinové škole ve Šternberku. Tragická událost byla uzavřena tryznou za jugoslávského krále, které se účastnil správce školy Petr Zapletal, zastupující učitelský sbor. Nutno poznamenat, že děti pak poslouchali pietní akt ve školním rozhlase.³⁵²

Školní rok samozřejmě netvořili jen výše vzpomínané události, ale nedílnou součástí byly také školní exkurze a výlety. Školy ve sledovaném okrese podnikaly školní výlety

³⁵⁰ SOkA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 8.

³⁵¹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 186–187.

³⁵² SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1933–1938, s. 20 a 22.

a vlastivědné procházky mnohdy spojené s návštěvou pamětihodností nebo kulturních institucí v blízkého i vzdáleném okolí. Nejfrekventovanějším místem procházek a krátkých výletů byl Těšíkov, známý zdejší kyselkou. K dalším oblíbeným výletním cílům patřil hrad Bouzov, zámek v Úsově, hrad Sovinec, Rešovské vodopády, Mladečské jeskyně a Bradlo, kde se konaly menšinové slavnosti a shromáždění za účasti „hraničářů“ a žáků menšinových škol. Žáci se mimo tato známá místa podívali i do vzdálenějších míst jako bylo Brno nebo Praha. Tyto výlety byly finančně náročnější, proto se většinou realizovali s podporou od jednotlivých dárců, spolků či korporací. Jinou možností, kterou školy často využívaly k hrazení části nákladů na školní výlety, byly finanční výtěžky z divadelních představení či různých školních slavností. Mnohdy však nemohl být rozsáhlejší školní výlet realizován, jako v případě školy v Liboši v roce 1931, protože tomu bránil malý počet žáků a jejich chudoba způsobená hospodářskou krizí. Proto byla podniknuta jen vycházka do Šternberka a Těšíkova. Tato situace nebyla ve 30. letech výjimečná a i v dalších školách se muselo od pořádání výletu upustit.³⁵³

8. Charitativní sbírkové akce ve školách

V předchozí kapitole jsme nastínili průběh a organizaci školního roku. Stranou našeho zájmu zůstaly charitativní a sbírkové akce pořádané ve školách, kterým na tomto místě věnujeme pár slov. Mezi nejvýznamnější celostátní sbírkové a již tradiční akce patřila sbírka konaná při příležitosti Dětského dne na podzim. Dětský den měl za sebou již delší tradici, neboť vznikl za Rakouska a jeho první ročník se uskutečnil v roce 1910. Účel akce a její zaměření na pomoc dětským sirotkům se nezměnil ani po vzniku Československa. Sbírkový probíhaly jak ve školách mezi samotnými žáky, tak k tomuto účelu vybraní žáci prováděli peněžní sbírku po obci. Před samotnou sbírkou začala třídní učitelé žákům obvykle připomenuli význam péče o mládež. Vybraný obnos se posílal České zemské péči o mládež v Brně. Tato sbírka se prováděla v českých i německých školách.

Mezi další významnější sbírky patřila ta ve prospěch Červeného kříže a sbírka pro Masarykovu ligu proti tuberkulóze. Dále existovalo množství sbírek s podobným zaměřením. Mimo tyto sbírky s výhradně finančním zaměřením se vyskytovaly i lokální sbírky s potravinovým zaměřením. Pro sirotky v Masarykově domově sociální péče ve

³⁵³ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Liboš, školní kronika 1890–1962, s. 83.

Šternberku se pořádaly v českých obecných školách ve Štěpánově, Lašťanech a Liboši sbírky vajec.

Uspořádání sbírky v mnohých případech záleželo na posouzení správy školy a učitelského sboru. Příkladem toho je dobrovolná haléřová sbírka pod názvem Letnice mrzáčkům, kterou „následkem provolání Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků na Moravě v Brně uspořádal sbor učitelský mezi žactvem zdejší školy (*obecná škola Štěpánov*) dne 22. května 1920“. Tato akce se na škole každým rokem opakovala a konala se i na ostatních obecných školách v okrese.³⁵⁴

Ve sledovaném okrese můžeme narazit i na sbírky, popřípadě charitativní akce, které jsou omezeny výhradně na jednotlivou školu a konají se při mimořádné příležitosti. Za takovou akci lze označit „Ruskou akci“³⁵⁵ uskutečněnou v listopadu 1921 na obecné škole v Liboši na vyzvání československého Červeného kříže, o kterou se obětavě přičinila industriální učitelka Karla Rýparová a v rámci ručních prací děvčata ze zasláného materiálu zhotovila sukničky, šátečky apod. „ve prospěch ubohých ruských dětí“.³⁵⁶

Při množství dalších sbírek se nemůžeme vyhnout otázce, zda to nepříznivě ovlivnilo výši vybraných obnosů a pohled na ně. Určitým vodítkem pro nás může být sbírka pro československý Červený kříž, uskutečněná v květnu 1923 v měšťanské škole i v obci Štěpánov. Při hodnocení vybraného obnosu je ve školní kronice konstatováno, „že výsledek nebyl skvělejší, dá se omluviti stále dosud trvající nezaměstnaností a hlavně příliš častými sbírkami“.³⁵⁷ Ve stejné obci jsme svědky toho, jak neúspěšně skončila sbírka na každoročně pořádaný Dětský den ve školním roce 1933/34. Podle hodnocení sbírky totiž „výsledky upadají rok od roku,“ neboť „každý má v době hospodářské krize sbírek dost“. Výsledek se proto dá s ohledem na uvedený důvod pochopit, avšak to nemělo být jediným důvodem, protože „jsou i takoví, kteří z nepřízně ke škole, ač boháči, nedají nic a děti vyženou, jsou mezi nimi i páni a špičky štěpánovské „inteligence“ – jako by sbírka byla pro učitele“.³⁵⁸

Je pochopitelné, že žáci vybírající peníze po obci ve 30. letech se i kvůli těmto zkušenostem s chováním některých místních občanů neradi sbírky účastnili. Jak bylo

³⁵⁴ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 166.

³⁵⁵ Ruská akce byla humanitární pomocí na počátku 20. let hladomorem postiženému Rusku.

³⁵⁶ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Liboš, školní kronika 1890–1962, s. 51. Tato pomocná akce se pravděpodobně uskutečnila jen v Liboši, v ostatních obecných školách o konání této akce není žádné zprávy.

³⁵⁷ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 192.

³⁵⁸ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 270.

doslovně uváděno v kronice, vykonávali tuto sbírku jen „s velkým sebezapřením“ i přes skutečnost, že se část vybraných peněz vracela ve formě mléčné subvence.³⁵⁹

Závěrem je nutné dodat, že peněžní sbírky ve školách byly regulovány (což, ale nepopírá výše jmenované sbírky) výnosy, které omezovaly účast žactva na veřejných a pouličních sbírkách.

9. Sociální pomoc

Po skončení války se občané museli vyrovnat se špatnou hospodářskou situací, nedostatkem základních potravin a velkou nezaměstnaností. Nejohroženější skupinou obyvatel se stala školní mládež, a proto škola plnila mimo výchovné funkce, pokud to byla potřeba, i funkci sociální. To se projevilo zejména po skončení 1. světové války na začátku 20. let a v první polovině 30. let v souvislosti s velkou hospodářskou krizí.

Mezi nejvýznamnější pomocné akce bezesporu patřila pomoc pocházející z „americké akce“³⁶⁰, týkající se poskytnutí nedostatkových základních potravin. Ve školách byly zřizovány dětské kuchyně, v kterých se pro děti trpící podvýživou vařily střídavě polévky a kakao. Dohled nad touto akcí měl k tomu zvolený komitét, většinou některá z místních dam. Stranou nezůstával ani učitelský sbor, který se na této akci také aktivně podílel. V některých obcích se polévkové akce pravděpodobně nekonaly, popřípadě se vzhledem k stručnosti zápisů ve školní kronice o nich neobjevují zprávy.

Potřeba pořádání sociálních akcí tohoto typu byla podmíněna hospodářskou a sociální situací v místní obci. Zejména to záleželo na tom, zda je obec zemědělského charakteru, což platilo o většině českých obcí na Hané, nebo disponuje-li průmyslovým zázemím či je zemědělskou obcí s místním průmyslem, což ve velké míře platilo pro zbytek okresu.

Příkladem obce postižené hospodářskou krizí a nezaměstnaností na počátku dvacátých let a později zvršené velkou hospodářskou krizí třicátých let je Štěpánov. Největším a hlavním zaměstnavatelem v obci byly místní železářny³⁶¹, ve kterých se však výroba postupem doby dostávala do útlumu a hospodářská krize jim zasadila definitivní ránu. Je třeba říci, že hospodářská krize nebyla hlavní příčinou krachu, ten by jistě dříve či později

³⁵⁹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 281.

³⁶⁰ Americká potravinová pomoc probíhající v letech 1919–1921 v rámci tzv. American Relief Organisation, řízená pozdějším prezidentem H. Hooverem. Kromě potravin dodala velké množství šatstva pro děti. Klimek, Antonín: Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 13, 1918–1929, Paseka Praha, s. 99.

³⁶¹ V roce 1930 bylo v železárnách zaměstnáno 760 zaměstnanců, z toho 540 Čechů a 220 Němců, patřících ve většině případů k úřednictvu. Frištenský, František.: Hospodářské poměry. In: Naše Šternbersko: soubor referátů z hraničářského sněmu ve Šternberku dne 29. května 1930. Olomouc 1930, s. 44.

nevyhnutelně nastal i bez ní. Už na počátku dvacátých let se začala stabilita železáren, a s tím i jistota jejich zaměstnanců, otřásat v základech. V zimě roku 1922, těsně před Vánoce byla pro dělníky železáren upravena pracovní doba tak, že se do práce dostali až každý pátý týden a zbytek času zůstávali doma. Nato se ještě úplně skončily práce na regulaci řeky Oskavy a ani situace hospodářských dělníků nebyla o mnoho lepší. Mnozí rodiče kvůli obtížné situaci nemohli proto své děti zaopatřit školními potřebami, šatstvem ani obuví, a to se okamžitě odrazilo i ve školní docházce.³⁶² Postupně utlumovaná činnost byla v železárnách definitivně skončena v roce 1932. Hospodářská krize zapříčinila nedostatek obchodních zakázek, a co je ještě důležitější, ředitelství železáren nedokázalo zajistit dostatečný úvěr pro další provoz. Přibýlo nezaměstnaných a pomoci musela obec organizováním tzv. nouzových prací, a stát jejich financováním, spočívající v likvidaci haldy u železáren a úpravou okolí kolem nich i v obci, které trvaly až do roku 1937.³⁶³

Kromě Štěpánova nebyla situace v jiných místech o mnoho lepší, to platí zejména o třicátých letech ovlivněných velkou hospodářskou krizí. Šternberk jako největší a nejvýznamnější město soudního okresu se potýkalo s velkou nezaměstnaností. Dlouholetý úpadek textilního průmyslu a závislost na hlavním zaměstnavateli ve městě a širokém okolí, státní tabákové továrne³⁶⁴, představoval pro město neřešitelný problém. Týkalo se to zejména německého obyvatelstva a dělníků. U hraničářů při menším podílu dělnictva tvořili většinu zaměstnanci státních a veřejných úřadů, kterých se krize dotkla méně, horší situaci zažívali při poklesu poptávky drobní živnostníci. Ukázalo se, že složení českých menšin v okrese se za krize stalo relativně výhodné, i když toto konstatování neplatilo absolutně vždy.³⁶⁵ I přes uvedené poznatky zůstávala situace všech obyvatel bez rozdílu složitá a měnila se jen pomalu.³⁶⁶ Navíc okres, jak už bylo na jiném místě řečeno, patřil k nejvíce postiženým v republice. Malá odbočka a ve stručnosti zmíněná situace

³⁶² SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886-1953, s. 187.

³⁶³ Koudela, Miroslav–Kráčmar, Jiří: Paměti obce Štěpánova. Danal Olomouc 1997, s. 36.

³⁶⁴ Koncem roku 1929 měla továrna 21 úředníků (12 Čechů, 9 Němců) a 730 dělníků (112 Čechů a 618 Němců). Stráž Moravy 24. března 1930, č. 7, s. 113.

³⁶⁵ Relativní výhodu měla menšina v Dětrichově nad Bystřicí, jak se píše ve školní kronice; A naše česká menšina dosud nebyla postižena-nehledě ovšem k četným úsporným opatřením, jež státní zaměstnance zasáhla (...) Jedinou útěchou je státní zaměstnání. Dnes jsme celkem spokojeni s tím, že máme jen státní zaměstnance, neboť vidíme, jak strašnou se stává pozice průmyslových a hospodářských menšin, kde naši lidé ocitají se v cizím prostředí v bídě a bez pomoci“. SOkA Bruntál, fond: Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dětrichov nad Bystřicí, školní kronika 1929–1955, s. 24–25.

³⁶⁶ Národní Jednota přiznává ve výroční zprávě z roku 1930 složitou situaci menšin ve šternberském okrese. „Nemalou péči věnovali jsme o naše nezaměstnané hraničáře, intervenovali jsme v nesčetných případech, ale těžko senám pro ně získávala práce, chléb. Všechny naše tovární podniky plně obsazeny, ústav choromyslných obsazován je z Brna (...) velká naše pila dokonce nám i dobré hraničáře v nejhorší době propouští. (...) A ovšem další důsledky této krize se dostávají: nákupní schopnost klesá, což ihned pocítuje další důležitý prvek hraničářské struktury: náš živnostník“. Zpráva o činnosti Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1930. Olomouc 1931, s. 77–78.

v průběhu hospodářské krize nebyla samoučelná. Ukazuje totiž, že hospodářství a školství jsou spojené nádoby a špatná situace rodin postižených nezaměstnaností se odrazila ve zhoršeném zdravotním stavu. Děti trpěli podvýživou a chyběly jim prostředky na pořízení školních pomůcek. Škola se tedy s pomocí sociálních a dobročinných institucí organizačně a finančně podílela na zmírňování následků krize u nejpostiženějších dětí, jak o těchto činnostech v rámci sledovaného okresu pohovoříme.

Ve Štěpánově se dětská kuchyně z potravin dodaných americkou akcí provozovala od června 1919 až do září 1920. Provoz dětské kuchyně hradila ze svých prostředků sama obec a nad akcí dohlížel komitét zvolený z místních dam. Kuchyně umístěná v Těšetické pivnici vařila polévku i kakao po celý týden, a nepřetržitě po celý rok, tedy i v době prázdnin. Mezi dodanými potravinami najdeme mouku, tuk, fazole, rýži, kakao, slazené i neslazené mléko a cukr. Po ukončení činnosti byly zbytkem potravin poděleny chudé děti.³⁶⁷ Po ukončení činnosti kuchyně se otázka o znovuzřízení polévkového ústavu znovu projednávala na schůzi místní komise pro péči o mládež 25. listopadu 1923. Výsledkem jednání komise bylo usnesení o neobnovení polévkového ústavu a to hned z několika závažných příčin. Nejzávažnější byla ta, že ústavu už nebylo potřeba. Podle získaných zkušeností z jeho provozu mohla sloužit ke zneužívání jeho funkce. Překážkou pro znovuzřízení byla také veliká režie na jeho provoz.³⁶⁸

Podobně akce probíhala i v Lašťanech. Začala v prosinci 1919, kdy doputovaly potraviny z americké akce pro stravování dětí a matek a na schůzi rodičů byl zvolen komitét Československé péče o dítě, který stravování organizačně zajišťoval. Denně děti i matky dostávaly kakao a polévku. Starosti s vařením vzala na svá bedra paní hostinská. Od června 1920 pak byl počet strážníků snížen a v červenci musela být akce ukončena kvůli neochotě mnoha rodičů platit „nepatrný režijní příspěvek 3 koruny měsíčně“. Součástí akce bylo podělení oděvem a obuví od amerického Červeného kříže.³⁶⁹

Polévková akce se konala i v české menšinové škole ve Šternberku. Akci finančně podporoval místní odbor Národní jednoty, sirotčí spolek pro okres šternberský a dalšími dary přispěly nedaleké obce Štarnov a Liboš. Polévku dostávali žáci, kteří měli daleko domů. Akce probíhala od listopadu 1919 až do dubna 1920. Vaření zajišťovaly klášterní sestry za příslušnou odměnu a jídlo bylo rozdáváno v jedné z klášterních místností za pečlivého dozoru učitelského sboru i dobrovolnic z řad místních žen. Narozdíl od

³⁶⁷ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 162 a 168. V roce 1919 se vařilo pro 85 dětí a v roce 1920 pro 150 dětí. Poslední zásilka potravin dorazila 25. června 1920.

³⁶⁸ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 181–182.

³⁶⁹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašťany, školní kronika 1886–1950, s. 63–64.

předešlých polévkových ústavů se ve Šternberku tato akce rok co rok opakovala, stabilně v zimních měsících mimo krátkého období v letech 1928–1932.³⁷⁰ Od roku 1930 až do roku 1938 zde také probíhala mléčná akce pro děti obecné i mateřské školy. Od roku 1933 byl pak zaveden i polévkový ústav pokračující v činnosti až do roku 1938, který byl určený pro žáky všech českých škol ve Šternberku. Po přestěhování školy do vlastní budovy se vařilo ve sklepě na provizorně zřízeném krbu a akci vedla učitelka mateřské školy Františka Bubeníková. Kromě finanční pomoci Okresní péče o mládež ve Šternberku a výtěžků různých podniků mezi přispěvateli najdeme mimo jiné místní organizaci Československé sociální demokracie, místní mlékárnu darující potravinovou pomoc a soukromé dárce, kteří přispěli finančně nebo ve formě naturálií. Obě akce byly určeny především chudým dětem a dětem nezaměstnaných, ale za režijní poplatek si mohli zámožnější děti jídlo a mléko předplatit, čehož rádi a hojně využívali.³⁷¹ Polévkový ústav byl za pomoci americké pomocné akce zřízen při I. německé obecné škole ve stejném městě v zimě roku 1919/20. Rodiče stravovaných žáků měsíčně na jeho provoz přispívali režijním poplatkem tři koruny.³⁷² Polévkový ústav byl zřízen také na menšinové škole v Mladějovicích, kde děti dostávaly polévku nebo kakao po dobu pěti měsíců v roce 1924.³⁷³

Naléhavost špatné sociální situace způsobené hospodářskou krizí na počátku třicátých let si vyžádala pořádání dalších školních podpůrných akcí pro chudé žáky, žáky jejichž rodiče se stali nezaměstnanými a pro žáky trpící podvýživou. Pořádaly se v zimních a jarních měsících, protože skončila doba sezónních prací, a tím i jedna z posledních možností nezaměstnaných zajistit si alespoň na krátkou dobu nějaký příjem pro sebe i svou rodinu. Mimo sociální úlohy jimi byla podmíněna lepší školní docházka a současně i prospěch žáků. Tyto akce by se nemohly uskutečnit bez široké podpory státu pomocí subvencí Ministerstva školství a národní osvěty a dalších státních institucí, neocenitelné pomoci Okresní péče o mládež ve Šternberku, místních spolků a korporací, místních samospráv a mnoha nezištných finančních i naturálních darů jednotlivců a místních zemědělců.³⁷⁴

³⁷⁰ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1918–1933, 1933–1938.

³⁷¹ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1933–1938, viz. jednotlivé školní roky.

³⁷² SOkA Olomouc, fond: I. německá obecná škola Šternberk, školní kronika 1872–1920, s. 150.

³⁷³ Zpráva o činnosti Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1924. Olomouc 1925, s. 51.

³⁷⁴ Okresní péče o mládež sídlila až do roku 1924 ve Štarnově. O rozsáhlosti sociální péče pro českou mládež v okrese svědčí statistika za léta 1924–29, kdy bylo na ošacovací akce vydáno 26 155 Kč a poděleno 426 dětem. Stravovací stanice vydaly celkem 66 754 dávek polévky nebo kakaa v přibližné hodnotě 33 377 Kč.

Stravovací akce prováděna v podobě mléčné podpory začala v Lašřanech již od zimy roku 1931, kdy bylo dětem nezaměstnaných podáváno mléko od konce ledna až do května.³⁷⁵ Místo rozdělování mléka dětem po dohodě správce školy a s podporou místní školní a obecní rady bylo od února do konce dubna 1935 zavedeno stravování pro nejchudší děti. Oběd byl vydáván dvakrát týdně a skládal se z „výživné polévky a masa s příkrmem nebo z polévky a buchet nebo rýže apod.“³⁷⁶ Stravovací akce se pak konala každý rok až do roku 1938.³⁷⁷ V roce 1938 se opět pořádala mléčná akce zajišťována rolnickou mlékárnou v Bohuňovicích, která dodávala pasterovaného mléko.

Stravovací stanice byla také zřízena při menšinové škole v Domašově nad Bystřicí od února do dubna 1932. Činnost po kooptaci jednoho člena jako zástupce rodičů stravovaných dětí převzala po organizační stránce místní školní rada. Vydávání svařeného mléka probíhalo v dopolední přestávce a část nákladů byla hrazena státní subvencí a dary. Stravovací stanice pokračovala v činnosti v zimě opětovně až do roku 1938.³⁷⁸ V Mladějovicích probíhala stravovací akce každou zimu od roku 1930 do roku 1938 většinou v rozsahu pěti měsíců.³⁷⁹ Stejná akce byla zavedena v Bohuňovicích ve školním roce 1934/35 rodičovským sdružením v zimním období dvakrát týdně, vždy v úterý a pátek. Akce financována sbírkou po obci s příspěvím místní rolnické záložny. Mimo to ni bylo přispěno potravinami – moukou, bramborami a omastkem.³⁸⁰

Další českou menšinovou školou organizující stravovací polévkovou akci v zimních měsících v letech 1930–1938 byly Lužice. Jedna z mála českých menšinových škol neorganizující stravovací akce ležela v Děřichově nad Bystřicí. Nejvýznamnějším důvodem proto, že stravovací akce nebyla potřeba, představovaly místní podmínky české menšiny skládající se ze státních úředníků. V porovnání s jinými obcemi okresu zdejší situace nebyla tak kritická. Další školou, na které se nepořádala žádná stravovací akce, byla Obecná škola v Žerotíně. Důvodem našeho tvrzení je fakt, že o podobné akci nejsou žádné dostupné zprávy. O obci je naopak známo, že se v druhé polovině třicátých let účastnila a podporovala sbírky naturálií pro hraničářské kuchyně.

Telec, Boh.: Péče sociální. In: Naše Šternbersko: soubor referátů z hraničářského sněmu ve Šternberku dne 29. května 1930. Olomouc 1930, s. 56.

³⁷⁵ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašřany, školní kronika 1886–1950, s. 91.

³⁷⁶ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašřany, školní kronika 1886–1950, s. 105.

³⁷⁷ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašřany, školní kronika 1886–1950, s. 124. V roce 1937 se vařily dětem denně obědy od konce ledna do poloviny dubna. Obědy sestávaly ze zapražené polévky, jednou týdně hovězí potom střídavě bramborovou kaší, knedlíky, rýží, buchty, nudle, hrách a brambory.

³⁷⁸ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Domašov nad Bystřicí, školní kronika 1925–1953, s. 82.

³⁷⁹ Zpráva o činnosti Národní jednoty pro východní Moravy za rok 1930–1938.

³⁸⁰ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1877–1950, s. 134.

Mléčná akce pro chudé děti ve Štěpánově se konala v letech 1931–1938 za finanční podpory místní školní rady, okresní péče o mládež ve Šternberku, obce a Ústřední Matice školské v obecné i měšťanské škole. Ve stejném období na německé škole ve Štěpánově probíhala pro chudé děti obecné i mateřské školy stravovací akce, z které každé dítě dostávalo dvakrát či třikrát týdně housku a mléko. Akci podporovala německá okresní péče o mládež a štěpánovský pěvecký spolek. Na německé škole v malé obci Mutkov se v letech 1934–1938, za finanční podpory místních podnikatelů a korporací, každoročně pořádala stravovací akce pro děti nezaměstnaných rodičů. V letech 1931–1938 probíhala mléčná akce na II. německé dívčí obecné škole ve Šternberku. Dívky dostávaly denně čtvrt litru mléka a veku. Stejně probíhala i mléčná akce na II. německé chlapecké obecné škole. Podporu zajišťovala německá okresní péče o mládež, město a soukromí dárci. I přes nedostatek zpráv ze zbývajících německých obecných škol ve městě lze předpokládat, že mléčná akce probíhala i na nich. V české menšinové škole ve Stádle se konala mléčná stravovací akce v letech 1934–1938 s pravidelným začátkem od 1. prosince a trvající zhruba tři měsíce. Stejná akce se konala i na menšinové škole v Babicích.

Sociální akce se samozřejmě neskládaly jen ze stravovacích akcí, ale vedle nich působily i podobně zaměřené programy podporující chudé děti a děti nezaměstnaných i po materiální stránce. Ošacovací akce, jak se všeobecně nazývaly, časově kopírovaly období stravovacích akcí a znamenaly pro příjemce pomoc a určité ulehčení v těžké životní situaci.

Ve Šternberku byly tyto ošacovací akce pořádány v rámci dvou nadílek. První nadílka osvobozenká se konala v den vzniku samostatného státu, tj. 28. října, od školního roku 1925/26 z těch příčin, aby se dětem dostalo potřebné obuvi a šatstva v době, kdy začíná nepříznivé počasí. V tento další školní rok 1926/27 se mimořádně nekonala každoroční vánoční nadílka. Obě akce spolu souběžně existovaly od školního roku 1927/28. Finanční příspěvky pocházely od místního odboru Národní jednoty, Ústředního výboru Národní jednoty v Olomouci a některých soukromých dárců. Finanční i materiální pomocí přispívala okresní péče o mládež ve Šternberku. U obou akcí se chudým dětem českých škol ve Šternberku rozdělovalo šatstvo a boty, především punčochy, zimní kabáty a svetry.

Ošacovací akce se konaly na většině škol sledovaného okresu v rámci vánočních nadílek spolu s kulturním programem účinkujících dětí. Po skončení programu se rozdělovaly zajištěné dary. Kromě výše zmiňovaného oblečení a obuvi se mezi děti při vánočních nadílkách rozdělovaly i potraviny a cukrovinky, stejně jako v roce 1934 v české menšinové škole v Babicích. Vydatná nadílka uspořádaná místním odborem Národní

jednoty byla umožněna díky akci „Venkov na záchranu dětí“. Mezi potřebné se rozdělilo několik metrů brambor a další potraviny.³⁸¹ Na stejné škole se však ošacovací akce v roce 1932 musela dle instrukce Ústředí Národní jednoty v Olomouci značně omezit a materiální podpory se proto dostalo „jenom opravdu potřebným“. Pravděpodobným vysvětlením je, že finanční zdroje Národní jednoty pro východní Moravu a jejich odboček, která nesla významnou část nákladů ve sledovaném okrese při pořádání těchto akcí nebyly nevyčerpatelné, a proto musela být pomoc určená jen těm nejpotřebnějším, i když by mohla v ideální situaci zahrnovat více příjemců.³⁸²

Ošacovací akce se pořádaly i na německých školách, zpravidla na začátku zimních měsíců nebo o vánočních nadílkách. Finanční podporu jim zajišťovaly příspěvky státních subvencí, německé okresní péče o mládež, obecních samospráv, Kulturverbandu a podobných ochranných spolků a jednotlivců. Posledními akcemi pořádanými pro všechny děti bez rozdílu na českých i německých školách v okrese byly již tradiční mikulášské nadílky. Kromě kulturního programu se dětem dostalo pohoštění v podobě různých sladkostí, ovoce a rozmanitého pečiva.

Jestliže zhodnotíme dosah a dopad jmenovaných akcí pro školy v okrese, nesmíme přitom zapomínat na jednu podstatnou věc, která určovala limit těchto akcí. V jejich silách nebylo stávající situaci vyřešit, ale jen zmírňovat dopady hospodářské krize na děti. O tom jak velká finanční i materiální pomoc se k potřebným dostala rozhodovala štedrost státních subvencí a státní správy, zejména příslušných ministerstev a okresní i obecní samosprávy. Nezanedbatelnou část finančních i materiálních nákladů pak kryla ze svých fondů Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci s jejími odbočkami (na německé straně Kulturverband a podobné organizace), to největší měrou platí o českém menšinovém školství. Pro podporu místních odborů Národní jednoty se také v rámci svých finančních možností angažovaly jejich ochránitelky. Tento systém ochrany a pomoci odborům v pohraničních oblastech zavedla Národní jednoty po vzniku státu. „Hraničářských“ odborů se ujaly odbory z vnitrozemí, které s nimi udržovaly písemný i osobní kontakt,

³⁸¹ Zpráva o činnosti Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci za rok 1934. Olomouc 1935, s. 45.

³⁸² Jmenovanou instrukci Ústředního výboru Národní jednoty najdeme ve formě krátké zprávy ve Stráži Moravy, kde se odbory upozorňují, že „na letošní ošacovací akce a nadílky budou udělovány naše podpory jen pro rodiny skutečně nuzné a bídou trpící, na prvním místě pro rodiny a děti těch, kteří trpí a strádají následkem nezaviněné nezaměstnanosti. O tom buďtež poučeny všechny hraničářské odbory a školy“. Stráž Moravy, 24 října 1931, č. 2 s. 35. Ačkoliv tato instrukce omezovala rozsah pomoci, příkladem opačné situace je ošacovací akce v roce 1932 v Mladějovicích, kde si místní odbor pochvaluje možnost uspořádání podzimní ošacovací akce pro obě školy a zimní stravovací akce díky značné podpoře a darů dobrých lidí, „zvláště však vydatnými příspěvky Ústředí a starostlivé naší ochránitelky z Olomouce-Úřední čtvrti“. Zpráva o činnosti Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci za rok 1932. Olomouc 1933, s. 30.

navštěvovaly jejich kulturní a společenské akce, finančně je podporovaly stejně jako stravovací i ošacovací akce. Mimo to se o některé další odbory staraly i jiné organizace. Odbor Národní jednoty ve Šternberku tak podporovaly Starostenský sbor okresu prostějovského a městská rada, mladá generace Čsl. národní demokracie v Olomouci odbor v Domašově nad Bystřicí, Dobročinný komitét dam v Olomouci-Úřední čtvrti odbor v Mladějovicích a Společnost na nádraží v Olomouci odbor v Dětrichově nad Bystřicí.³⁸³ Další část příspěvků pocházela od velkého množství korporací, odborů politických stran, spolků, podniků, místních školních rad a jednotlivců. Potraviny a naturálie poskytovali podporovatelé z řad místních i okolních zemědělců.

Stravovací a ošacovací akce, když odhlédneme od finančního i materiálního hlediska byly náročné v zajištění po organizační stránce. Alespoň náznakem se o tom můžeme přesvědčit z pár letných poznámek ve školních kronikách. Nejvíce povzdechů nad náročností organizace těchto akcí najdeme ve školní kronice české obecné školy ve Štěpánově. Při mléčné akci pořádané ve školním roce 1934/35 si autor neodpustil poznámku: „Než vděku za to mnoho není“. Při stejné akci, tentokrát ve školním roce 1937/38 je poukazováno na to, že „nejlépe by bylo, kdyby vše převzala obec“.³⁸⁴

10. Škola a kulturní činnost

V této kapitole si budeme všimnout kulturního života a činnosti na obecných školách v okrese, zejména té, při níž škola aktivně přispívala kulturními akcemi a nebyla jen pasivním objektem recepce a jejím konzumentem. Kulturní akce zahrnující ve velké většině divadelní představení, školní slavnosti nebo veselice nacvičované učitelským sborem spolu s jejich žáky představovala kromě kulturního vyžití i další možnost pro školy vylepšení finančního rozpočtu. Kulturní aktivitu a její rozsah podmiňovalo několik faktorů. V první řadě to byla velikost města či obce a současně i školy, dále početnost české menšiny bereme-li v potaz zejména menšinové školy na okrese, a také zainteresovanost zdejšího učitelstva a pomoc obyvatel při pořádání kulturních akcí. Neméně významným faktorem bylo i to, zda šlo o českou obec či nikoliv. Důvodem nebyl, diametrální rozdíl ve vnímání kultury českou nebo německou obcí s českou menšinou, ale v českých obcích odbory Národní jednoty nepociťovaly tak velký tlak a potřebu v pořádání kulturních akcí,

³⁸³ Sommer, Karel: Příspěvek k historii Národní jednoty pro východní Moravu v letech 1918–1938. In: Časopis Slezského muzea, série B, 48–1999, s. 11–12.

³⁸⁴ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 276 a 289.

protože existoval bezpočet dalších spolků a korporací vyvíjejících podobnou aktivitu. Nelze říci, že by Národní jednota v českých menšinách měla výlučné postavení mezi dalšími českými spolky, avšak její odbory patřily k nejpočetnějším a snažily se obsáhnout a vést zdejší menšiny bez ohledu na stranickou příslušnost. Hlavním faktorem bylo vlastenectví a národnostní výlučnost preferující jednotu.

Nejbohatším kulturním životem se mohl pochlubit Šternberk, kde existovalo přes sto spolků různého zaměření. Přestože město bylo přirozeným kulturním centrem spíše německé části okresu, po založení obecné a později měšťanské menšinové školy začala rozvíjet zdejší česká menšina pestrý kulturní život, což pokračovalo až do podepsání Mnichovské smlouvy. Obecná i měšťanská škola po nezbytné organizační stabilizaci začala pořádat množství kulturních akcí, převážně divadla. Jako první dětské divadlo obecné školy se realizovalo o velikonočním pondělí 5. dubna 1920 na baráku vojenského plicního ústavu předvedením hry Pro tatíčka presidenta. Hra sklidila sklidila příznivý ohlas a její morální i finanční úspěch byl uspokojivý. O svatodušních svátcích v rozmezí tří dnů od 15. do 17. května 1921 zahrálo přes šedesát dětí spolu s učitelským sborem ve vojenském plicním ústavu divadelní hru od Vojtěšky Baldessari Plumlovské Zlatá husa. První představení bylo určeno pro místní a okolní mládež, druhé pro dospělé a třetí pro vojíny léčebného ústavu. Kroje vypůjčené na představení procházely z Prostějova od divadelního spolku z Hnojic a od správy školy na Svatém Kopečku. Návštěvy na představení nebyly tak četné, jak si správa školy představovala, zejména představení pro školní mládež z okolních obcí, a to přesto, že správy okolních škol byly dopředu upozorněny a požádány, aby své žáky vybídly k návštěvě představení. Představení navštívilo jen větší počet školáků z Moravské Huzové. Výnos z akce byl upotřeben na nákup potřebných školních pomůcek.³⁸⁵

V dalších letech bylo každý školní rok sehráno alespoň jedno divadelní představení. Do roku 1923 se divadelní představení konalo v bezplatně zapůjčeném divadelním pavilonu vojenské plicní léčebny. Zlepšení podmínek pro pořádání kulturních akcí české menšiny, a tím i českých škol, se stalo otevření nově postavené dvorany v Národním domě, kde se vždy divadelní představení obecné školy pořádala. Divadelní představení se většinou hrála zvláště pro děti zdejších českých a okolních škol, druhé představení bylo určeno dospělým divákům. Organizaci a nacvičování divadelních her měl na starost učitelský sbor, který spolu s dětmi v hrách spoluúčinkoval, stejně jako členové

³⁸⁵ SOKA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 12–24.

ochotnického kroužku místního odboru Národní jednoty. Nejhranější divadelní hry pocházely od Vojtěšky Baldessari Plumlovské. Autorka se dokonce v roce 1925 předvedení své hry Bílé růže hrané při příležitosti slavnostního otevření občanské školy osobně účastnila a byla prý předvedením hry příjemně překvapena.³⁸⁶

Dalším populárním kulturním podnikem určeným přednostně dětem byla loutková divadla hraná několikrát během školního roku členy učitelského sboru. Jinou stabilně pořádanou akcí pro děti mateřské školy a děti první třídy obecné školy, dětskou veselici s programem sestávajícím ze zpěvů, recitací, tanců a her po vyčerpání programu zakončilo obvykle bezplatné pohoštění přítomných dětí. Pro děti se také pořádaly pravidelné vlastivědné a poučné přednášky s promítáním diapozitivů, pořádané Masarykovou leteckou ligou a odbočkou Klubu československých turistů. Od roku 1925 žactvo obecné školy pravidelně navštěvovalo i kino paní Hessové, kde se promítaly poučné filmy i dokumenty. Prvním českým filmem promítaným ve Šternberku se stal Plukovník Švec.

Výše jmenované akce nebyly specifikem jen české menšinové školy ve Šternberku, ale probíhaly i na ostatních školách v okrese s ohledem na místní podmínky a možnosti jejich pořádání. Bohatým kulturním životem se mohla prezentovat obecná škola ve Štěpánově pořádající divadelní představení, pravidelné promítání pro žáky v místním kině a také přednášky s diapozitivy. Místní odbor Národní jednoty pořádal dětské radovánky, mimo roku 1933 a 1934, kdy se nekonaly. podobné akce pořádaly s pomocí místních Národních jednot i další menšinové školy v okrese.

Mnohdy místní podmínky neumožňovaly zdejšími školám rozvinout tak bohatý kulturní život. Nejmarkantnější je to v případě menšinových škol ve Stádle, Domašově nad Bystřicí a Dětrichově nad Bystřicí. Ve Stádle se první velká kulturní akce, prázdninová slavnost konala až v roce 1926, předtím proběhly jen výstavy žákovských prací. Obětavá práce správce školy, který po celé prázdniny do Stádlu dvakrát týdně dojížděl ze Skrbeně, aby mohl s dětmi nacvičovat tělocvičná čísla, se vyplatila, a velká návštěva z okolních vesnic (nejvíce z Moravské Huzové a Hnojic) úspěch akce konající se na bezplatně zapůjčené zahradě jen potvrdila. Jedinou vadou na kráse byla angažovanost místních občanů, neboť jen hrstka z nich pomohla při organizaci akce, jinak vše musel obstarat správce školy sám. První divadelní představení se odehrálo ve stejném roce. Protože v obci nebyl žádný vhodný sál, odehrálo se divadelní představení v sousední Moravské Huzové.

³⁸⁶ SOKA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 46.

Zahrálo si všech osmnáct dětí stádele školy a s rolemi statistek vypomohla děvčata z Moravské Huzové.³⁸⁷

Po těchto akcích se po krátké odmlce v roce 1928 pořádala žákovská akademie a o rok později, v únoru 1929, hudební akademie žáků. Jelikož správce školy konstatoval, že „zde nejsou poměry pro divadlo ani pro sebemenší vystoupení a ani omladina česká vyjdouce ze školy neměla při čemž by se sdružovala,“ učil hrát bezplatně žáky hře na housle. Jeho záměr neměl za cíl jen kulturní oživení života místní omladiny, ale i záměr dalšího výchovného vlivu na ni i po vychození obecné školy. Mládež tak neměla být vystavována jednostrannému společenskému vlivu z německé strany v obci. Naopak díky průběžnému zdokonalování hraní na housle se mohla mládež sama zabavit, a vzhledem k tomu, že žáci spolu s učitelem také navštěvovali hudební kroužek v Moravské Huzové, mohli navazovat užitečné kontakty se svými českými vrstevníky. Plán správce školy vytvořit ze žáků kroužku kapelu, která by zajišťovala hudební doprovod k akcím místní menšiny, se podařilo úspěšně zrealizovat a kapela skutečně působila v kulturních akcích stádele menšiny.³⁸⁸

V roce 1930 se z iniciativy správce školy i přes nevyhovující sál místního hostince odehrálo další divadlo, jehož aktéři sklidili bouřlivý potlesk. Po jeho skončení se začalo plánovat další divadelní představení. Pro připravované divadlo se dokonce pořizovaly divadelní kostýmy a hostinská byla požádána, aby probořila zeď, čímž by se získal dostatečný prostor pro jeho konání. Hostinská tento požadavek odmítla. Žáci místní školy navštěvovali i přednášky s diapozytivy, konající se v sousední české menšinové škole v Lužicích. Od roku 1933 se na škole hrálo loutkové divadlo pro děti i dospělé, jelikož na podzim bylo koupeno loutkové jeviště.³⁸⁹

Podobná situace byla v menšinových školách v Domašově nad Bystřicí a Dětrichově nad Bystřicí, kde také chyběl vhodný sál či místnost pro pořádání větších kulturních akcí, konkrétně divadelních představení. Z toho vyplýval minimální počet divadelních představení hlavně v Domašově nad Bystřicí, a to jen v rámci oslav státních svátků.³⁹⁰

V Dětrichově nad Bystřicí se za dobu existence školy nekonalo kromě vánoční nadílky v roce 1936, kdy žáci se hráli divadelní hru Mikuláš a loupežníci, ani jedno divadelní

³⁸⁷ SOkA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 18–19.

³⁸⁸ SOkA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 29.

³⁸⁹ SOkA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 30–32.

³⁹⁰ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Domašov nad Bystřicí, školní kronika 1925–1953, s. 31–32. Při příležitosti státního svátku 28. října byla v roce 1926 sehrána divadelní hra od F. K. Hrabětiny – Naše děti. 19. prosince stejného roku při slavnostní akademii u vánoční nadílky se hráli děti žertovné hry Sněhulák a Mlynář a kominík od J. Loutockého. Žertovné hry, kromě recitací a zpěvů byly každoroční součástí vánočních nadílek.

představení. Minimální kulturní ruch v české menšině dokumentuje stesk správce školy ze začátku roku 1932, že „aspoň jednou za měsíc bylo sehráno loutkové divadlo jež zůstává stále jediným našim kulturním podnikem“. Zpestření pro žáky představoval poslech školního rozhlasu zapůjčeným radiopřijímačem, kterým děti mohly poslouchat každou středu rozhlasové pohádky.³⁹¹

Situaci se zajištěním vhodné místnosti se až do roku 1938 uspokojivě vyřešit nepodařilo, protože „není místnosti, kde by se mohli sejít všichni zdejší Češi a při oslavách státních svátků býti přizváni i občané němečtí“, a to z toho důvodu, že „němečtí hostinští požadují za propůjčení velké obnosy, které by se však nesehnaly, zbývá nám tedy jen naše malá třída. Tam se schází česká menšina se žactvem, které vždy připraví svou píli program žakovské besídky, oslavy státních svátků a památných dní nebo sehraje loutkové divadlo“.³⁹²

Kulturní akce nezůstávaly a neodehrávaly se jen v místě, kde škola sídlila. Mezi českými školami probíhaly vzájemné kontakty spočívající ve vzájemných návštěvách škol a jejich žáků na kulturních akcích. Případ menšinové školy ve Šternberku, kde divadelní představení určené dětem navštěvovaly české školy z okolí, popřípadě sami žáci, jsme výše zmiňovali. Žáci menšinové školy navštěvovali i školní představení okolních škol. Kupříkladu 21. dubna 1921 se žáci účastnili výletu na divadelní představení Hastrman obecné školy v Moravské Huzové. Po představení byli pohoštěni místními hospodyněmi pečivem a cukrovím a zpáteční cestu do Šternberka absolvovali na vypravených povozech zdejších hospodářů.³⁹³ Stejně tomu bylo, když se žáci ze Šternberka 15. června 1929 zúčastnili divadelního představení žáků obecné školy v Hnojicích, s názvem Krakonoš.³⁹⁴ Česká menšinová škola za dobu své existence podnikla spolu s představiteli místního odboru Národní jednoty a podnikateli tři vydařené propagační zájezdy (v roce 1928, 1930, 1934) do Prostějova, kde v městském divadle žáci předvedli veřejnosti divadelní hru, která se dříve sehrála ve Šternberku. Kulturní akce pořádané školami se těšili mimo zájmu regionálních médií³⁹⁵ různě velkému zájmu obecnstva. Mnohé divadelní hry byly pro

³⁹¹ SOKA Bruntál, fond: Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dětrichov nad Bystřicí, školní kronika 1929–1955, s. 26–27, nezpracován.

³⁹² SOKA Bruntál, fond: Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dětrichov nad Bystřicí, školní kronika 1929–1955, s. 64, nezpracován.

³⁹³ SOKA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 24.

³⁹⁴ SOKA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 114.

³⁹⁵ Příkladem pozornosti věnovanému kulturnímu ruchu v menšinách, je článek v Pozoru z 6. června 1929, kde je referováno o divadelním představení pohádky Krakonoš na menšinové škole ve Šternberku sehraném 30. května. „Šťastná volba kusu, tolikrát už osvědčená režie p. řídícího Zapletala a přiléhavá výprava, to všechno umožnilo, aby představení působilo mocným dojmem nejen na naši drobotinu (...), ale i dospělé, kteří nestačili obdivovati zdařilé výkony mladičkových adeptů Thalie. Oni neodříkávali své role, ale prožívali je

velký úspěch reprízovány, ale vyskytly se akce, kde vynaložená snaha nedošla očekávaného uznání. Velkým rozladěním skončilo představení *Když hračky ožijou* 4. června 1931 i přesto, že „jako jiná léta, tak i letos věnovali členové sboru svůj volný čas k důkladnému nacvičení divadla. Návštěva dospělých byla však velmi nepatrná. Neporozumění rodičů a dospělých pro tuto mimoškolní činnost učitelstva nedodá členům vzpruhy ku další činnosti.“ A jako dovětek se dodává „ba nebyli na divadle ani někteří z rodičů, jejichž děti účinkovali“. Ve stejném roce, 17. a 18. prosince, po sehrání dvou vánočních představení *Nesem vám noviny* správce školy komentoval početnost publika: „Návštěva byla prostřední, zjev to při všech veřejných produkcích stále se opakující; příčinou je snad všeobecná tíseň hospodářská, nezaměstnanost, snad i příčiny jiné: netečnost, nepochopení, neporozumění“.³⁹⁶

Dalším představením, kterému se nedostalo náležité pozornosti, se konalo 6. ledna 1928 v sále sokolovny ve Štěpánově, kde žáci místní obecné školy sehráli hru od Jaroslava Průchy *Krakonošova medicína*. Autor zápisu ve školní kronice si postěžoval na nízkou účast slovy: „Škoda, že veřejnost projevila pramalé pochopení pro práci a snahu učitelů a žactva. Návštěva dospělých byla nepatrná (ani všichni členové učitelského sboru nebyli na představení)“.

Divadelní představení českých škol nevyvolávalo jen hodnotné kulturní zážitky, ale mohla dostat i jiný než výlučně kulturní význam. Divadlo se hrálo bez ohledu na náboženské či politické přesvědčení, ale i toto se v několika případech stalo záminkou k mírné roztržce. Tyto politické či náboženské partikulární zájmy zasahující i do života dětí rozhodně kritizovali menšinová učitelé, a vůbec to neviděla ráda Národní jednota. Ve Šternberku pořádala dětské divadelní představení výlučně menšinová škola, ale přestalo to platit 2. a 3. dubna 1932, kdy dětské divadlo pořádala místní skupina Katolické omladiny a poprvé „pořadatelé vybrali za účinkující pouze děti, jichž rodiče jsou příslušníky politické strany lidové neb aspoň s touto sympatizující“. Politika se už objevila i mezi školní mládeží a důsledky toho se pak projevovaly tím, jak na sebe děti vzájemně pokřikovali různé hanlivé popěvky a posměšky, jako například: „Kdo chceš pánům dělat vola, dej se zapsat do Sokola!“ K tomu udává správce školy jednu příhodu dostatečně ilustrující tento nelichotivý stav, která se 4. července 1932 stala na strahovských hradbách,

dokonale a tím dokazovali, že díky správnému vedení se cítí na jevišti jako doma. (...) Úroveň hry byla neobyčejně zvýšena tím, že role dospělých byly v rukou našich osvědčených ochotníků-učitelů. (...) Výprava byla pečlivá, světelné efekty přiléhavé. Obětavý režisér může být s dobrým výsledkem své několikaměsíční námahy a práce spokojen, neboť dostalo se mu (...) opravdového uznání malého i velkého publika, které nešetřilo zaslouženým potleskem po každém zdařilém výkonu“. *Pozor*, 6 června 1929, č. 134, s. 4.

³⁹⁶ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 136.

kde „cvičili tam Orli na zlámaných bradlách: jeden spadl na břeh, druhý křičel: „Zdař Bůh!“³⁹⁷

Dokladem toho, že se podobná situace odehrávala v české menšině ve Stádle je sehrání divadelního výstupu Pruty Svatoplukovi v průběhu žákovské besídky v den státního svátku 28. října 1930. „Výstup byl příležitostný na naše poměry dělaný a jednal o naší nesnášenlivosti,“ komentoval příčinu k jeho zařazení správce školy. Děj výstupu byl prostý, děti si na pastvě nadávali do agrárníků, sokolů, bolševiků, orlů a jiných, jak měli odpozarovat doma z hovorů svých rodičů a z veřejného života. Hádky vyústily v pranicí dětí, kterou ukončil až náhodný svědek v podobě učitele. Ten děti náležitě poučil. Výstup a pointa byla zřejmá. Hra měla poučit rodiče místních dětí, aby své děti vedli cíleně k snášenlivosti a také zamezili svým ratolestem poslouchat jejich hovory.³⁹⁸ Jestliže to měl být impuls pro rodiče, aby se zamysleli nad svým výchovným působením, zajisté dalším cílem se měl stát apel na vytvoření národní jednoty bez ohledu politického nebo náboženského vyznání. Ačkoliv snaha o národní jednotu mezi českými menšinami byla neustále proklamovaná, na reálný poměr v menšinách velký vliv neměly, protože rozdělení menšin v politickém či náboženském ohledu bylo v moderní společnosti zcela přirozené a svým způsobem nevyhnutelné.

Jmenovali jsme tu divadelní představení českých škol, jejich proměnlivý úspěch u diváctva i politické rozpory promítající se do nich s ohledem na kritický pohled menšinových pracovníků. Příkladem divadelní hry, která už svým názvem a dějem evokovala nepříznivé reakce publika, se stala divadelní hra od Františka Flose Nanyňka z Týnice. Ta byla realizována 8. března 1924 ve Štěpánově a už od samého počátku se nevyhnulo její uvedení velkým potížím. Hra byla zkoušena již předchozího roku na podzim, ale její předpokládaná realizace v prosinci se nekonala, jelikož legionářské kino neuvolnilo žádnou volnou neděli k představení. Hra se kvůli tomu konala pozdě v sobotu, což bylo pravděpodobně důvodem slabé návštěvy. Jaké pak ale bylo překvapení učitelského sboru, když se k jeho uším doneslo výčitky, „že někteří členové stavu rolnického cítili se prý výběrem kusu uraženi“.³⁹⁹

Pakliže jsme ukázali, jak české školy bez rozdílu se spolupodíleli na kulturním životě obcí, nemůžeme zapomenout ani na německé obecné školy v regionu. Kulturní život se v porovnání českých a německých škol příliš nelišil. Pořádání samotných divadelních

³⁹⁷ SOkA Olomouc, fond: I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého, školní kronika 1919–1933, s. 146.

³⁹⁸ SOkA Olomouc, školní kronika obecné školy ve Stádle 1919–1947, s. 33–34.

³⁹⁹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 205.

vystoupení není v pramenech zachyceno, kroniky alespoň zachycují krátké divadelní výstupy v rámci vánočních besídek, ale to neznamená, že se běžně nepořádaly. Tuto absenci lze vysvětlit stručností zápisů v kronikách, nebo se to nepovažovalo za tak mimořádnou událost. Německé školy ve Šternberku pořádaly společné kulturní a sportovní akce. Školy pravidelně navštěvovaly promítání filmových a vzdělávacích dokumentů v kině paní Hessové nebo v Saxingerově kině ve Šternberku a ve Štěpánově. Platilo to pro většinu obecných škol v okolí Šternberka a v případě nepravidelných i ze vzdálenějších obcí. Pořádali se i různě zaměřené přednášky s promítáním diapozitivů.

11. Škola a náboženství

Po převratu se dostala na pořad dne náboženská otázka, která současně úzce souvisela s obecnou školou, a to hned v několika bodech. Celorepubliková situace se odrazila i v místním okrese. Mimo řešení otázky, jakou podobu bude mít československá škola, zda se má udržet její dosavadní konfesijnost nebo převládající mínění volající po bezkonfesijní škole bez jakéhokoliv zasahování ze strany církve, také probíhal v římskokatolické církvi, zdiskreditované v očích veřejnosti jako opora habsburského státu a dynastie, rozkol, který se projevil založením církve československé. V místních poměrech se nově vzniklé církvi nepodařilo nalákat do svých řad tolik věřících, kolik by si představovala. Dokládá to sčítání lidu v roce 1921 a jednotlivá čísla podle náboženského vyznání.

Náboženské složení obyvatelstva se odrazilo i v náboženském vyznání školní mládeže. Je nutné poznamenat, že otázka náboženského vyznání dítěte byla na rozhodnutí jeho rodičů a řídila se podle pevných pravidel. Pokud nebyli rodiče stejného náboženského vyznání, následovaly děti mužského pohlaví otce, děti ženského pohlaví matku a vyznání nemanželských dětí se řídilo podle matky. Pokud rodiče chtěli, aby tomu bylo naopak nebo jinak, musela to specifikovat k tomuto účelu uzavřená smlouva. Tak tomu bylo až do dovršení čtrnáctého roku života, kdy se každý mohl svobodně rozhodnout o svém náboženském vyznání.⁴⁰⁰

Ze škol na okrese se přestoupení z římskokatolického na československé vyznání v největší míře projevilo v českých obcích Štěpánově, Štarnově a Liboši, v menší míře v Bohuňovicích a Hnojicích. V Liboši se z celkového počtu zapsaných šedesát tři žáků

⁴⁰⁰ Tyto citované ustanovení můžeme najít v zákoně z 15. dubna 1920 č. 277 Sb. z. a n., který měnil některá ustanovení interkonfesijního zákona z 25. května 1868 č. 49 ř. z. Křivánek, Jan (ed.): Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice československé. Nákladem Ústředního spolku učitelského na Moravě. Brno 1924, s. 86.

obecné školy ve školním roce 1921/22 hlásili jen tři k československému vyznání. Rodiče, kteří vystoupili z římskokatolické církve, své děti prozatím neodhlašovali, aby nezůstali úplně bez náboženského vyučování, a učinili tak až když se ve Štěpánově začalo s vyučováním československého náboženství. Od listopadu 1921 ke třem žákům československého vyznání přibýlo dalších dvacet žáků a v prosinci ještě o jednoho více. Žáci z Liboše museli až do 10. května 1922 docházet na náboženské vyučování do sousedního Štěpánova, od 10. května se československému náboženství začalo vyučovat přímo v Liboši.⁴⁰¹

Významný přesun od římskokatolické směrem k československé církvi se udál i ve Štěpánově. Vezmeme-li v potaz, že ze tří sta šedesáti devíti žáků zapsaných ve zdejší obecné škole ve školním roce 1922/23 bylo na začátku školního roku dvě stě čtyřicet tři žáků římskokatolického vyznání a sto dvacet dva žáků československého vyznání, znamená příslušnost k československé církvi přibližně polovinu zdejšího žactva. V dalším školním roce 1923/24 byl poměr žáků patřících k československé církvi ještě příznivější, když se jejich počet navýšil na sto třicet tři dětí oproti dvě stě sedmi žákům římskokatolického vyznání. Zemská školní rada v Brně výnosem ze dne 17. října 1923 musela jako prozatímní řešení na školní rok 1923/24 ustanovit zatímního učitele československého náboženství s povinností vyučovat nejen na obecné a měšťanské škole ve Štěpánově, ale i na okolních obecných školách v Liboši, Moravské Huzové a Hnojicích.⁴⁰²

Ve Štarnově se počet žáků římskokatolického a československého vyznání navštěvující obecnou školu ve 30. letech pohyboval kolem padesáti procent u obou církví. V Hnojicích bylo ve školním roce 1922/23 z celkového počtu sto dvacet čtyř žáků, sto vyznání římskokatolického a dvacet čtyři československého. Další školní rok 1923/24 bylo z celkového počtu sto čtyř žáků, osmdesát vyznání římskokatolického a dvacet čtyři československého, poměr dosahoval zhruba 25 %.⁴⁰³ Menší, ale přesto patrný přesun do nové církve můžeme zaznamenat na obecné škole v Bohuňovicích, kde se ve školním roce 1922/23 se z celkového počtu dvě stě sedmdesát dva žáků hlásilo k římskokatolické církvi dvě stě dvacet a k československé padesát dva žáků. Ve školním roce 1923/24 se z dvou set čtyřicet čtyř žáků hlásilo k římskokatolické církvi sto devadesát šest žáků a k

⁴⁰¹ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Liboš, školní kronika 1890–1962, 51–52. Vyučování povoleno výnosem okresního školního výboru v Šumperku ze dne 24. února 1922 č. 144/šk.

⁴⁰² SOkA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 176 a 196. Učitelem československého náboženství byl výnosem okresního školního výboru v Šumperku ze dne 15. listopadu 1923 od 1. prosince ustanoven dosavadní učitel, duchovní správce Josef Leixner.

⁴⁰³ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Hnojice, školní kronika 1873–1929, s. 280 a 284.

československé církvi čtyřicet osm žáků. Zatímco výše uvedené příklady škol ilustrovaly ve své podstatě významné přesuny v poměru sil mezi římskokatolickou a československou církví, opačným příkladem jsou Lašťany, kde jen minimální počet obyvatel opustilo římskokatolickou církev a přešlo do nové.⁴⁰⁴ Minimální přesun se odrazil i v malém počtu žáků zdejší školy přihlášených k nové církvi. Z celkového počtu sto šedesáti osmi žáků patřilo k římskokatolickému vyznání sto šedesát a k československému pouhých osm žáků. V dalších letech byla situace obdobná, protože počet žáků hlásících se k československé církvi nepřesáhl nikdy hranici deseti procent z celkového počtu. Minimálním vlivem disponovala československá církev v české menšině ve Šternberku, Mladějovicích, Stádle, Lužicích a Babicích. Jistou výjimkou představoval v letech 1930 a 1932 Dětrichov nad Bystřicí.⁴⁰⁵

Menšinové školy často vykazovaly, jak lze zjistit z dochovaných statistik, jejich žactva až do roku 1938 v určitých obdobích značně proměnlivé údaje, které jsou způsobeny tím, že v méně početných českých menšinách se musely vyrovnat s poměrně velkou fluktuací. Velká většina Čechů totiž pracovala ve státních službách, kde zaměstnanci museli počítat s častým přeložením, takže jejich děti mnohdy vystřídal za svou školní docházku několik škol.

Tento stav a rozvrstvení podle náboženského vyznání v regionu netrval dlouho. Spory v československé církvi mezi doktorem Karlem Farským a moravským biskupem Metodějem Pavlíkem-Gorazdem o budoucím směřování církve v roce 1924 se vyhrótily a věřící se museli rozhodnout, zda zůstanou ve stávající církvi nebo přestoupí k nově vzniklé České církvi pravoslavné, jak zněl její oficiální název. Nové poměry se odrazily i v regionu, kde proběhly velké přesuny. Především ve Štěpánově a jeho nejbližším okolí utrpěla církev československá velké ztráty a její vliv zůstal minimální, protože většina věřících přešla do pravoslavné církve, což se odrazilo i v náboženském vyznání žactva. Úspěch pravoslavné církve ilustrují následující čísla žáků zapsaných do obecné školy ve Štěpánově. Ve školním roce 1924/25 byl poměr mezi žáky patřící k pravoslavné

⁴⁰⁴ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Lašťany, školní kronika 1886–1950, s. 66.

⁴⁰⁵ Ve Šternberku se k československé církvi nikdy nehlásilo více než 30 žáků. V Mladějovicích to bylo od 1 do 7 žáků. Ve Stádle, kde kromě roku 1923/24, kdy se k československé církvi hlásili 4 žáci se v dalších letech počet pohyboval kolem jednoho žáka. Zhruba stejně tomu bylo i v Lužicích, kde počet nepřekročil 4 žáky a v Babicích, kde počty kolísaly do 4 žáků. V Domašově nad Bystřicí počet žáků tohoto vyznání nepřesáhl hranici 6 (1930, 1933). V Dětrichově nad Bystřicí bylo v roce 1930 6 žáků, v roce 1932 dokonce 11 žáků československého vyznání. SOkA Olomouc, fond: Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým v Olomouci, statistické výkazy o stavu škol národních – stav žactva 1922–1936, nezpracován.

a československé církvi 96 ku 13. Tento poměr se příliš neměnil ani v dalších letech.⁴⁰⁶ Stejně se situace vyvinula v Liboši, kde pravoslavná církev přetlačila československou ještě výrazněji.⁴⁰⁷ Lépe se československé církvi vedlo v Hnojicích a Bohuňovicích, když si udržela většinu svých věřících a pravoslavná církev měla menší úspěch i vliv. Naopak vůbec se neprosadila v Laš'tanech, Štarnově a Šternberku a okrajový vliv měla v Mladějovicích, Babicích, Stádle a Domašově nad Bystřicí. Marginální vliv v regionu i mezi žactvem měla Českobratrská církev evangelická a bez výraznějšího vlivu zůstalo i bezvěrectví, když se prakticky projevilo jen ve Štěpánově, Šternberku, Laš'tanech, krátkodobě v Liboši, a jednotlivými případy v 30. letech v Babicích, Lužicích a Domašově nad Bystřicí. V průběhu 20. a 30. let se situace církví, zejména římskokatolické, postupně stabilizovala a dá se říci, že v porovnání s jinými okresy, především s českými, si římskokatolická církev nadále udržela výsadní postavení. Bezvěrectví se příliš neujalo, což svědčí o velké religiozitě zdejších obyvatel a tradičně také Moravy ve srovnání s Čechami.

Náboženské vyznání u německého obyvatelstva v regionu zůstalo oproti českému ještě více konzervativnější. Římskokatolickou církev příliš věřících neopustilo, a když ano, tak posílili řady evangelické církve, která však disponovala oproti římskokatolické minimálním vlivem, stejně jak tomu bylo v případě bezvěrců. Podle sčítání v roce 1930 bylo z 35 197 obyvatel v soudním okrese 31 687 katolíků, 1 191 příslušníků československé církve, 922 bezvěrců, 909 pravoslavných, 203 německých evangelíků⁴⁰⁸, 99 příslušníků českobratrské církve, 94 izraelitů a 40 starokatolíků.⁴⁰⁹ V samotném Šternberku bylo z 12 760 obyvatel 11 832 římskokatolického vyznání, bez vyznání 545 obyvatel a 130 obyvatel se hlásilo k evangelické církvi. Ke starokatolické církvi se hlásilo 20 a k izraelitskému vyznání 62 obyvatel.⁴¹⁰ U náboženského rozvrstvení se tento stav odrazil i u školní mládeže. Bohužel relevantních údajů o náboženském rozvrstvení v německých školách je minimum, protože narozdíl od většiny školních kronik českých škol či jiných pramenů se v dochovaných kronikách německých škol náboženské vyznání

⁴⁰⁶ SOKA Olomouc, fond: Národní škola Štěpánov, školní kronika 1886–1953, s. 208. Ve školním roce 1925/26 bylo z celkového počtu zapsaných 69 pravoslavných a 6 československého vyznání, 1956/27 61/14, 1927/28 74/11, 1928/29 79/18 a takto pokračovala i nadále. Do pravoslavné církve vstoupil i dosavadní učitel československého náboženství Josef Leixner.

⁴⁰⁷ Ve školním roce 1924/25 příslušelo k pravoslavné církvi 17 žáků a pouze 1 k československé. V následujících letech 1925/26 a 1927/28 nebyl na škole zapsán ani jeden žák této církve. SOKA Olomouc, fond: Národní škola Liboš, školní kronika 1890–1962, viz. školní rok 1924–1928.

⁴⁰⁸ Církev založena po vzniku ČSR a zahrnovala německé evangelíky v českých zemích augšpurského i helvétského vyznání a rakouské evangelické církve na základě luterské konfese.

⁴⁰⁹ Starokatolická církev vznikla po koncilu v roce 1870, který uznal papežskou neomylnost. Věřoucně blízká katolické církvi, přidržovala se starého učení prvotní církve a v některých otázkách se přiblížila protestantům.

⁴¹⁰ Československá statistika. Sčítání lidu v republice československé ze dne 1. 12 1930. Řada VI, sv. 98, Praha 1934, s. 98-99.

žactva nezaznamenává. Podle sčítání z roku 1930 měla římskokatolická církev v německých obcích výlučné nebo většinové postavení. Výlučné postavení měla v Hlásnici, Domašově u Šternberka a Řídeči. V Bělé, Dalově, Domašově nad Bystřicí, Hraničnících Petrovicích, Lhotě, Lipině, Jívové, Mutkově Německé Huzové, Německé Loděnici a Ondrášově se počet obyvatel hlásící se k římskokatolickému vyznání vyšplhal minimálně k 90 %.

Sčítání z roku 1930 potvrzují údaje z německé II. chlapecké a dívčí školy ve Šternberku z let 1931–1938. Počet žáků bez vyznání nepřesáhl hranici čtrnácti. Žáků příslušející do evangelické církve nebylo více než sedm, žáků izraelského vyznání více než čtyři a příslušníků starokatolické církve více než tři.

Přesto, že se ve zdejším okrese konflikt mezi církvemi a školou nevyvinul v tak výbušnou situaci jako v jiných regionech, i zde se vyskytlo pár zaznamenaných případů. Výhradně se to týkalo obecné školy v Bohuňovicích. Jak zaznamenal správce obecné školy v roce 1921 Pavel Losík, šlo výlučně o zasahování do obsahu vyučovací látky ze strany místního kaplana. Kaplan vyučující v hodině náboženství totiž zabrousil do zápisníků žáků, které obsahovaly učivo zapsané z předchozí hodiny dějepisu, konkrétně šlo o stať o Husovi a odpustcích, a po přečtení poznámek, jak dosvědčili žákyně, vyjádřil velkou nelibost. „To je lež, co zde máte napsáno. Copak nevíte, co jsou odpustky? Neučily jste se v katechismu o odpustcích? Divím se, že takové lživé věci se vám ve škole vypravují.“ To nebyla jediná situace, kdy se dotyčný taktó rozohnil. O chvíli později se v jiné třídě vyjádřil o příslušnících církve československé „jako o pobloudilcích a vybízet za ně se modlit.“ Podle správce školy nepatřičně zasahoval do vyučování a naváděl k náboženské nesnášenlivosti.⁴¹¹

V Bohuňovicích to však nebyl jediný případ točící se kolem této problematiky. Příčinou sporu se v roce 1923 stal velký dřevěný kříž přemístěný z jedné třídy a zavěšený do chodby. V obou třídách nebyly žádné náboženské symboly a tento stav se nelíbil příslušníkům strany lidové, kteří svůj nesouhlasný postoj vyjádřili do stížnosti adresované okresnímu školnímu výboru, jenž ji po obdržení obratem zaslal zpět správě školy. Stížnosti předcházela prohlídka obou školních budov zástupcem katolických rodičů a lidové strany Janem Čoukou z Trusovic. V budově školy č. p. 17 shledal vše v pořádku, ale v budově č. p. 25 objevil nedostatky zavadávající příčinu k podání stížnosti. „Ačkoliv byla I. třída naprosto nevypravena, takže kromě stolu a židle tou dobou v ní nebylo ničeho, nezakročil

⁴¹¹ SOKA Olomouc, fond: okresní školní výbor Olomouc–venkov, Bohuňovice 1912–1942, inv. č. 92, č. k. 36. Zpráva správce školy Pavla Losíka z 18. března 1921.

týž zástupce o pořízení těch potřeb, ale přičiňoval se, aby učírny ozdobeny byly postaru: křížem.“ Avšak učebny splňovaly zákonné normy, protože byly ozdobeny podle ministerského výnosu z roku 1921⁴¹² uměleckými obrazy znázorňujícími Krista učícího, konkrétně s názvy kázání na lodičce a Ježíš přítel dítek. V tomto směru také na předloženou stížnost referovala správa školy a místní školní rada.⁴¹³ Tohoto sporu si všiml olomoucký Pozor a celou událost jízlivě okomentoval s tím, že „Pan Čouka si pospíšil a provedl ve školách „inspekci“. V nové škole shledal „vše v pořádku“, ve staré se mu něco nelíbilo. Aby neměl tolik práce s interpelací, uveřejňujeme onu klíčovou událost. Ve staré škole byla narychlo zřízena zatimní učebna. Z páté třídy byl velký (procesí vhodný) kříž zavěšen na nově upravenou chodbu. Tu visí v čele, nebyl tedy vyhozen. Učitelé se naopak rozhodli, že z vlastních prostředků zakoupí umělecké obrazy, znázorňující život Kristův.“⁴¹⁴ Událost tedy neměla podle Pozoru žádný zřejmý ani skrytý protináboženský osten, jestliže kříž nebyl vyhozen a jako výzdoba učeben se díky obětavostí učitelů pořídili výše uvedené obrazy. Stížnost proti výzdobě učeben byla zamítnuta a výzdoba učeben schválena v zasedání okresního školního výboru v Šumperku 27. února 1924.⁴¹⁵

Avšak situace okolo výzdoby učeben vyvolávala v obci nadále dusnou atmosféru, jak popisovala krátká, ale senzačně působící zpráva, že „někteří zfanatizovaní lidovci nejsou spokojeni, že kříže ve škole byly zaměněny obrazy ze života Kristova. „Robe só toze dohněvany. Tetka N chystá vtrhnutí do školy,“ referoval Pozor.⁴¹⁶ O tom, jak se situace v obci dále vyvíjela, nemáme zprávy. Pravděpodobně se po vyprchání emocí situace uklidnila.

⁴¹² Samotný ministerský výnos ze 17. srpna 1921 nespecifikuje a taxativně nevyjmenovává přípustnou výzdobu náboženskými symboly, ale reaguje na podobné případy, kdy nebylo jasné kdo může zastupovat místní občany a na nátlak na učitelský sbor zvnějšku a připomíná, „že učitelské sbory a správcové škol jsou (...) povinni řídit se při rozhodování (...) jen a jen vědomím vlastní odpovědnosti vychovatelské, pečlivě dbáti zvláštních poměrů místních a snažiti se pokud je možná o svorné spolupůsobení školy s otcovským domem.“ Rozhodnutí s náležitým odůvodněním je vyhrazeno poradě učitelského sboru. Správce školy pak stanovisko oznámí místní školní radě, která své usnesení do stanovené lhůty postoupí okresnímu školnímu výboru a ten ve schůzi rozhodne. Až do rozhodnutí okresního školního výboru o záležitosti se usnesení učitelské konference nesmí provádět. Křivánek, Jan (ed.): Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice československé. Nákladem Ústředního spolku učitelského na Moravě Brno 1924, s. 98–99.

⁴¹³ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1877–1950, s. 93–94.

⁴¹⁴ Pozor 15. září 1923, č. 215, s. 4.

⁴¹⁵ SOkA Olomouc, fond: Národní škola Bohuňovice, školní kronika 1877–1950, s. 95.

⁴¹⁶ Pozor 10. února 1924, č. 35, s. 4. Pozor patřil k skupině novin naladěných protiklerikálně.

Závěr

Základní školství v soudním okrese Šternberk bylo v období první republiky ovlivněno národnostním složením. V soudním okrese se nacházelo jak německé tak české školství. Německé školství disponovalo nejlepší „startovní“ pozicí. Německé školy měly dlouhou historii a vyhovující materiální zázemí. Před vznikem Československé republiky bylo v lepším postavení, jak u státních úřadů, tak u německých obecních samospráv. Hlavní příčina tkvěla především v národnostní a hospodářské převaze Němců. České národní školství se rozprostíralo v jihovýchodní části okresu a v porovnání s ním bylo početně slabší. Geografické umístění německého i českého školství tak kopírovalo národnostní hranici v okrese. Menšinové školství v okrese se nevyskytovalo, i když české ostrůvky v německých enklávách nechyběly, ale byly početně slabé a hospodářsky příliš závislé na německých zaměstnavatelích.

Velké změny v okrese nenastaly ani po vzniku Československé republiky, odhlédneme-li od vzniku provincie Sudetenland ukončené pokojným obsazením v prosincových dnech roku 1918. K národnostnímu soužití poté nepřispěly březnové události roku 1919 s jejich tragickým vyústěním, zhroucení zásobování, drahota, nezaměstnanost a následná demobilizace. Velký odpor vyvolalo také kolkování bankovek.

Německé i české školství bylo důsledky poválečné situace postiženo stejně. V německých místech s českou menšinou se začaly zakládat menšinové školy ve Šternberku atd. To vyvolávalo u německých obyvatel silné emocionální reakce, byť se v porovnání s ostatními regiony nevyskytly při otevírání škol žádné případy násilí. Vyskytly se však případy napadání českých dětí německými vrstevníky při cestě do školy nebo útoky vandalů na školní budovy. Argumentační linie směřující proti vzniku menšinových škol byla odlišná podle politického smýšlení odpůrců, a to i přesto, že na počátku 20. let existovala jednotná fronta německých politických stran. Zatímco nacionální část se nemohla smířit s jakoukoliv českou přítomností, sociální demokracie právo existence menšinové školy uznávala, ale současně podmiňovala rovnocenný přístup k oběma školstvím. Určitou roli sehrálo i to, že impuls k založení škol pocházel většinou od Národní jednoty (tyto iniciativy byly Němci brány jako soukromé akce), kterou německé strana podezírala z čechizace a šovinismu.⁴¹⁷

⁴¹⁷ Národní jednota podporovala hospodářský nacionalismus a nabádala české obyvatele, aby nakupovali výhradně u českých živnostníků v intencích hesla Svůj k svému používaného již na konci 19. století.

V rámci objektivitu je nutné říci, že po povolení menšinové školy, se německá samospráva většinou snažila co největšími obstrukcemi snahu znemožnit. Při dotazu na poskytnutí vhodné místnosti pro českou školu odpovídala zamítavě. Toto stanovisko nemuselo být podmíněno výhradně jen nacionálním motivem. Při zápisu dítěte do české školy byl na rodiče vyvíjen nátlak, aby své dítě do české školy neposlali. V opačném případě jim hrozilo propuštění od německého zaměstnavatele. Mnohdy tento nátlak slavil úspěch, jak dokazuje i příklad české školy v Mladějovicích.

Mezi frekventované argumenty odpůrců menšinových škol patřil ten, že se pro české školy staví honosné paláce. Toto tvrzení se, jak jsme již ukázali v kapitole pojednávající o menšinovém školství nezakládá na pravdě, neboť české školy alespoň v první polovině 20. let sídlily v pronajatých klášterních a obecních místnostech, německých školách a mlýně. Vlastní budovu měla jen česká škola ve Stádle a od roku 1923 česká škola ve Šternberku. V druhé polovině 20. a 30. let pak byly postaveny budovy pro školy v Lužicích, Mladějovicích a Dětfichově nad Bystřicí. Národní jednota postavila svépomocí budovy škol v Babicích a ve Lhotě. Postavené školy byly projektovány podle moderních technický a pedagogických požadavků.

Často se zapomínalo na to, že převzetí menšinového školství ministerstvem školství v roce 1921 ulehčilo financím německých obcí, zatímco čeští poplatníci stále platili obecní přirážky na německé školy.

Boj o dítě trval po celou dobu Československé republiky. Upozornění před zápisem do německé či české školy, že německé dítě patří do německé školy a naopak, nebylo jen bezobsažnou frází. Otázka reklamací dětí nebyla jednoznačně vyřešena. Sám inspektor menšinových škol Kazimír Šitavanc je příliš nedoporučoval, pokud nezaručovaly jistý výsledek s vědomím toho, že reklamace jsou dlouhé. Navíc i přes kladný výsledek nezaručovaly nástup dítěte do české školy. Seriózní argumenty pro zrušení Perkova zákona shromáždil ve svém memorandu Rudolf Zischka. Otázka reklamací byla ovlivněna národností posuzovatele. Podle Národní jednoty patřilo do české školy dítě české národnosti, ale také dítě pocházející ze smíšených manželství. Po vstupu německých aktivistických stran do vlády, se změnilo posuzování v tom smyslu, že nerozhodoval původ rodiče, ale přiznání k národnosti, což většinou znamenalo přiznání rodičů k německé národnosti. Ačkoliv do české školy patřilo české dítě, v menšinových školách v okrese najdeme i děti německé národnosti. Mnohdy nešlo o zanedbatelný počet, jako v Domašově nad Bystřicí, kde byl poměr německých žáků v druhé polovině třicátých let přes padesát procent. Odpověď na otázku, proč byly do českých škol přijímány německé děti, není

vzhledem k minimu informací pojednávající o této problematice jednoznačná, a čeká na hlubší studium. Lze souhlasit s vývodem Karla Sommera, který odkazuje na některé případy chudých dětí navštěvujících menšinovou školu z důvodu získání hmotných výhod. Většinou se ale jednalo o děti z dobře situovaných rodin, které navštěvovali menšinovou školu z důvodu lepšího uplatnění ve státní správě.⁴¹⁸

Vedení Národní jednoty po celou dobu trvání Československé republiky postrádalo osobnosti s větším politickým rozhledem. Zastávalo odmítavý postoj k účasti Němců ve vládě. Stejně stanovisko podporovali i menšinoví učitelé sdružení v Jednotě menšinového učitelstva. Není proto divu, že se po vstupu německých aktivistických stran do vlády vynořily rezoluce odsuzující tento krok. Tato stanoviska byla vytvořena na základě každodenní zkušenosti se soužitím s německým obyvatelstvem. „Nicméně to byl pohled provinciální, redukující praktické životní poznatky na absolutní nedůvěru k etniku jako celku“.⁴¹⁹

Vztahům neprospívaly i časté rezoluce, požadující poměr zaměstnanců ve státní správě a tabákové továrně podle republikového rozvrstvení obou národností, které často nevycházely z reálných požadavků.⁴²⁰ Hojně sledovanou problematikou ze strany Národní jednoty byl dohled nad dodržováním jazykových zákonů z roku 1926 u německých samospráv. Ilustruje ji stížnost šternberského obecního zastupitele Petra Zapletala z roku 1932 okresnímu úřadu ve Šternberku na to, že v budově radnice je úřadovna starosty označena pouze německým názvem. Stížnost uspěla a městská rada ji nezvrátila ani odvoláním k zemskému úřadu v Brně.⁴²¹ Velkou roli, v menšinových školách i mimo ně, sehrávali menšinoví učitelé. Otázkou ovšem je, zda jejich rozsáhlá aktivita v národnostních otázkách nebyla spíše kontraproduktivní, neboť mnohdy pro německé okolí byly největší „horké nacionální hlavy“. Zažitá stereotypy v myšlení se odbourávaly pomalu, ale od začátku 30. let lze zaznamenat posun k lepšímu, především od roku 1934, kdy se poprvé uskutečnily společné oslavy výročí a státních svátků v okrese.

Pozemková reforma byla pro české menšiny, v jejichž prospěch se vydatně angažovala Národní jednota, inspektor menšinových škol Kazimír Šitavanc a Pozemkový úřad

⁴¹⁸ Sommer, Karel: Příspěvek k historii Národní jednoty pro východní Moravu v letech 1918–1938. In: Časopis Slezského zemského muzea, série B, 48–199, s. 28.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 19.

⁴²⁰ Jistě lze pochopit rozhořčení německých sociálních demokratů v souvislosti s přijímáním dělnic do tabákové továrny v roce 1931 za probíhající hospodářské krize, kdy bylo z 24 přijatých 14 české a 10 německé národnosti. To se nelíbilo Národní jednotě, která chtěla zastavit přijímání německých dělnic a vyrovnání národnostního složení podle republikového průměru zaměstnanců na tři čtvrtiny české národnosti. Litovelský, Šternberský a Šumperský kraj, 13. února 1931, č. 7, s. 4.

⁴²¹ SOkA Olomouc, fond: Archiv města Šternberk, inv. č. 1156, sig. 3d, č. k. 44.

v Olomouci hospodářským posílením. Rozhodování pozemkového úřadu však nelze hodnotit jako jednostranné. Velkou úlohu při ní sehráli i menšinoví učitelé. Příkladem toho byl správce školy z Mladějovic Josef Valíček, který spolurozhodoval o přidělech v Babicích. Podmínkou pro získání půdy v Babicích bylo přihlášení dětí do české školy. V ostatních obcích okresu není tato podmínka výslovně zmiňována, ale s velkou pravděpodobností také sehrála roli. Obavy německé strany vyjadřované v průběhu pozemkové reformy se nesplnily.

Postavení německého školství se po vzniku Československé republiky změnilo. V roce 1920 byla, pro malý počet žáků, zrušena první německá škola ve Stádle. Podle dostupných informací to byla do roku 1938 jediná zrušená německá škola v soudním okrese.⁴²² V průběhu dvacátých a třicátých let byly z důvodu snižování počtu školou povinných dětí na školách redukovány počty tříd. Nejvíce tříd bylo v okrese zrušeno v roce 1925, kdy do věku povinné školní docházky dospěly populačně slabé válečné ročníky.⁴²³ Velký vliv na počet dětí měl jejich odchod do měšťanských škol po skončení páté třídy obecné školy. K tvrzení, že nedošlo k záměrným diskriminačním opatřením proti německému školství, svědčí i to, že na německých školách se snižovaly nejen počty tříd, ale zřizovaly se nové. Můžeme to doložit příklady německých škol v Jívové, Německé Huzové, Dětrichově nad Bystřicí a Ondrášově. Umístění menšinových škol v Mladějovicích a Lužicích do budov německých škol bylo diskutabilním krokem, a proto se dá pochopit rozhořčení, které toto opatření vyvolalo. V Mladějovicích bylo soužití německé a české školy poměrně krátké, ale v Lužicích byla menšinová škola v budově německé školy až do roku 1927/28. Prostor na rozvinutí třecích ploch byl tedy velký. Neznamená to ale, že by si příslušné úřady neuvědomovaly udržitelnost tehdejší situace. Jako mnohdy potom se problém stavby nových škol točil hlavně kolem peněz. S finančními prostředky se kvůli úsporným rozpočtovým opatřením na počátku dvacátých a třicátých let nakládalo šetrně. Velké těžkosti vznikaly při obstarání stavebních pozemků, ať už z objektivních důvodů (nedostatek vhodných pozemků, špatné umístění), národnostních důvodů (neochota německých obcí a soukromníků), či finančních důvodů (vysoká cena pozemků). Prameny, které měl autor k dispozici nestačí ke komplexnějšímu zachycení německého školství. Další prameny k problematice německého školství v okrese lze hledat mimo hranice našeho státu, a to v Bavorsku.

⁴²² Věstník Ministerstva školství ani jeho německá obdoba neinformují o žádném zrušení německé obecné školy v soudním okrese.

⁴²³ Brügel, Johann, W.,: Češi a Němci 1918–1938. Academie Praha 2006, s. 214.

Důležitou roli při stavbě českých národních škol hrála finanční otázka. Mnohé obce raději uskutečnily pro ně důležitější stavební či investiční akce, jakou byla například elektrifikace. Na jejich obranu musíme uvést dlouhodobý špatný stav obecních financí, v průběhu třicátých let navíc zhoršený vynaloženými prostředky na péči o nezaměstnané. Obce jako Štěpánov tak nebyly ochotné zvýšit deficit obecních financí. Na školních budovách se proto prováděly jen drobné úpravy.

Pro učitele patřila mezi nejdůležitější otázky dostupnost bytu přímo ve škole či alespoň v obci. Na počátku budování menšinového školství byla velkým problémem. Stejně to bylo i u obecných škol. Problém se týkal starších škol, neboť po stavbě nebo přestavbě školních budov tento problém již nevznikl. Mnohdy se tento problém dotkl kromě správce školy i ostatních učitelů.

Od druhé poloviny třicátých let vzrůstal vliv SdP a klesal vliv ostatních německých politických stran. Jak se to dotýkalo německého školství není jednoznačné, ale i z mála dostupných případů se dá odvodit, že ideologie SdP dopadla na úrodnou půdu. Výroční zprávy odborů Národních jednot zaznamenaly v průběhu třicátých let radikalizaci německé mládeže. Jak se k německým nacionálním stranám DNSAP a později SdP stavělo německé učitelstvo v okrese je téma pro hlubší studium. Z několika případů nemůžeme vytvořit platné závěry.

Seznam pramenů a literatury

I. Archivní prameny

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV BRNO

Fond:

Zemská školní rada Brno

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV BRUNTÁL

Fondy:

Obecná škola s československým jazykem vyučovacím Dětrichov nad Bystřicí, nezpracováno

Obecná škola německá Huzová, nezpracováno

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV OLOMOUC

Fondy:

Archiv obce Moravská Huzová

Archiv obce Štěpánov

Archiv města Šternberk

Česká menšinová obecná škola Babice

Inspektorát státních škol národních s vyučovacím jazykem českým v Olomouci, nezpracováno

Národní škola Bohuňovice

Národní škola Domašov nad Bystřicí

Národní škola Hnojice

Národní škola Lašťany

Národní škola Mladějovice, nezpracováno

Národní škola Moravská Huzová

Národní škola Štarnov

I. národní škola Šternberk, ul. Dr. Hrubého

Národní škola Štěpánov

Národní škola Žerotín

Obecná škola německá Dalov

Obecná škola německá Hlásnice
Obecná škola německá Jívová
I. obecná škola německá Šternberk
II. obecná škola dívčí německá Šternberk
Obecná škola německá Štěpánov
Okresní školní výbor Litovel
Okresní školní výbor Olomouc–venkov
Okresní úřad Olomouc–venkov
Okresní úřad Šternberk
Základní devítiletá škola Liboš

Školní kroniky:

Lužice, Německá obecná škola, 1907–1925.
Lužice, Německá obecná škola, 1925–1944.
Mladějovice, Německá obecná škola, 1908–1928.
Mladějovice, Německá obecná škola, 1928–1943.
Mutkov, Německá obecná škola, 1889–1944.
Stádlo, Obecná škola, 1919–1947.
Šternberk, II. německá obecná chlapecká škola, 1931–1938.
Řídeč, Německá obecná škola, 1901–1936.

Inventáře:

Minaříková, Heda: Národní škola Domašov nad Bystřicí 1925–1953(1960).
Minaříková, Heda: Národní škola Hnojice 1853–1955.
Minaříková, Heda: Národní škola Liboš 1872–1953.
Kaňák, Bohdan: I. německá obecná dívčí škola ve Šternberku 1896–1914.
Kaňák, Bohdan: I. německá obecná chlapecká škola ve Šternberku 1816–1941.

ZEMSKÝ ARCHIV OPAVA, POBOČKA OLOMOUC

Fond:

Krajský soud Olomouc

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV ŠUMPERK

Fond:

Okresní školní rada Šumperk

MUZEUM KOMENSKÉHO V PŘEROVĚ

Sbírka kalendáře, ročenky a schematismy:

Schematismus všeho učitelstva a národního školství v zemi Moravskoslezské 1930.

Schematismus veškerého českého učitelstva i učitelstva státních škol menšinových v Čechách. 1932.

Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31.10. 1933.

Schematismus des deutschen Schulwesens in Mähren und Schlesien. 1929. Brno 1929.

II. Tištěné prameny

Československá statistika. Sčítání lidu v republice československé ze dne 1. 12 1930. Řada VI, sv. 98, Praha 1934.

Věstník ministerstva školství a národní osvěty 1919–1938.

Anzug aus dem Věstník ministerstva školství a národní osvěty. 1929–1938.

II. Tisk

Litovelský a Šternberský kraj, 1929–1931.

Litovelský, Šternberský a Šumperský kraj, 1931–1937.

Litovelský, Šumperský, Šternberský kraj, 1937–1938.

Pozor, 1918–1938.

Stráž Severní Moravy, 1919.

Stráž Moravy, 1919–1938.

Volkswacht, 1918–1938.

Zpráva o činnosti Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1921–1938.

III. Internetové zdroje

Společný česko-slovenský digitální parlamentní archiv. <http://www.psp.cz/eknih>

IV. Literatura

Bartoš, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III., Profil Ostrava 1972.

- Bartoš, Josef – Trapl, Miloš: Vlastivěda Moravská; Svobodný stát a okupace. Muzejní a vlastivědná společnost Brno 2004.
- Basel, Ladislav – Fidler, Pavel: Severní Morava a západní Slezsko pod vlivem německého iredentismu do roku 1919. Vlastivědný ústav. Bruntál 1971.
- Brügel, Johann, W.: Češi a Němci 1918-1938. Academie Praha 2006.
- Čermák, Miloslav: Ohlas vzniku Československé republiky ve Šternberku. In: Střední Morava. Sv. 2. Olomouc 1968, s. 44–51.
- Deset let Československé republiky. Svazek 3, Praha 1928.
- Dvořák, K.: Z historie i současnosti ZŠ v Babicích. In: Kulturní zpravodaj města Šternberka 1987, č. 11, s. 6–8.
- Frištenský, František: Hospodářské poměry. In: Naše Šternbersko: soubor referátů z hraničářského sněmu ve Šternberku dne 29. května 1930. Olomouc 1930, s. 42–47.
- Hácha, Emil a kol.: Slovník veřejného práva československého. Sv. IV, Polygrafie Brno 1935–1938.
- Hlůzová, Vlasta (red.): Josef Kubiček. Nezáviděníhodná pracovní pouť učitelského praktikanta, výpomocného a nakonec definitivního učitele. Šternberk 2003.
- Hlůzová, Vlasta: Osobnosti Šternberska ve 20. století. Šternberk 2007.
- Hlůzová, Vlasta (ed.): Vzpomínání na školu. Almanach k 80. výročí českého školství ve Šternberku. ZŠ Dr. Hrubého 2, Šternberk 1999.
- Hlůzová, Vlasta – Hesová, Anna: 70 let české školy ve Šternberku. ZŠ Dr. Hrubého 2, Šternberk 1993.
- Janák, Jan-Hledíková, Zuzana: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. SPN Praha 1989.
- Kádner, Otakar (ed.): Československá vlastivěda. Díl X Osvěta, Sfinx Praha 1931.
- Kádner, Otakar: Vývoj a dnešní soustava školství. Díl 2, Sfinx Praha 1931.
- Kanyza, Jaroslav: 700 let Štěpánova. Štěpánov 1973.
- Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky. Díl 1. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929), Libri Praha 2000.
- Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky. Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935), Libri Praha 2002.
- Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky. Díl 3. O přežití a život (1936–1938), Libri Praha 2003.

- Kasper, Tomáš: Školsko-politická diskuze v Československu v letech 1918–1933. In: Kasper, Tomáš-Kasperová, Dana: Češi, Němci, Židé v národnostním Československu. Pohledy na školství a vědu. Technická univerzita Liberec 2006, s. 27–44.
- Klimek, Antonín: Velké dějiny zemí Koruny české. sv. 13, 1918–1929, Paseka Praha 2000.
- Klimek, Antonín: Velké dějiny zemí Koruny české. sv. 14, 1929–1938, Paseka Praha 2002.
- Knaibl, Jan: Vzpomínky státního zástupce. Olomouc 1932.
- Kodetová, Oldřiška – Uherek, Zdeněk: Kapitoly z dějin českého učitelstva (1890–1938). SPN Praha 1972.
- Kopáč, Jaroslav: Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918–1928, UJEP Brno 1971.
- Koudela, Miroslav: K činnosti tzv. Výkonného výboru německého Národního shromáždění ve Šternberku na podzim 1918. In: OAO 1988, Olomouc 1989, s. 57–73.
- Koudela, Miroslav: 4. březen 1919 ve Šternberku. In: Kulturní zpravodaj města Šternberka 1989, č. 3, s. 11–13.
- Koudela, Miroslav: Paměti obce Horní Loděnice. Danal Olomouc 1996.
- Koudela, Miroslav: Paměti obce Moravské Huzové, Benátek a Stádlá. Danal Olomouc 1999.
- Koudela, Miroslav – Kráčmar, Jiří: Paměti obce Štěpánova. Danal Olomouc 1997.
- Koudela, Miroslav: Šternberské století 1909–2009. Část 2. Šternberk v posledních letech „starého mocnářství“ (1909–1918). In: Šternberské listy, 1. září 2009, č. 14, s. 9–10.
- Koudela, Miroslav: Šternberské století 1909–2009. Část 3. První léta v Československé republice (1919–1928). In: Šternberské listy, 15. září 2009, č. 15, s. 6–7.
- Koudela, Miroslav: Šternberské století 1909–2009. Část 4. Šternberk v době hospodářské a politické krize (1929–1938). In: Šternberské listy, 30. září 2009, č. 16, s. 9–10.
- Kovářová, Stanislava – Vymětalová, Karla – Procházková, Pavla: Paměti obce Lužice. OÚ Lužice 2002.
- Kráčmar, Jiří: Školy ve Štěpánově do roku 1945. In: Kráčmar, Jiří a kol.: Štěpánov 2001: sborník studií a článků k 800. výročí první písemné zmínky o obci Štěpánovu. Danal Štěpánov 2000, s. 63–67.
- Křivánek, Jan (ed.): Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice československé. Nákladem Ústředního spolku učitelského na Moravě v Brně. Brno 1924.
- Láznička, František: Češi ve Šternberku. MNV Šternberk 1968.
- Morkes, František: Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích. Pedagogické muzeum J. A. Komenského Praha 2002.

- Morkes, František: Postavení učitele v předmnichovském Československu. Ústav pro informace ve vzdělání Praha 1994.
- Morkes, František: Učitelé a školy v proměnách času. Pedagogické centrum Plzeň 1999.
- Opluštil, Zdeněk: Šternbersko: Vlastivědná čítanka. Vyškov 1931.
- Peroutka, Ferdinand: Budování státu II. 1919, 3 vydání. Lidové noviny Brno 1991.
- Placht, Otto a kol.: Příručka školské a osvětové správy. SPN Praha 1934,
- Rákosník, Jakub: Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938. Karolinum Praha 2008.
- Seibt, Ferdinand: Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Academia Praha 1996.
- Sommer, Karel: Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí. In: Sommer, Karel (ed.) a kol.: České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky. Ostrava 2003, s. 109–117.
- Sommer, Karel: Příspěvek k historii Národní jednoty pro východní Moravu v letech 1918–1938. In: Časopis Slezského zemského muzea, série B, 48-1999, s. 1–42.
- Stief, Wilhelm: Geschichte der Stadt Sternberg. Thayngen-Schaffhausen 1934.
- Šindelářová, Irena: Kronika obce Dětřichova nad Bystřicí. Danal Olomouc 1998.
- Šitavanc, Kazimír: Školství na Šternbersku. In: Naše Šternbersko. Soubor referátů z hraničářského sněmu ve Šternberku dne 29. května 1930. Olomouc 1930, s. 25–36.
- Telec, Boh.: Péče sociální. In: Naše Šternbersko: soubor referátů z hraničářského sněmu ve Šternberku dne 29. května 1930. Olomouc 1930, s. 54–59
- Trapl, Miloš: České menšinové školství v letech 1918–1938. In: Sommer, Karel (ed.) a kol.: České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky. Ostrava 2003, s. 109–117.
- Váňová, Růžena: Československé školství ve 30. letech (Příhodovská reforma). Pdf UK Praha 1995.
- Veselá, Zdenka: Vývoj české školy a učitelského vzdělání. MU Brno 1992.
- Veselá, Zdenka: Příspěvek k dějinám českého školství. Praha 1984.
- Weger, Tobias: Češi a Němci v ČSR 1918–1938–dějiny a vzpomínání. In: Češi, Němci, Židé v národnostním Československu. Pohledy na školství a vědu. Technická univerzita Liberec 2006, s. 11–18.
- Zapletal, Petr: Trs vzpomínek z počátků české školy ve Šternberku. In: Opluštil, Zdeněk: Z minulosti našeho kraje. Díl I. Bohuňovice 1928, s. 195–201.

Seznam příloh

Obrázek 1 – Slavnostní otevření české školy ve Šternberku 2. září 1923. (SOkA Olomouc)

Obrázek 2 – Budova české školy v Domašově nad Bystřicí. (SOkA Olomouc)

Obrázek 3 – Novostavba české školy v Mladějovicích na konci dvacátých let. (Stráž Moravy)

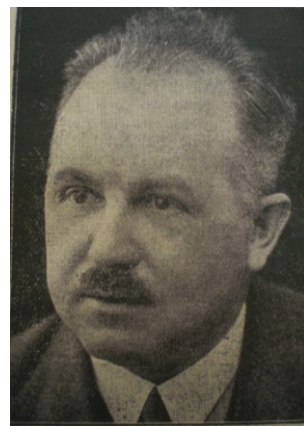
Obrázek 4 – Rudolf Zischka. (Volkswacht)

Obrázek 5 – Kazimír Šitavanc. (SOkA Olomouc)

Přílohy



Obrázek 4-Slavnostní otevření české školy ve Šternberku 2. září 1923



Obrázek 4-Rudolf Zischka



Obrázek 5-Budova české školy v Domašově nad Bystřicí



Obrázek 5-Kazimír
Šitavanc



Obrázek 6-Novostavba české školy v Mladějovicích na konci dvacátých let

Resumé

Master's thesis on basic education in the district Šternberk and its ethnic and political problems in the years 1918–1938 shows the Czech and German schools. This is the first comprehensive look at the basic education in the judicial district. The most space devoted to the author of the constitution on the Czech minority education after the establishment of Czechoslovakia. The author tried to put this issue into the broader social and political context and also describe the everyday problems of schools. The work describes the development of schools and major changes in the organizational and material during this period. Summarizes the debate on education issues from the Czech and German perspective.

Místní rejstřík

- Babice 42, 81, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 94, 97, 114, 115, 125, 126, 130, 132
- Bělá 42, 97, 100
- Benátky 39, 49, 78
- Bohuňovice 35, 38, 40, 41, 44–47, 49, 56, 61, 64, 113, 124, 125, 127 128
- Březce 38, 58, 59
- Dalov 42, 96
- Dětrichov nad Bystřicí 34, 42, 88, 89, 90, 91, 97, 111, 113, 116, 1119, 120, 125, 126, 130, 132
- Domašov nad Bystřicí 42, 84, 88, 90, 91, 92, 93, 97, 101, 113, 116, 119, 120, 131
- Domašov u Šternberka 42, 97
- Hlásnice 42, 95, 127
- Hnojice 35, 38, 40–41, 44, 46, 49, 56, 64, 92, 94, 103, 117, 119, 121, 125
- Hraniční Petrovice 42, 97, 126
- Chabičov 42, 97
- Jílkov 39
- Jívová 42, 95, 97, 127, 132
- Komárov 92, 94
- Krahulčí 36, 42, 92
- Krakořice 42, 81, 94
- Krnov 38, 58
- Lašťany 26, 38, 46–47, 50, 53–54, 59, 60, 104–105, 108, 111, 125, 126
- Lhota 29, 36, 42, 62, 74, 75, 127, 130
- Liboš 35, 39–41, 44, 46, 49–50, 54, 55, 57, 107, 108, 112, 126
- Lipina 42, 97, 127
- Lužice 33, 35, 36, 78–79, 80, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 93, 94, 98, 114, 126, 130
- Mladějovice 33, 36, 42, 44, 81–83, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 112, 116, 125, 130, 132
- Moravská Huzová 26, 35, 38–41, 46, 49, 50, 56, 57, 61, 64, 77–78, 79, 80, 92, 118, 119, 120
- Moravská Loděnice 49
- Mutkov 42, 44, 95, 114, 127
- Německá Huzová 42, 44, 95, 127, 132
- Německá Loděnice 42, 97, 127
- Nové Dvorce 24
- Ondrášov 42, 97, 126, 132
- Řídeč 42, 81, 95, 127
- Sedm Dvorů 42, 97
- Stachov 42
- Stádlo 26, 40, 42, 77–78, 80, 81, 82, 83, 91, 93, 94, 98, 106, 114, 119, 122, 123, 125, 130
- Štarnov 38, 41, 44, 46, 50, 55, 60, 64, 113, 124, 126
- Šternberk 5–10, 26–29, 30–32, 39, 42–46, 48, 61–77, 82, 93, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 104, 107, 110, 112, 115, 116, 117–118, 120, 121, 122, 125, 126, 129
- Štěpánov 27, 35, 40, 42, 45, 46, 55, 57–61, 94, 106, 108, 1110, 111, 114, 116, 121, 123, 124, 125, 126
- Těšíkov 42, 97, 107
- Trusovice 38, 128
- Žerotín 38, 41, 46, 50, 56, 60, 114